

Διπλωματική εργασία με θέμα:

*Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας ως
απαραίτητο στοιχείο για την πλήρη ανάπτυξη της
ιδιότητας του ενεργού Ευρωπαίου πολίτη*

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

*Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών*

*Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Διεθνείς κι Ευρωπαϊκές Πολιτικές
στην Εκπαίδευση, Κατάρτιση και Έρευνα*

Υπεύθυνη εργασίας
Περτσινίδου Κυριακή

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Ασδεράκη Φωτεινή

Πειραιάς, Φεβρουάριος 2017

Η Περτσινίδου Κυριακή βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Πειραιάς, 28 Φεβρουαρίου 2017

Περτσινίδου Κυριακή

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια, κα Ασδεράκη Φωτεινή, κάτοχο έδρας Jean Monnet για τις Ευρωπαϊκές Πολιτικές για την Εκπαίδευση, Κατάρτιση, Έρευνα και Καινοτομία, για την αφορμή να πραγματοποιήσω την παρούσα ερευνητική εργασία, την ουσιαστική καθοδήγησή της κατά τη διάρκεια της εκπόνησής της και για την πάνω απ'όλα ευγενική και πολύ ανθρώπινη στάση της απέναντι μου καθ'όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	4
Ακρωνύμια	6
Γλωσσάρι.....	6
Περίληψη.....	7
Abstract	8
Εισαγωγή.....	9
Το πλαίσιο	9
Αφόρμηση και σημασία	10
Η δομή.....	11
Σκοπός της εργασίας	12
Ερευνητικά Ερωτήματα.....	13
Μεθοδολογία της Έρευνας.....	14
Κεφάλαιο Πρώτο.....	16
1.1 Η έννοια της ιδιότητας του πολίτη	16
1.2 Η έννοια της ενεργού ιδιότητας του πολίτη	19
1.3 Απόψεις για την ενεργή ιδιότητα του πολίτη	24
1.4 Η ιδιότητα του πολίτη μέσω των συνθηκών της ΕΕ	26
1.5 Η ενεργή ιδιότητα του πολίτη και η ΕΕ	30
1.6 Δείκτες για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη.....	33
Κεφάλαιο Δεύτερο	38
2.1 Η έννοια του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας	38
2.2 Δεξιότητες που συνδέονται με τον γραμματισμό στα μέσα	42
2.3 Γραμματισμός στα μέσα και ενεργός πολίτης.....	43
2.4 Παραδείγματα ψηφιακού γραμματισμού στα μέσα που στοχεύουν στην ενεργή ιδιότητα του πολίτη	50
Κεφάλαιο Τρίτο.....	55
3.1 Η δημοκρατία σε κρίση	55
3.2 Δημοκρατία και μέσα ενημέρωσης	57
3.3 Η συμβολή της εκπαίδευσης στη δημιουργία ενεργών πολιτών	58
3.4 Η παιδεία στα μέσα επικοινωνίας.....	61
3.4.1 Οι 5 βασικές ερωτήσεις που μπορεί να αλλάξουν τον κόσμο	65
3.4.2 Ο ψηφιακός γραμματισμός στα μέσα και η εκπαίδευση	67
3.4.3 Μελέτες για την παιδεία στα μέσα	69

Κεφάλαιο Τέταρτο.....	72
4.1 Ο Γραμματισμός στα μέσα και οι πολιτικές της ΕΕ.....	72
4.2 Θεσμοί, φορείς και ενδιαφερόμενα μέρη	73
4.2.1 Εθνικά κέντρα Ασφαλούς διαδικτύου (Safer Internet).....	77
4.2.2 Η Ομάδα Εμπειρογνομόνων	78
4.2.3 Η Διακήρυξη του Παρισιού και η υιοθέτηση πολιτικών στην εκπαίδευση.....	79
4.2.4 Ερευνητικά έργα.....	82
4.2.5 Τροπολογίες.....	83
4.2.6 Πρόσκληση υποβολής προτάσεων	84
4.2.7 Συνέδρια	85
4.2.8 Ευρυζωνικότητα	86
4.2.9 Λόγοι ύπαρξης πολιτικών της ΕΕ για τον γραμματισμό στα μέσα	87
4.3 Ελλάδα και φορείς.....	88
4.4 Μελέτες αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα στην ΕΕ	89
4.4.1 Μελέτη σχετικά με τα κριτήρια αξιολόγησης για τα επίπεδα γραμματισμού στα μέσα στην ΕΕ (Study on assessment criteria for media literacy levels).....	89
4.4.2 Η Έκθεση του EMEDUS (European Media Education Study)	91
4.4.3 Ελλάδα.....	92
4.4.4 Φινλανδία.....	95
4.4.5 Αποτελέσματα σύγκρισης των δύο χωρών σε επίπεδο γραμματισμού στα μέσα.....	97
Προτάσεις.....	99
Συμπεράσματα.....	102
Βιβλιογραφία.....	105

Ακρωνύμια

ΕΕ : Ευρωπαϊκή Ένωση

Η.Π.Α. : Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

ΤΠ ή ΤΠΕ : Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών

Γλωσσάρι

Γραμματισμός στα μέσα (επικοινωνίας): μετάφραση από τον αγγλικό όρο media literacy

Παιδεία στα μέσα (επικοινωνίας): μετάφραση από τον αγγλικό όρο media education

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να καταγράψει τις Ευρωπαϊκές πολιτικές αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα, οι οποίες συμβάλλουν στην ενεργή ιδιότητα του πολίτη. Γίνεται αναφορά σε ψηφίσματα, ανακοινώσεις, οδηγίες, διακηρύξεις, τροπολογίες, ερευνητικά έργα, ομάδες εργασίας και συνέδρια των τελευταίων ετών από πλευράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πεδίο. Ταυτόχρονα αποσαφηνίζεται η έννοια του πολίτη και του ενεργού πολίτη ο οποίος συμμετέχει στη δημόσια σφαίρα επιδεικνύοντας σεβασμό και υπευθυνότητα και συμβάλλει στην συνεκτικότητα της κοινωνίας. Από την άλλη πλευρά, έχοντας δοθεί η έννοια του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, που συνίσταται στη δυνατότητα πρόσβασης, ανάλυσης, αξιολόγησης και παραγωγής σε μια ποικιλία μορφών, έντυπων και ηλεκτρονικών, καταδεικνύεται η σύνδεσή της με την ενεργή ιδιότητα του πολίτη. Η κριτική αξιολόγηση της πληροφορίας και οι ερευνητικές δεξιότητες που συνεπάγεται ο γραμματισμός στα μέσα ενδυναμώνουν τον πολίτη και τον καθιστούν ικανό να ασκεί ενεργό δράση σε μια συμμετοχική δημοκρατία. Επιπλέον καθίσταται σαφής ο σημαντικός ρόλος της παιδείας στα μέσα επικοινωνίας στη δημιουργία ενεργών πολιτών, αφού από πολύ νεαρή ηλικία μαθαίνουν να μην αποδέχονται με άκριτο τρόπο την πληροφορία αλλά να θέτουν βασικά ερωτήματα για να αποκαλύπτουν τα κίνητρα, τον σκοπό και την εγκυρότητά της. Η παιδεία στα μέσα ενθαρρύνει την έκθεσή τους σε μια πληθώρα διαφορετικών απόψεων κι αυτό έχει ως αποτέλεσμα την καλλιέργεια της εκτίμησης και της ανεκτικότητας του διαφορετικού, απαραίτητων στοιχείων σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Παρουσιάζονται μελέτες που δείχνουν τα επίπεδα του γραμματισμού στα μέσα ανάμεσα στα κράτη-μέλη, όπως και επιχειρείται μια σύγκριση στο πεδίο ανάμεσα στην Ελλάδα και στη Φινλανδία. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση προτάσεων για την ενίσχυση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, τόσο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και σε εθνικό.

Γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας, παιδεία στα μέσα επικοινωνίας, πολιτικές, Ευρωπαϊκή Ένωση, ενεργός πολίτης

«Media literacy as an essential element for the full development of an active European citizenship»

Abstract

This paper attempts to record European policies regarding media literacy which contribute to active citizenship. Reference is made to resolutions, communications, declarations, directives, amendments, research projects, working groups and conferences on behalf of the European Union in the field. Moreover the meaning of citizenship and active citizenship is clarified according to which citizens take an active and responsible part in the public sphere contributing to the coherence of the society. On the other hand, having given the concept of media literacy, which is the ability to access, analyze, evaluate and produce in a variety of forms - print and electronic -, its connection with active citizenship, is presented. The critical evaluation of information and research skills that media literacy involves, empower citizens and enable them to exercise an active role in a participatory democracy. Additionally it is made clear the important role of media education in creating active citizens, since it teaches students at a very early age not to accept information without critical thinking, and to set basic questions in order to reveal its motives, purpose and validity. The media education encourages exposure to a variety of different points of view which results in the cultivation of appreciation and tolerance of “the different”, necessary elements in a democratic society.

Also studies are presented showing the media literacy levels among the Member States and a comparison between Greece and Finland on the field is presented. The paper concludes by presenting proposals for strengthening media literacy level both at the EU and nationally.

Media literacy, media education, policies, European Union, active citizenship.

Εισαγωγή

Το πλαίσιο

Οι τρεις τελευταίες δεκαετίες έχουν χαρακτηριστεί από ραγδαίες εξελίξεις στον τομέα της τεχνολογίας των πληροφοριών. Είναι γεγονός ότι αυτό οδηγεί σε ένα καταίγισμο πληροφορίας προερχόμενο από τα μέσα επικοινωνίας που έχει βέβαια ως αποδέκτες τους πολίτες. Είναι επόμενο οι επιλογές των πολιτών, αλλά και οι ενέργειές τους να καθορίζονται από την ποσότητα και την ποιότητα της πληροφορίας που λαμβάνουν διαμέσου των μέσων επικοινωνίας, παλαιών αλλά και νέων.

Κάτω από αυτό το πρίσμα, ο γραμματισμός στα μέσα παρέχει στους πολίτες τις κατάλληλες δεξιότητες, ώστε αυτοί να είναι ικανοί να αναλύουν την πληροφορία με τη βοήθεια κριτικής σκέψης¹ και να είναι σε θέση να λαμβάνουν συνειδητές αποφάσεις, διασφαλίζοντας έτσι τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, συμμετέχοντας ενεργά στα κοινά και ενδυναμώνοντας την ιδιότητα του πολίτη αλλά και τα δημοκρατικά θεμέλια της κοινωνίας στην οποία ζουν, όπως και της ευρύτερης ευρωπαϊκής οικογένειας στην οποία ανήκουν.

Είναι γεγονός ότι τα μέσα επικοινωνίας ενισχύουν τη δημόσια συζήτηση προσεγγίζοντας ένα ευρύτερο κοινό και συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας δημόσιας σφαίρας η οποία προσδιορίζεται από έναν αριθμό δρώντων οι οποίοι μετέχουν στη συζήτηση δημόσιων θεμάτων που απασχολούν την πολιτεία (Steeg, 2002). Κι αυτό που τελικά μένει από μια δημόσια συζήτηση είναι αυτό που αναφέρεται από τα μέσα επικοινωνίας (Gamson, 1992 από Steeg, 2002). Επομένως τα μέσα επικοινωνίας έχουν την ικανότητα να μεταφέρουν σε ένα ευρύτερο κοινό μηνύματα και επιχειρήματα.

Η Λευκή Βίβλος για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Επικοινωνίας που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (εφεξής ΕΕ) το 2006 είχε ως στόχο τη διαμόρφωση μιας ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας με την ενίσχυση του δημόσιου διαλόγου στην Ευρώπη. Εκεί αναγνωρίζεται ο ρόλος των μέσων επικοινωνίας αλλά και των νέων τεχνολογιών που επιτρέπουν στους πολίτες τη διαδικτυακή πρόσβαση σε

¹ Η κριτική σκέψη είναι η λογική και στοχαστική σκέψη που επικεντρώνεται στην απόφαση του τι να

πληροφορίες που αφορούν την ΕΕ. Γίνεται όμως η διαπίστωση ότι «η κάλυψη ευρωπαϊκών θεμάτων στα μέσα επικοινωνίας παραμένει περιορισμένη και κατακερματισμένη» λόγω περιορισμένου τηλεοπτικού και ραδιοφωνικού χρόνου (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006α). Στο ίδιο σημείο φαίνεται να καταλήγει και ο Risse (2003) που αναφέρει ότι τα μέσα επικοινωνίας δεν θίγουν τα ευρωπαϊκά θέματα και επομένως οι πολίτες δεν έχουν γνώση γι αυτά.

Όμως, όπως αναφέρει και η Ελμάτζογλου (2005) «η Επιτροπή δεν φιλοδοξεί να δημιουργήσει μια ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα η οποία θα αντικαταστήσει τις εθνικές, αλλά μια δημόσια σφαίρα που θα λειτουργεί συμπληρωματικά μ' αυτές και απλώς θα είναι αφιερωμένη σε ευρωπαϊκά ζητήματα τα οποία θα συζητούνται στο ίδιο νοηματικό πλαίσιο και στον ίδιο χρόνο σε όλες τις χώρες της ΕΕ». Συμπληρώνει η ίδια ότι αυτό φαίνεται να είναι δύσκολο, γιατί δεν μοιράζονται όλοι οι Ευρωπαίοι πολίτες το ίδιο νοηματικό πλαίσιο για το τι είναι ΕΕ. Ο Risse (2003) αναφέρει ως προϋπόθεση για μια βιώσιμη ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα τη χρήση παρόμοιων πλαισίων αναφοράς στα ευρωπαϊκά θέματα από τα μέσα ενημέρωσης σε όλες τις εθνικές δημόσιες σφαίρες.

Τα μέσα επικοινωνίας επομένως είναι ένας από τους καταλυτικούς παράγοντες στη διαμόρφωση της δημόσιας σφαίρας και γι' αυτό ο γραμματισμός στα μέσα είναι πολύ σημαντικός, αφού συμβάλλει στην υπεύθυνη συμμετοχή των πολιτών σ' αυτή.

Αφόρμηση και σημασία

Η αφόρμηση για την πραγματοποίηση της παρούσας εργασίας δόθηκε από τη σημασία που αποδίδεται στη έννοια του γραμματισμού στα μέσα στη διαμόρφωση ενημερωμένων πολιτών. Επιπρόσθετα αποτέλεσε έναυσμα η προσωπική μου ενασχόληση με τον οπτικοακουστικό γραμματισμό που είχε ως αποτέλεσμα στο παρελθόν την εκπόνηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που βασίστηκαν στη δημιουργία ολιγόλεπτων μαθητικών βίντεο και στη συμμετοχή τους σε μαθητικά φεστιβάλ τοπικής εμβέλειας («Πες το με εικόνες» της Αν. Αττικής) αλλά και σε διεθνή φεστιβάλ («Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ολυμπίας για παιδιά και νέους»).

Η σημασία της παρούσας εργασίας έγκειται στην καταγραφή των πολιτικών της ΕΕ αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας, οι οποίες συμβάλλουν στην ενεργή ιδιότητα του πολίτη μιας και οι Ευρωπαίοι πολίτες που είναι εγγράμματοι στα μέσα επικοινωνίας μπορούν να υποστηρίξουν μια πιο δημοκρατική και ανθρώπινη κοινωνία. Για την επίτευξη αυτού επιχειρείται να αποσαφηνιστεί η έννοια του γραμματισμού στα μέσα έτσι όπως έχει διαμορφωθεί σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και η ανάλυση της έννοιας του πολίτη και κυρίως του ενεργού πολίτη ειδικά στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Επίσης αποδίδεται η σημασία στην παιδεία στα μέσα επικοινωνίας στο εκπαιδευτικό περιβάλλον η οποία διαμορφώνει συνειδητούς και ενεργούς πολίτες. Η αναφορά σε μελέτες σχετικά με τα επίπεδα γραμματισμού στα μέσα σε ευρωπαϊκό πλαίσιο, αλλά και σε εθνικό, μας βοηθά να καταλήξουμε σε προτάσεις για την πολιτική και δράση τόσο της ΕΕ όσο και της Ελλάδας αναφορικά με το πεδίο.

Η σημασία επίσης του θέματος υπογραμμίζεται και από το γεγονός ότι σημαντικές προσπάθειες καταβάλλονται από ένα πλήθος ομάδων σε ευρωπαϊκό επίπεδο που περιλαμβάνει εκπαιδευτικούς, ακαδημαϊκούς, ερευνητές, ρυθμιστικές αρχές, εκπροσώπους της βιομηχανίας, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών κα. Αυτές οι ομάδες έχουν εστιάσει τις προσπάθειές τους υπέρ της οικοδόμησης συναίνεσης γύρω από την έννοια του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας ως ένα σημαντικό στοιχείο της ιδιότητας του πολίτη στη σημερινή Ευρώπη (Frau-Meigs and Torrent, 2009 από O'Neill, 2010).

Η δομή

Σ' αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητη η περιγραφή των κεφαλαίων της εργασίας αυτής. Καταρχάς αναφέρεται ο σκοπός της εργασίας, τα ερευνητικά ερωτήματα και η μεθοδολογία της έρευνας.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται να αποδοθεί η έννοια του πολίτη αλλά και του ενεργού πολίτη. Γίνεται αναφορά στις συνθήκες της ΕΕ που ενδυνάμωσαν την ιδιότητα του πολίτη, αλλά και στις δράσεις καθώς και στις πολιτικές της ΕΕ που έχουν επίδραση στην έννοια του ενεργού Ευρωπαίου πολίτη. Το κεφάλαιο αυτό ολοκληρώνεται με τους δύο σύνθετους δείκτες της ενεργού ιδιότητας του πολίτη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια του γραμματισμού στα μέσα με αναφορά διάφορων ορισμών, ενώ καταγράφονται οι δεξιότητες που συνδέονται με τον γραμματισμό στα μέσα. Μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης επιχειρείται η σύνδεση του γραμματισμού στα μέσα με τον ενεργό πολίτη και στο τέλος αυτού του κεφαλαίου παρατίθενται παραδείγματα ψηφιακού γραμματισμού που έχουν ως στόχο την ενεργή ιδιότητα του πολίτη.

Το τρίτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην εκπαίδευση. Ξεκινά με αναφορά στις συνθήκες της σύγχρονης κοινωνίας, όπου οι πολίτες απέχουν από τις εκλογές και δείχνουν μια χαλαρή συμμετοχή στα πολιτικά κόμματα. Κατόπιν καταδεικνύεται η σημασία της εκπαίδευσης στη δημιουργία ενεργών πολιτών και γίνεται εκτενής αναφορά στην παιδεία στα μέσα επικοινωνίας και στα εργαλεία που χρησιμοποιεί για να επιτύχει τον γραμματισμό στα μέσα. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με αναφορά στον ψηφιακό γραμματισμό και στις μελέτες για την παιδεία στα μέσα.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται αναφορά στις πολιτικές της ΕΕ που συνδέονται με τον γραμματισμό στα μέσα. Αναφέρονται οι θεσμοί, οι φορείς και τα ενδιαφερόμενα μέρη. Γίνεται επίσης εκτενής αναφορά στη Διακήρυξη του Παρισιού και στην υιοθέτηση πολιτικών στην εκπαίδευση από τα κράτη-μέλη αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μελέτες σχετικά με τον γραμματισμό στα μέσα στην ΕΕ και γίνεται σύγκριση στο πεδίο μεταξύ Ελλάδας και Φινλανδίας.

Η εργασία καταλήγει με τα συμπεράσματα των ερευνητικών ερωτημάτων και με προτάσεις υιοθέτησης πολιτικών σχετικών με τον γραμματισμό στα μέσα σε επίπεδο ΕΕ και σε εθνικό.

Σκοπός της εργασίας

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τις πολιτικές της ΕΕ που θεσπίστηκαν αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα προκειμένου να συμβάλλουν στην ενεργή ιδιότητα του ευρωπαίου πολίτη, καθώς επίσης να αναδείξει την

επίδραση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας και τη συμβολή της παιδείας στα μέσα στη δημιουργία ενεργών πολιτών.

Ερευνητικά Ερωτήματα

A. Ποιες πολιτικές θεσπίστηκαν στην ΕΕ αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα για τη δημιουργία ενεργών ευρωπαίων πολιτών;

B. Ποια η επίδραση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας στη δημιουργία ενεργών πολιτών;

Γ. Ποιος ο ρόλος της παιδείας στα μέσα επικοινωνίας στη δημιουργία ενεργών πολιτών;

Σ' αυτό το σημείο μπορεί να γίνει η υπόθεση, αναφορικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα ότι υπάρχει πληθώρα πολιτικών της ΕΕ αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα και την ενεργή ιδιότητα του πολίτη, εφόσον η ΕΕ αφουγκράζεται τις ανάγκες της εποχής που συνίστανται στην ανάπτυξη της ψηφιακής τεχνολογίας η οποία συμβάλλει στην απρόσκοπτη διάχυση και στη δημιουργία περιεχομένου από τη μία, αλλά και στην ύπαρξη κινδύνων από εξτρεμιστικό περιεχόμενο από την άλλη. Ένας άλλος λόγος για την ύπαρξη τέτοιων πολιτικών είναι η ενδυνάμωση των πολιτών μέσω του γραμματισμού στα μέσα με στόχο την ενδυνάμωση της συμμετοχικής δημοκρατίας και της οικονομικής ανάπτυξης.

Αναφορικά με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, γίνεται η υπόθεση ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας και ενεργών πολιτών, γιατί ο ενεργός πολίτης είναι σίγουρα ο σωστά ενημερωμένος πολίτης που δρα κατόπιν ανάλυσης της πληροφορίας και κριτικής σκέψης.

Η υπόθεση για το τρίτο ερευνητικό ερώτημα αφορά το ότι η παιδεία στα μέσα διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ενεργών πολιτών, μιας και γενικότερα η σημασία της παιδείας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιδιότητα του πολίτη. Πόσο μάλλον η παιδεία στα μέσα που ενδυναμώνει την ανάλυση και την κριτική αξιολόγηση της πληροφορίας, ενώ ενθαρρύνει επίσης τη συμμετοχή στα κοινά μέσω της παραγωγής περιεχομένου.

Μεθοδολογία της Έρευνας

Η εργασία βασίστηκε και άντλησε τα απαραίτητα στοιχεία της μέσα από την πραγματοποίηση της έρευνας ανασκόπησης ελληνικών και ξένων επιστημονικών άρθρων, μελετών και ερευνών αλλά και επίσημων εγγράφων της ΕΕ.

Η επιλογή των άρθρων έγινε με βάση την επιστημονικά τεκμηριωμένη γνώση του περιεχομένου τους και τη συνάφεια με το θέμα. Τα άρθρα ταξινομήθηκαν με κριτήριο το θέμα που εξεταζόταν στην εκάστοτε περίπτωση (πολίτης, ενεργός πολίτης, γραμματισμός στα μέσα, παιδεία στα μέσα, πολιτικές της ΕΕ αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα και τον ενεργό πολίτη).

Αναφορικά με τη θεωρία του πολίτη χρησιμοποιήθηκαν ορισμοί του Γεωργίου Κοντογιώργη και του Thomas Humphrey Marshall που απαντώνται συχνά στη βιβλιογραφία, όπως επίσης των Samantha Besson και André Utzinger επειδή θεωρήθηκε ότι έχουν ενδιαφέρον οι διαστάσεις περί ιδιότητας του πολίτη που διατύπωσαν.

Η θεωρία της ενεργού πολιτειότητας δόθηκε κυρίως από την Bryony Hoskins που έχει αρθρογραφήσει εκτεταμένα επί του θέματος και έχει συμβάλλει σημαντικά στη δημιουργία των δύο σύνθετων δεικτών για την ενεργή ιδιότητα του πολίτη που ήταν μια κοινή προσπάθεια μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Επίσης βασίστηκε στην *έκθεση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την εκπαίδευση και την ενεργή πολιτειότητα όπως και στη Σύσταση του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες της δια βίου μάθησης*.

Επιπλέον το θέμα του γραμματισμού στα μέσα και της παιδείας στα μέσα καλύφθηκε από αρθρογραφία των πιο σημαντικών μελετητών του θέματος, όπως της Renee Hobbs, της Elizabeth Thoman, του David Buckingham, της Sonia Livingstone, ορισμένοι εκ των οποίων αποτέλεσαν και τους ηγέτες του κινήματος του γραμματισμού.

Αναφορικά με τα επίσημα έγγραφα της ΕΕ αναζητήθηκαν κυρίως αυτά που αφορούσαν πολιτικές των τελευταίων ετών για τον γραμματισμό στα μέσα και την ενεργό πολιτειότητα.

Οι μελέτες που παρουσιάζονται σε μεγάλη κλίμακα αφορούν τα επίπεδα γραμματισμού στα μέσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ αλλά και οι επιμέρους μικρότερης έκτασης παρέχουν χρήσιμα συμπεράσματα για τη σύνδεση του γραμματισμού στα μέσα και την ενεργό πολιτειότητα. Με βάση ορισμένες μελέτες (EMEDUS) για το επίπεδο γραμματισμού στα μέσα στην Ελλάδα και στη Φινλανδία επιχειρήθηκε μια συγκριτική ανάλυση ανάμεσα στις δύο χώρες και η εξαγωγή συμπερασμάτων.

Χρησιμοποιήθηκε επίσης εκτενώς η αναζήτηση σε ψηφιακές βιβλιοθήκες αλλά και σε συγκεκριμένους ιστότοπους στο Διαδίκτυο για να εντοπιστούν ψηφιακά μέσα επικοινωνίας. Η επιλογή των συγκεκριμένων ιστοτόπων έγινε με βάση την αξιοπιστία τους και τη σύνδεση με το θέμα.

Κατόπιν αναλύθηκαν τα παραπάνω με κριτικό τρόπο και σχολιάστηκαν οι διασυνδέσεις μεταξύ γραμματισμού στα μέσα και ενεργής ιδιότητας του πολίτη. Με τη βοήθεια των θεωρητικών εργαλείων, δηλαδή των εξεταζόμενων θεωριών, δόθηκαν απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί.

Το πλαίσιο προτάσεων που στηρίζεται σ' αυτή την ανάλυση και ερμηνεία, θα μπορούσε να συνεισφέρει στο σχεδιασμό στρατηγικής σχετικά με την ενίσχυση του γραμματισμού στα μέσα σε επίπεδο εθνικό αλλά σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κεφάλαιο Πρώτο

1.1 Η έννοια της ιδιότητας του πολίτη

Ξεκινώντας την ανάλυση της ιδιότητας του πολίτη, κρίνεται αναγκαίο να επισημανθεί η σημασία της έννοιας του πολίτη μέσα από ρήσεις σπουδαίων ανδρών στη διάρκεια του χρόνου, όχι μόνο για να αποσαφηνιστεί η έννοια, αλλά να υπογραμμιστεί η διαχρονικότητα της σημασίας αυτής, όπως επίσης και η σημασία της ενεργού συμμετοχής του πολίτη στην κοινωνική και πολιτική ζωή.

Ο Αριστοτέλης ορίζει τον άνθρωπο ως «ζώο πολιτικό» εφόσον δεν υπάρχει δικαίωση αυτού έξω από την κοινωνική και πολιτική ζωή (Κάλφας, 2014 σελ. 133). Στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης λέει: *«για τον μοναχικό άνθρωπο η ζωή είναι δύσκολη, γιατί δεν είναι εύκολο μένοντας μόνος να βρίσκεται κανείς σε συνεχή δράση. Μαζί με άλλους όμως αυτό είναι πιο εύκολο»* (Κάλφας, 2014 σελ. 133) δίνοντας τη διάσταση της ενεργής συμμετοχικότητας.

«Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, πολίτης είναι αυτός που μετέχει στη δικαστική και βουλευτική εξουσία, αυτός δηλαδή που παίρνει μέρος στις λειτουργίες του κράτους» (Χατζαργύρου, 2015). Σ' αυτό το σημείο μπορούμε να θυμηθούμε και τη φράση που είπε ο Περικλής στον Επιτάφιο *«Τόν μηδέν τούτων μετέχοντα ούκ άπράγμονα άλλ' άχρειον νομίζομεν»* (δεν θεωρούμε φιλήσυχο αλλά άχρηστο αυτόν που δεν ασχολείται με τα κοινά) με την οποία τονίζει την αποστροφή των Ελλήνων για τους πολίτες που δεν συμμετέχουν στα κοινά.²

Ο Αριστοτέλης, επίσης, αναφέρεται στην ύψιστη αρετή του πολίτη που είναι η φρόνηση η οποία «συνίσταται στην ικανότητα του ατόμου να διαχωρίζει με ορθή κρίση τη σωστή από τη λανθασμένη πράξη, το καλό από το κακό» (Κάλφας, 2014, σελ. 135). Αυτά τα στοιχεία συνιστούν, όπως θα εξετάσουμε παρακάτω, την υπεύθυνη πολιτειότητα.

Από την άλλη πλευρά ένας άλλος σημαντικός άνδρας της σύγχρονης εποχής μας, ο απερχόμενος Πρόεδρος των Η.Π.Α, Μπάρακ Ομπάμα, κατά την ομιλία του στο

² http://users.uoa.gr/~nektar/history/1antiquity/pericles_epitafios_logos.htm Προσπελάστηκε 25/10/2016

«Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος», με αποδέκτη όχι μόνο τον ελληνικό λαό αλλά ολόκληρο τον πλανήτη, τόνιζε την σημαντικότητα του πολίτη: «..η πιο σημαντική θέση σε μια χώρα δεν είναι αυτή του προέδρου ή του πρωθυπουργού. Ο πιο σημαντικός τίτλος είναι αυτός του πολίτη. Και σε όλα μας τα έθνη, θα είναι πάντα οι πολίτες αυτοί που θα αποφασίζουν τι είδους χώρες θα είμαστε, ποια ιδεώδη θα επιδιώκουμε και ποιες αξίες θα μας καθορίζουν. Σε αυτό το σπουδαίο, ατελές αλλά αναγκαίο σύστημα διακυβέρνησης των πολιτών, η ισχύς και η πρόοδος θα προέρχονται πάντα από τον δήμο – από “εμάς, τον λαό”».³

Ύστερα από τις παραπάνω ρήσεις για την έννοια του πολίτη, παραθέτουμε τον ορισμό της πολιτειότητας εφόσον χρησιμοποιείται συχνά στην παρούσα εργασία αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα όπως επίσης αποσαφηνίζονται οι αντίστοιχοι ξενόγλωσσοι *nationalité* και *citizenship*.

«Η «πολιτειότητας» ως όρος επιχειρεί να προσδιορίσει την ιδιότητα του πολίτη στον φυσικό της χώρο, στην πολιτειακά συντεταγμένη κοινωνία. Η τρέχουσα ελληνική ορολογία αποδίδει την έννοια του πολίτη ως ιθαγένεια ή ως υπηκοότητα. Και οι δύο αυτές έννοιες εισήχθησαν από τη νεοτερικότητα για να αποδώσουν το καθεστώς που απολαμβάνει το άτομο-μέλος της κοινωνίας του κράτους έθνους. Η ιθαγένεια παραπέμπει στη φυλετική καταγωγή, στο έθνος και, επομένως, στη νομιμοποιητική βάση του «ανήκειν» στη συγκεκριμένη κοινωνία. Η υπηκοότητα υποδηλώνει το «ανήκειν» του ατόμου στο πολιτικά κυρίαρχο κράτος. Ο πολίτης του νεοτερικού κράτους έθνους ανήκει σε μια κοινωνική ολότητα που συγκροτείται με όρους εξουσιαστικής κυριαρχίας, δηλαδή πολιτικού μονοπωλίου του κράτους, είναι υπήκοος του κράτους και όχι πολίτης της πολιτείας» (Κοντογιώργης, 2003 από Νούλα, 2014, σελ. 12).

«Ο όρος *nationalité* στα γαλλικά υποτάσσεται στην έννοια του έθνους θέτοντας ως προϋπόθεση το «ανήκειν» σ' αυτό. Αντίθετα ο όρος *citizenship* στην αγγλική γλώσσα ανέδειξε τον όρο πολιτειότητα λόγω του αποικιοκρατικού χαρακτήρα της Αγγλίας και της συνύπαρξης πολλών μεταναστών προερχόμενων από διαφορετικά έθνη,

³<http://www.athensvoice.gr/politiki/mia-omilia-ymnos-stis-arhes-toy-dytikoy-politismoy>
Προσπελάστηκε 21/11/2016

κάνοντας τον διαχωρισμό του «ανήκειν» σε ορισμένη εθνοτική ομάδα από αυτό της ιδιότητας του πολίτη ως μέλους της οργανωμένης πολιτείας» (Balibar, 2008, από Νούλα, 2014, σελ. 12).

Στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιηθεί ο όρος της ιδιότητας του πολίτη με εναλλακτική χρήση του όρου πολιτειότητα.

Παρακάτω αναλύεται η έννοια της ιδιότητας του πολίτη. Σύμφωνα με τους Besson και Utzinger (2008) περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις: την *τυπική*, την *ουσιαστική* και τη *συναισθηματική*. Αναφέρουν ότι η *τυπική* διάσταση συνδέεται με ένα νομικό καθεστώς που έχει απονεμηθεί στα άτομα από την πολιτική κοινότητα. Είναι μια προνομιούχα κατάσταση όπου αφορά την ομάδα πολιτών που είναι πλήρη μέλη της πολιτείας και αποκλείει κάποιους άλλους. Υποστηρίζουν ότι η ιδιότητα του πολίτη λειτουργεί ως μέσο τόσο συμμετοχής αλλά και αποκλεισμού, και μόνο εκείνοι που συμπεριλαμβάνονται σ' αυτή μπορούν να διαμορφώσουν την πολιτεία τους μέσω της δημοκρατικής διαδικασίας. Αυτή η σχέση μεταξύ ατόμων και πολιτείας χαρακτηρίζεται από δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Την *ουσιαστική* διάσταση της ιδιότητας του πολίτη, οι Besson και Utzinger (2008) τη συνδέουν με το περιεχόμενο αυτών των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων. Ο Marshall (1992) διακρίνει τα δικαιώματα αυτά σε αστικά, πολιτικά και κοινωνικά. Σύμφωνα με τον συγκεκριμένο μελετητή τα αστικά δικαιώματα προστατεύουν τις ατομικές ελευθερίες, ενώ τα πολιτικά δίνουν στους πολίτες το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

Η έννοια των κοινωνικών δικαιωμάτων μπορεί να συνοψιστεί με τη φράση «να διάγεις τη ζωή ενός πολιτισμένου όντος σύμφωνα με τα πρότυπα που επικρατούν στην κοινωνία». Όμως τα δικαιώματα ακολουθούνται και από υποχρεώσεις που μπορεί να αφορούν από την πληρωμή φόρων μέχρι την υπεράσπιση της πατρίδας (Besson & Utzinger, 2008).

Η τρίτη διάσταση, η *συναισθηματική*, αναφέρεται και ως διάσταση της ταυτότητας που συνδέεται με την κοινωνικο-ψυχολογική έννοια της αναγνώρισης. Ως εκ τούτου η απονομή δικαιωμάτων στους πολίτες τους καθιστά αυτόματα πλήρη μέλη της κοινωνίας. Επομένως η συλλογική ταυτότητα των ανθρώπων πρέπει να εκλαμβάνεται ως απόρροια της ιδιότητας του πολίτη (Besson & Utzinger, 2008).

Επιπρόσθετα η ιδιότητα του πολίτη μπορεί να ιδωθεί από δύο διαφορετικές οπτικές γωνίες. Η μία αφορά τα ατομικά δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες, ενώ η άλλη βλέπει την ιδιότητα του πολίτη συνδεδεμένη με συλλογικές αξίες και αγαθά που αφορούν την προστασία των δημοκρατικών θεσμών αλλά και με αξίες οικουμενικές όπως το περιβάλλον, την ειρήνη και τη διεθνή συνεργασία για το καλό της ανθρωπότητας (Marshall & Bottomore, 1995 από Καραλής & Μπάλιας, 2007).

Όμως, κάθε ορισμός της ιδιότητας του πολίτη χρειάζεται να αναγνωρίσει ότι τα ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά δικαιώματα και υποχρεώσεις υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα (Lawson, 2001). Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, οι τεχνολογικές εξελίξεις και οι εξελίξεις στα μέσα επικοινωνίας και η πληθυσμιακή αύξηση έχουν επιδράσει στην έννοια της πολιτειότητας (Cogan and Derricott, 2000 από Lawson, 2001). Έτσι υπάρχουν μελετητές που βλέπουν την ιδιότητα του πολίτη σε πολλαπλά επίπεδα όπως εθνικό και παγκόσμιο, ή προσωπικό, κοινωνικό, στο χώρο και στο χρόνο. Το κοινό σημείο όλων είναι ότι η ιδιότητα του πολίτη δεν είναι στατική αλλά μια συνεχής πάλη για ισότητα των δικαιωμάτων (Lawson, 2001). Επιπρόσθετα στο ζήτημα της συμμετοχής στην πολιτική σφαίρα συνεχώς προστίθενται ομάδες που ήταν παραδοσιακά εκτοπισμένες από τον δημόσιο χώρο, όπως η γυναίκα, το παιδί και οι εθνοτικές μειονότητες (Keating, 2014 σελ. 43 από Νούλα, 2014, σελ. 15).

Όλες οι παραπάνω απόψεις έρχονται να φωτίσουν από διαφορετικές οπτικές γωνίες την έννοια του πολίτη και να τη συνθέσουν σε διάφορες διαστάσεις και επίπεδα. Αυτό που συνάγεται είναι ότι ο πολίτης είναι μέλος της πολιτείας αλλά και μέλος της κοινωνίας με δικαιώματα, ελευθερίες και υποχρεώσεις. Είναι μια έννοια συνδεδεμένη σε εθνικό αλλά και παγκόσμιο επίπεδο που συνεχώς εξελίσσεται. Στα παρακάτω κεφάλαια θα εξετάσουμε την πορεία αυτής της εξέλιξης μέσω του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας που παρέχει στον πολίτη τις δεξιότητες για να αντιληφθεί την πραγματικότητα με κριτικό πνεύμα και να προβεί σε συνειδητές ενέργειες.

1.2 Η έννοια της ενεργού ιδιότητας του πολίτη

Η ενεργός ιδιότητα του πολίτη ορίζεται ως η συμμετοχή στην κοινωνία, στην κοινότητα των πολιτών ή και στην πολιτική ζωή η οποία χαρακτηρίζεται από

αμοιβαίο σεβασμό και μη ύπαρξη βίας και που είναι σύμφωνη με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη Δημοκρατία (Hoskins, 2006a από Hoskins et al, 2006). Από τον παραπάνω ορισμό διαπιστώνουμε ότι τα όρια της ενεργού ιδιότητας του πολίτη καθορίζονται από ηθικούς όρους και δεν θα πρέπει να παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου (Hoskins et al, 2006 από Biesta, 2009).

Επιπλέον η ενεργός ιδιότητα του πολίτη δεν είναι απαραίτητα συνδεδεμένη με την πολιτική. «Κυμαίνεται από πολιτιστικές και πολιτικές μέχρι και περιβαλλοντικές δραστηριότητες, σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο και περιλαμβάνει νέες και λιγότερο συμβατικές μορφές ενεργού ιδιότητας του πολίτη, όπως η υπεύθυνη κατανάλωση, καθώς και πιο παραδοσιακές μορφές όπως η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος και η συμμετοχή σε κόμματα και σε μη κυβερνητικές οργανώσεις» (Hoskins et al, 2006, από Biesta, 2009).

Πολύ κοντά στον παραπάνω ορισμό του ενεργού πολίτη είναι και ο ορισμός που τον αναφέρει ως η «πολιτική συμμετοχή και η συμμετοχή στη συνδεδεμένη ζωή που χαρακτηρίζεται από την ανοχή και τη μη βία και την αναγνώριση του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ως «συνδεδεμένη ζωή» εννοούνται οι ενώσεις και τα δίκτυα μεταξύ της οικογένειας και του κράτους στα οποία υπάρχει εθελοντική συμμετοχή» (De Weerd et al, 2005 από Biesta, 2009).

«Οι δεξιότητες για την ιδιότητα του πολίτη σχετίζονται με την ικανότητα αποτελεσματικής συνεργασίας με άλλους στον δημόσιο τομέα και με την επίδειξη αλληλεγγύης και ενδιαφέροντος για την επίλυση προβλημάτων που επηρεάζουν την τοπική και την ευρύτερη κοινότητα. Εδώ περιλαμβάνεται η κριτική σκέψη και η εποικοδομητική συμμετοχή στις δραστηριότητες της γειτονιάς ή της κοινότητας όπως και η λήψη αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα, από το τοπικό έως το εθνικό και το ευρωπαϊκό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένης και της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος» (Veldhuis, 1997; Audigier, 2000; Crick, 1998 από Hoskins & Crick, 2010).

Στην τελική έκθεση των *Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την εκπαίδευση και την ενεργή πολιτειότητα* δίνονται οι τρεις διαστάσεις του θέματος (European Communities, 1998). Η *συναισθηματική* έννοια της ενεργού ιδιότητας του πολίτη συνδέεται με την προώθηση της κοινωνικής ένταξης και συνοχής, καθώς και με ζητήματα ταυτότητας και αξιών (ο.π.). Η *γνωστική* διάσταση της ιδιότητας του ενεργού πολίτη αφορά τη

βάση πληροφοριών σύμφωνα με την οποία αναλαμβάνουν δράση οι πολίτες. Ενώ η *πραγματιστική* διάσταση της ιδιότητας του ενεργού πολίτη είναι η λήψη δράσης σε κάποιον τομέα (ο.π.).

Η έκθεση επίσης επισημαίνει ότι μια περισσότερο ολιστική αντίληψη της ιδιότητας του πολίτη είναι πιο κατάλληλη για τη σύγχρονη Ευρωπαϊκή κοινωνία, η οποία μπορεί να ενσωματώσει νομικά, πολιτικά και οικονομικά στοιχεία, σε συνεργασία με αξίες και ταυτότητες. Αυτή η πρακτική της ενεργού συμμετοχής του πολίτη είναι εστιασμένη στη διαδικασία της κριτικής σκέψης, και δεν είναι καθορισμένη από μια σταθερή λίστα προτύπων και αξιών (ο.π.).

Επιπλέον η ικανότητα του πολίτη (civic competence) είναι η σύνθεση διαφορετικών μαθησιακών αποτελεσμάτων τα οποία είναι απαραίτητα προκειμένου ένα άτομο να γίνει ένας ενεργός πολίτης (Hoskins & Crick, 2010).

Σύμφωνα με τη *Σύσταση του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες της δια βίου μάθησης* (2006) η ικανότητα του πολίτη ορίζεται ως :

«η γνώση των εννοιών της δημοκρατίας, της δικαιοσύνης, της ισότητας, της ιδιότητας του ενεργού πολίτη και των δικαιωμάτων του πολίτη, συμπεριλαμβανομένης τόσο της επίσημης έκφρασής τους στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στις διεθνείς διακηρύξεις, όσο και του τρόπου που εφαρμόζονται από διάφορους φορείς και θεσμούς, σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Περιλαμβάνει τη γνώση των γεγονότων της σύγχρονης εποχής καθώς και των βασικών γεγονότων και τάσεων στην εθνική, ευρωπαϊκή και παγκόσμια ιστορία. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να αναπτύσσεται η κατανόηση των στόχων, των αξιών των πολιτικών και κοινωνικών κινημάτων. Η γνώση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και των δομών, των κύριων στόχων και αξιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει επίσης ζωτική σημασία, καθώς και η επίγνωση της ποικιλότητας και της πολιτισμικής ταυτότητας της Ευρώπης» (Επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2006).

Στο άρθρο των Hoskins και Crick (2010), εκτός από την ικανότητα του πολίτη προτάσσονται και οι μεταγνωστικές ικανότητες (learning how to learn) σαν ένας άλλος

σημαντικός συντελεστής της ενεργού ιδιότητας του πολίτη σε όλη τη διάρκεια της ζωής του.

Στην ίδια *Σύσταση του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες της δια βίου μάθησης* (2006), οι μεταγνωστικές ικανότητες ορίζονται ως:

«η ικανότητα επιδίωξης και επιμονής στη μάθηση, η ικανότητα οργάνωσης της ατομικής μάθησης, με τη βοήθεια και της αποτελεσματικής διαχείρισης του χρόνου και της πληροφορίας, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Η ικανότητα αυτή περιλαμβάνει την επίγνωση της διαδικασίας μάθησης και των αναγκών για μάθηση ενός ατόμου, προσδιορίζοντας τις διαθέσιμες ευκαιρίες, και την ικανότητα αντιμετώπισης των εμποδίων προκειμένου να αποβαίνει η μάθηση επιτυχής. Η εν λόγω ικανότητα σημαίνει απόκτηση, επεξεργασία και αφομοίωση των νέων γνώσεων και δεξιοτήτων καθώς και αναζήτηση και χρησιμοποίηση κατάλληλης καθοδήγησης. Η μεθοδολογία της μάθησης προϋποθέτει ότι η μάθηση βασίζεται σε προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες της ζωής προκειμένου να χρησιμοποιούνται και να εφαρμόζονται οι γνώσεις και δεξιότητες σε διάφορα πλαίσια: στο σπίτι, στην εργασία, στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση. Η παροχή κινήτρων και η εμπιστοσύνη αποτελούν σημαντικά στοιχεία της ικανότητας ενός ατόμου» (Επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2006).

Στην έκθεση από το έργο CRELL (Center for Research on Lifelong Learning)⁴ για την Ενεργό Πολιτειότητα για τη Δημοκρατία προτείνεται η ακόλουθη λεπτομερειακή λίστα γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων, και αξιών απαραίτητων για τον ενεργό πολίτη (Hoskins & Crick, 2010):

Γνώση: ανθρώπινα δικαιώματα και ευθύνες, πολιτική παιδεία, ιστορική γνώση, επικαιρότητα, πολυμορφία, πολιτιστική κληρονομιά, νομικά θέματα και άσκηση επιρροής στην πολιτική και στην κοινωνία (ο.π.).

Δεξιότητες: επίλυση συγκρούσεων, διαπολιτισμική ικανότητα, ενημέρωση λήψης αποφάσεων, δημιουργικότητα, ικανότητα επιρροής στην κοινωνία και στην πολιτική, ικανότητα έρευνας, κριτικής σκέψης, επικοινωνίας, δεξιότητες, ικανότητες για

⁴ Πρόκειται για ένα κέντρο συγχρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο της Ευρώπης.

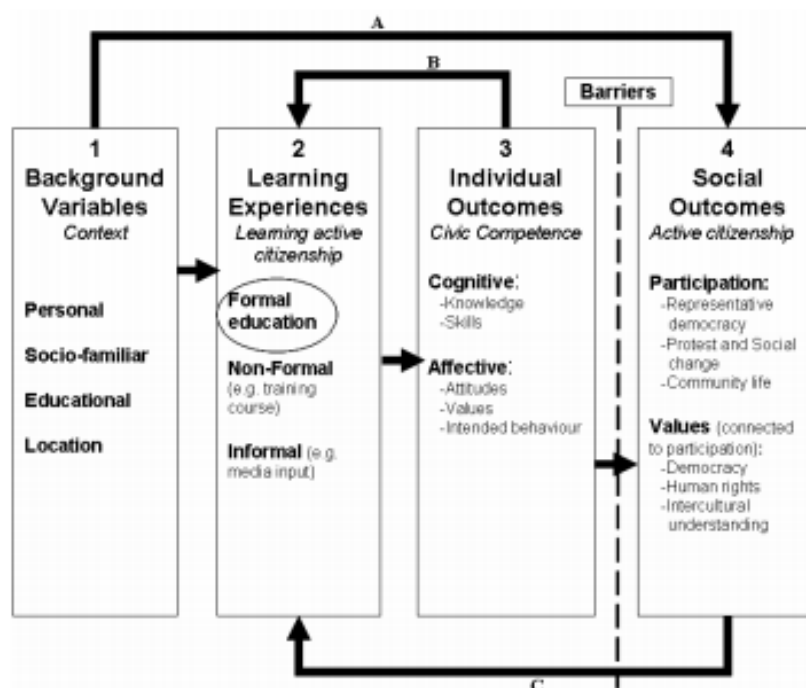
δημόσια συζήτηση, ενεργητική ακρόαση, επίλυση προβλημάτων, αντιμετώπιση της ασάφειας, συνεργασία με άλλους, αξιολόγηση του κινδύνου (ο.π.).

Στάσεις: πολιτική εμπιστοσύνη, πολιτικό ενδιαφέρον, πολιτική αποτελεσματικότητα, αυτονομία και ανεξαρτησία, ανθεκτικότητα, πολιτιστική εκτίμηση, σεβασμός άλλων πολιτισμών, ανεκτικότητα στη διαφορά απόψεων, ευθύνη και συμμετοχικότητα ως ενεργοί πολίτες, που επηρεάζουν την κοινωνία και την πολιτική (ο.π.).

Αξίες: ανθρώπινα δικαιώματα, δημοκρατία, ισότητα των φύλων, βιωσιμότητα, ειρήνη και μη-βία, δικαιοσύνη και ισότητα, αποτίμηση της αξίας της συμμετοχής ως ενεργοί πολίτες (ο.π.).

Ταυτότητα: αίσθηση της προσωπικής ταυτότητας, αίσθηση της ταυτότητας της κοινότητας, αίσθηση της εθνικής ταυτότητας, αίσθηση της παγκόσμιας ταυτότητας (ο.π.).

Αξίζει να σημειωθεί ότι αν και η ενεργός ιδιότητα του πολίτη καθορίζεται σε ατομικό επίπεδο ως προς τις δράσεις και τις αξίες, το όφελος αυτών δεν αφορούν το άτομο, αλλά συμβάλλουν στη διασφάλιση της συνέχισης της δημοκρατίας, της χρηστής διακυβέρνησης και της κοινωνικής συνοχής (Hoskins et al, 2008, από Biesta, 2009).

Πηγή: Measuring Civic Competence in Europe (Hoskins, 2006b από Hoskins et al, 2008).

Το παραπάνω μοντέλο εκφράζει την ιδανική σχέση μεταξύ της μάθησης, της ικανότητας του πολίτη και της ενεργού ιδιότητας του πολίτη όπου μέσω της μάθησης πραγματοποιείται η ανάπτυξη ορισμένων ικανοτήτων του πολίτη οι οποίες οδηγούν στην ενεργό ιδιότητα του πολίτη (Hoskins et al, 2008).

Αν θελήσουμε να ερμηνεύσουμε με λεπτομέρεια το παραπάνω μοντέλο διαπιστώνουμε ότι η μάθηση για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη (τυπική, μη-τυπική και άτυπη) αλλά και η επιρροή από την πολιτική αλλά και τα μέσα ενημέρωσης σε συνδιασμό με τις μεταβλητές (προσωπικές, οικογενειακές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές) στο υπόβαθρο του κάθε ατόμου συντελούν στην ικανότητα του πολίτη αναφορικά με το γνωστικό πεδίο (γνώσεις και δεξιότητες) και το συναισθηματικό (στάσεις, αξίες και συμπεριφορά). Στη συνέχεια η ικανότητα του πολίτη συμβάλλει στην ενεργό πολιτειότητα σε επίπεδο συμμετοχής (όπως η αντιπροσωπευτική δημοκρατία, η διαμαρτυρία και η κοινωνική αλλαγή, η κοινοτική ζωή) και σε επίπεδο αξιών (δημοκρατία, ανθρώπινα δικαιώματα και διαπολιτισμική κατανόηση). Η σχέση της μάθησης για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη και της ικανότητας του πολίτη είναι αμφίδρομη όπως και η σχέση της μάθησης για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη με την άσκηση της ενεργού ιδιότητας του πολίτη.

Η μελέτη για την ενεργό πολιτειότητα μας οδηγεί στην αντίληψη ότι είναι πολλές και διαφορετικές οι παράμετροι που τη συνθέτουν και ο πολίτης πρέπει να διαθέτει μια ποικιλία από γνώσεις και ικανότητες τις οποίες θα πρέπει συνεχώς να αποκτά, να καλλιεργεί και να βελτιώνει προκειμένου να συμμετέχει ενεργά στην κοινωνική και πολιτική ζωή και να προάγει τη δημοκρατία και την κοινωνική συνοχή μέσα από ποικίλες δράσεις με άξονα πάντα τον σεβασμό και τη μη ύπαρξη βίας.

1.3 Απόψεις για την ενεργή ιδιότητα του πολίτη

Σύμφωνα με τον Staffan Nilsson, Προέδρου της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, στην εισαγωγή του άρθρου «Active Citizenship for a better European society» η ιδιότητα του ενεργού πολίτη είναι η «κόλλα» που ενώνει την κοινωνία μαζί (European Economic and Social Committee, 2012). Πιστεύει ότι η ενεργός συμμετοχή του πολίτη είναι η πιο ισχυρή πηγή ανανεώσιμης ανθρώπινης ενέργειας. Υποστηρίζει ότι η δημοκρατία δεν λειτουργεί σωστά χωρίς την ενεργή

πολιτειότητα και ότι η συμμετοχική δημοκρατία απαιτεί πολίτες που παίζουν ενεργό ρόλο στον χώρο εργασίας τους ή πολίτες που παίρνουν μέρος σε πολιτικές οργανώσεις ή στηρίζουν έναν σκοπό. Ο ενεργός πολίτης είναι ο αλληλέγγυος πολίτης που βοηθά στη δημιουργία μιας Ευρώπης χωρίς εμπόδια όπου και τα 500 εκ. πολίτες της είναι αλληλοεξαρτώμενα (ό.π.).

Ο Nillson πιστεύει επίσης ότι ο εθελοντισμός είναι ένα απαραίτητο συστατικό του ενεργού πολίτη που ενεργεί αμφίδρομα: ωφελεί και τους εθελοντές αλλά κι αυτούς που υποστηρίζει. Ειδικά για τους νέους ο εθελοντισμός τους βοηθά να αποκτήσουν νέες δεξιότητες και εμπειρίες και τους δίνει τα εφόδια για εύρεση εργασίας (ό.π.).

Στο ίδιο άρθρο η Anna Maria Darmanin, αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, υποστηρίζει κι αυτή ότι η ενεργός συμμετοχή του πολίτη βοηθά στη συνοχή της κοινωνίας όπως επίσης και στην ευημερία της, από τη στιγμή που ενώνει διαφορετικές γενεές με διαφορετικό υπόβαθρο σφυρηλατώντας την αλληλεγγύη (ό.π.).

Υποστηρίζει ότι τα οφέλη μπορεί να είναι σε επίπεδο πολιτιστικό, πολιτικό, κοινωνικό αλλά και ατομικό ενώ οι μορφές αυτής της συμμετοχικότητας μπορεί να αφορούν από την άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων των πολιτών όπως του εκλέγειν ή και του εκλέγεσθαι μέχρι την ανακύκλωση και την φροντίδα για το περιβάλλον, την αιμοδοσία κα. (ό.π.).

Η Darmanin υποστηρίζει ότι η ενεργός πολιτειότητα είναι μια μορφή παιδείας, επειδή απαιτεί την απόκτηση γνώσεων και την κατανόηση του τι συμβαίνει γύρω μας, προκειμένου να γίνεται λήψη συνειδητών αποφάσεων από τους πολίτες προκειμένου να δράσουν με κατάλληλο τρόπο, ατομικά ή συλλογικά. Η ενεργός συμμετοχή του πολίτη ενισχύεται από τον σεβασμό θεμελιωδών αξιών όπως είναι ο σεβασμός του νόμου, της δημοκρατίας, της ανοχής, του ανοικτού πνεύματος αλλά και των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων (ό.π.).

Οι παραπάνω απόψεις υπογραμμίζουν τη σημασία της ενεργής συμμετοχικότητας του πολίτη η οποία συμβάλλει στη διατήρηση της συνεκτικότητας της κοινωνίας.

1.4 Η ιδιότητα του πολίτη μέσω των συνθηκών της ΕΕ

Εδώ εξετάζεται εκτεταμένα η έννοια του πολίτη διαμέσου των τριών συνθηκών, της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, της Συνθήκης του Άμστερνταμ και της Συνθήκης της Λισσαβώνας αλλά και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.

Όπως υποστηρίζει ο Καραλής & Μπάλιας (2007) η ιδιότητα του πολίτη μεταβλήθηκε μέσω της ένταξης των εθνικών κρατών σε υπερεθνικούς οργανισμούς όπως η ΕΕ μειώνοντας έτσι το δημοκρατικό έλλειμμα αλλά και διευρύνοντας τα πολιτικά δικαιώματά του.

Οι πρώτες συνθήκες παρείχαν στους πολίτες ένα εύρος ατομικών δικαιωμάτων βασιζόμενα κυρίως στην ελευθερία μετακίνησης των πολιτών μεταξύ των χωρών-μελών (European Commission, 1999).

Η πρώτη προσπάθεια για μια Ευρώπη των πολιτών ξεκινά από την σύνοδο κορυφής των κρατών-μελών το 1974 και αμέσως μετά την έκθεση για την Ευρωπαϊκή ταυτότητα το 1973 (Martiniello, 1994).

Στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση ή όπως έχει επικρατήσει να λέγεται η Συνθήκη του Μάαστριχτ, που υπογράφηκε το 1992, σύμφωνα με το Άρθρο 8, θεσπίζεται η ιθαγένεια της Ένωσης. Κάθε πολίτης που έχει την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους είναι ταυτόχρονα και πολίτης της Ένωσης. Επομένως για να είναι κάποιος πολίτης της Ένωσης θα πρέπει πρώτα να είναι πολίτης σε ένα από τα κράτη μέλη (Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων & Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1992).

Αν ανατρέξουμε στην ιστορία θα διαπιστώσουμε ότι αυτή η έννοια της διπλής πολιτειότητας παρατηρείται για πρώτη φορά στην Ρωμαϊκή εποχή. Τότε όλες οι Λατινικές πόλεις είχαν τοπική αυτονομία ενώ οι πολίτες αποκτούσαν πλήρη ιδιότητα του πολίτη με τη διαμονή τους στη Ρώμη διατηρώντας όμως ταυτόχρονα και την τοπική τους πολιτειότητα. Σ' αυτό το φαινόμενο της διπλής ιδιότητας του πολίτη κρύβεται το μυστικό της επιτυχημένης ρωμαϊκής πολιτικής και σταθερότητας (Καλογιάννης, 2013).

Σύμφωνα με τον πρωθυπουργό της Ισπανίας, Φιλίπε Γκονζάλεθ, η ιδιότητα του πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης *«πρέπει να αναπτυχθεί χωρίς να μειώνει σε καμία*

περίπτωση την εθνική πολιτειότητα, την οποία πρέπει να συμπληρώνει και όχι να υποκαθιστά» (Martiniello, 1994).

Επανερχόμενοι στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, στο άρθρο 8 Α1 ορίζεται ότι κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών. Στο επόμενο Άρθρο 8 Β1 κάθε πολίτης της Ένωσης που κατοικεί σε κράτος μέλος του οποίου δεν είναι υπήκοος έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές αλλά και στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο κράτος μέλος της κατοικίας του. Το Άρθρο 8 Γ διασφαλίζει ότι κάθε πολίτης της Ένωσης απολαμβάνει, στο έδαφος τρίτων χωρών στις οποίες δεν αντιπροσωπεύεται το κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος, της διπλωματικής και προξενικής προστασίας κάθε κράτους μέλους, υπό τους ίδιους όρους που ισχύουν και έναντι των υπηκόων του κράτους αυτού (Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων & Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1992).

Τέλος στο Άρθρο 8 Δ κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα αναφοράς προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και έχει δικαίωμα να απευθύνεται στο διαμεσολαβητή που θεσμοθετείται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 138 Ε⁵(ο.π.).

Σύμφωνα με αρκετούς παρατηρητές η Συνθήκη του Μάαστριχτ έθασε την παλιά τεχνοκρατική, οικονομική και ελιτίστικη Ευρώπη και άνοιξε τον δρόμο για μια νέα πολιτική Ευρώπη όπου οι πολίτες έχουν έναν σημαντικό ρόλο να διαδραματίσουν (Martiniello, 1994).

Στη Συνθήκη του Άμστερνταμ που υπογράφηκε το 1997 τονίστηκε η συμπληρωματικότητα της ιθαγένειας. Πιο συγκεκριμένα στο άρθρο 8, η παράγραφος 1 αντικαθίσταται από το ακόλουθο κείμενο: «Θεσπίζεται η ιθαγένεια της Ένωσης. Πολίτης της Ένωσης είναι κάθε πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους. Η ιθαγένεια της Ένωσης συμπληρώνει και δεν αντικαθιστά την εθνική ιθαγένεια». Επίσης στο άρθρο 8 Δ, προστίθεται η ακόλουθη παράγραφος: «Κάθε πολίτης της Ένωσης δύναται να απευθύνεται γραπτώς σε οποιοδήποτε από τα όργανα

⁵Στο Άρθρο 138 Ε αναφέρεται ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ορίζει διαμεσολαβητή, ο οποίος είναι εξουσιοδοτημένος να παραλαμβάνει τις καταγγελίες όλων των πολιτών της Ένωσης ή των φυσικών ή νομικών προσώπων που κατοικούν ή έχουν την καταστατική τους έδρα σε κράτος μέλος, σχετικά με περιπτώσεις κακής διοίκησης στα πλαίσια της δράσης των κοινοτικών οργάνων ή οργανισμών, με εξαίρεση το Δικαστήριο και το Πρωτοδικείο κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών τους καθηκόντων.

ή τους οργανισμούς, που αναφέρονται στο παρόν άρθρο ή στο άρθρο 4, σε μία από τις αναφερόμενες στο άρθρο 24 γλώσσες, και να παίρνει απάντηση στην ίδια γλώσσα» (Ευρωπαϊκή Ένωση, 1997).

Επιπρόσθετα, η Συνθήκη του Άμστερνταμ επικεντρώνεται στα θεμελιώδη δικαιώματα - δικαιώματα που διέπουν τα Συντάγματα των κρατών μελών - που αφορούν τους πολίτες. Η Συνθήκη επικεντρώνεται σε τρεις θεματικές:

A. Την υποχρέωση σεβασμού της ΕΕ στα θεμελιώδη δικαιώματα, ιδίως εκείνων που κατοχυρώνονται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία εγκρίθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1950 (European Commission, 1999).

B. Το δικαίωμα της ΕΕ να αναλάβει δράση εναντίον οποιουδήποτε είδους διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού (ο.π.).

Γ. Την υποχρέωση της ΕΕ για την προώθηση των ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών σε όλες τις πολιτικές της, πάνω και πέρα από τις υφιστάμενες διατάξεις της Συνθήκης σχετικά με την ισότητα στον τομέα των κοινωνικών υποθέσεων και της απασχόλησης (ο.π.).

Επιπλέον, η Συνθήκη αναγνωρίζει το δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικότητας που αφορά τα προσωπικά δεδομένα που κατέχουν τα θεσμικά όργανα. Αυτό είναι ένα δικαίωμα που γίνεται ολοένα και πιο σημαντικό με τις συνεχείς εξελίξεις της τεχνολογίας (ο.π.).

Στη Συνθήκη της Λισσαβόνας, που υπογράφηκε το 2007, ορίζεται στο Άρθρο 11 στις Διατάξεις περί Δημοκρατικών Αρχών το δικαίωμα που αφορά την πρωτοβουλία των πολιτών η οποία καθιστά ικανούς ένα εκατομμύριο πολίτες να καλέσουν την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της, να υποβάλλει κατάλληλες προτάσεις επί θεμάτων στα οποία οι εν λόγω πολίτες θεωρούν ότι απαιτείται νομική πράξη της Ένωσης για την εφαρμογή των Συνθηκών. Οι διαδικασίες και προϋποθέσεις που απαιτούνται για τη διατύπωση της εν λόγω πρωτοβουλίας καθορίζονται σύμφωνα με το άρθρο 24, πρώτο εδάφιο της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2012α).

«Το άρθρο 11 της Συνθήκης, έτσι όπως διατυπώνεται στο πλαίσιο της Συνθήκης της Λισσαβώνας, δηλώνει ότι, στη δεδομένη θεσμική περίοδο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η συμμετοχική δημοκρατία καθίσταται πραγματική, αφού αναγνωρίζεται στον ευρωπαίο πολίτη – ατομικά και συλλογικά – το δικαίωμα ενεργούς συμμετοχής στις διαδικασίες διαλόγου για όλα ανεξαιρέτως τα πεδία δράσης της Ένωσης» (Oberdorff , 2009 από Γρηγορίου, 2015).

Στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υπογράφηκε το 2000, κι ενσωματώθηκε στη Συνθήκη της Λισσαβώνας (2009) τονίζεται ότι η Ένωση τοποθετεί τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της, καθιερώνοντας την ιθαγένεια της Ένωσης και δημιουργώντας ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Τα 54 άρθρα που ορίζονται από τον Χάρτη στόχο έχουν την προάσπιση και την προστασία της αξιοπρέπειας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της δικαιοσύνης αλλά και των θεμελιωδών ελευθεριών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2000).

Στις αρχές του 2000 η ΕΕ θέτει τους στρατηγικούς στόχους για την περίοδο 2000-2005. Στον πρώτο στρατηγικό στόχο, ο οποίος αφορά την προαγωγή νέων μορφών ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, τονίζεται ότι οι πολίτες της ΕΕ πρέπει να έχουν διαρκή συμμετοχή στη διαμόρφωση και στην εφαρμογή πολιτικής αναγνωρίζοντας τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η κοινωνία των πολιτών (ο.π.).

Στην ανακοίνωση της Επιτροπής το 2004 με θέμα *«Η οικοδόμηση του κοινού μας μέλλοντος - προκλήσεις πολιτικής και δημοσιονομικά μέσα της διευρυμένης Ένωσης 2007-2013»*, προτείνεται η ανάπτυξη της ιδιότητας του ευρωπαίου πολίτη ως βασική προτεραιότητα κοινοτικής δράσης που να βασίζεται στην ολοκλήρωση ενός χώρου ελευθερίας, δικαιοσύνης, ασφάλειας και πρόσβασης σε βασικά δημόσια αγαθά (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2004).

Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι μεγάλη έμφαση στην ιδιότητα του πολίτη δόθηκε από την ΕΕ κατά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 πιθανά με την πρόθεση να αυξήσει το επίπεδο της δημοκρατικής συμμετοχής των πολιτών, αλλά και για να προετοιμάσει το έδαφος για την οικονομική ολοκλήρωση. Μεγάλη έμφαση επίσης αποδίδεται και στα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών.

1.5 Η ενεργή ιδιότητα του πολίτη και η ΕΕ

Σ'αυτή την ενότητα έχουν εντοπιστεί και αναφέρονται οι πολιτικές της ΕΕ σε σχέση με την ιδιότητα του ενεργού πολίτη.

Μέσα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής πολιτικής η ιδέα της ενεργού ιδιότητας του πολίτη εμφανίστηκε στο περιεχόμενο της *Ανακοίνωσης της πραγματοποίησης ενός ευρωπαϊκού χώρου για τη δια βίου μάθηση* όπου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προωθούσε την ιδέα της μάθησης για την ενεργή ιδιότητα του πολίτη (Commission of the European Communities, 2001).

Αργότερα στο *Λεπτομερές πρόγραμμα των επακολουθών εργασιών σχετικά με τους στόχους των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ευρώπη*, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατήρτισε 13 στόχους που είχαν σχέση με την Στρατηγική της Λισσαβώνας. Ανάμεσα σ'αυτούς είναι και ο στόχος 2.3 που αφορούσε την προώθηση της ενεργοποίησης του πολίτη, της ισότητας των ευκαιριών και της κοινωνικής συνοχής. Αναφορικά με την ενεργοποίηση του πολίτη η Επιτροπή ορίζει ότι δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό ένα μεγάλο ποσοστό ατόμων να εγκαταλείπει πρόωρα τη μάθηση και να μην αποκτά ουσιώδεις βασικές δεξιότητες και προσόντα που θα του επιτρέπουν να συμμετέχει ενεργά στην κοινωνία (Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2002).

Στην έκθεση του *Συμβουλίου Παιδείας προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σχετικά με τους συγκεκριμένους στόχους των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης* το 2001 δίνεται έμφαση στην προώθηση της ενεργού ιδιότητας του πολίτη. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει:

«Μέρος της διαδικασίας της μάθησης είναι η προώθηση της ενεργού ιδιότητας του πολίτη. Το επίκεντρο της ενεργού ιδιότητας του πολίτη βρίσκεται στο εάν και πώς οι άνθρωποι συμμετέχουν σε όλες τις σφαίρες της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, οι ευκαιρίες και οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν στην προσπάθειά τους να το πράξουν και ο βαθμός στον οποίο αισθάνονται ότι ανήκουν και μπορούν να εκφράσουν τη γνώμη τους στην κοινωνία στην οποία ζουν. Η προώθηση της ενεργού ιδιότητας του πολίτη και της απασχολησιμότητας πρέπει να θεωρούνται ως συμπληρωματικά. Και οι δύο περιπτώσεις εξαρτώνται από τους πολίτες που έχουν επαρκείς και σύγχρονες γνώσεις και δεξιότητες για να λάβουν μέρος και να

συμβάλουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή καθ 'όλη τη ζωή τους. Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό να μειωθούν οι σχολικές αποτυχίες. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η μη-τυπική μάθηση προωθεί επίσης την απασχολησιμότητα των νέων και αναπτύσσει τις ικανότητες και τις δεξιότητές τους».⁶

Η σημασία της ενίσχυσης του ενεργού πολίτη μέσω της εκπαίδευσης τονίζεται στη *Σύσταση του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες της δια βίου μάθησης* (2006). Μεταξύ των βασικών ικανοτήτων είναι η γλώσσα, μητρική ή ξένη, οι κοινωνικές ικανότητες και ικανότητες που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη αλλά και η ψηφιακή ικανότητα όπου η χρήση Τεχνολογιών της κοινωνίας της πληροφορίας απαιτεί κριτική και αναστοχαστική συμπεριφορά έναντι των διαθέσιμων πληροφοριών προκειμένου να είναι δυνατή η συμμετοχή του πολίτη σε κοινότητες και δίκτυα για κοινωνικούς, πολιτιστικούς και επαγγελματικούς σκοπούς (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2006).

Το 2005 η Επιτροπή έκανε πρόταση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο να λάβουν απόφαση για τη θέσπιση του προγράμματος «Πολίτες για την Ευρώπη» για την περίοδο 2007-2013 με σκοπό την προώθηση της ενεργού συμμετοχής του ευρωπαίου πολίτη στα κοινά. Πιο συγκεκριμένα το πρόγραμμα στόχευε στο να δώσει στους πολίτες την ευκαιρία να ανταλλάξουν εμπειρίες και απόψεις προκειμένου να οικοδομήσουν μια πιο προσιτή, δημοκρατική, ενωμένη στο πλαίσιο της πολιτισμικής της πολυμορφίας Ευρώπη, να ενθαρρύνει το διαπολιτισμικό διάλογο μέσω του σεβασμού της πολιτισμικής και γλωσσικής πολυμορφίας καθώς επίσης να ενδυναμώσει το αίσθημα της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Οι δράσεις που πραγματοποιήθηκαν μέσω αυτού του προγράμματος αφορούσαν συναντήσεις πολιτών στο πλαίσιο της αδελφοποίησης πόλεων, δίκτυα αδελφοποιημένων πόλεων, σχέδια των πολιτών, μέτρα υποστήριξης (δράση 1), στήριξη σχεδίων που προτείνονται από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών (δράση 2), εκδηλώσεις ευρείας προβολής, μελέτες και εργαλεία ενημέρωσης και διάδοσης πληροφοριών (δράση 3) και η ενεργός ευρωπαϊκή μνήμη (δράση 4) (Εκτελεστικός Οργανισμός Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού, 2013).

⁶http://www.consilium.europa.eu/hu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/05980.en1.html
Προσπελάστηκε 15/12/2016

Το 2015 ήταν το Ευρωπαϊκό Έτος για την Ανάπτυξη και παρείχε μια μοναδική ευκαιρία για την ενεργή εμπλοκή, την άμεση συμμετοχή και το ενεργό ενδιαφέρον των πολιτών της ΕΕ για την εξάλειψη της φτώχειας σε όλο τον κόσμο.⁷

Επιπλέον η ενεργός ιδιότητα του πολίτη διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή η οποία είναι ο θεσμικός φορέας που δίνει την δυνατότητα στους πολίτες και στους οργανισμούς τους να εισακουστεί η γνώμη τους και να συμβάλλουν στη διαμόρφωση των πολιτικών της ΕΕ. Ενθαρρύνοντας την επικοινωνία μεταξύ πολιτών, οργανισμών και ΕΕ, διαμορφώνει ενήμερους πολίτες σχετικά με τις αποφάσεις που έχουν επίπτωση στη ζωή τους και τους δίνει την δυνατότητα να ενεργούν αλλά και να αντιδρούν. Επίσης φέρνει την ΕΕ πιο κοντά στους ανθρώπους της, ενισχύει τη διαφάνεια και δίνει μεγαλύτερη δημοκρατική νομιμότητα (European Economic and Social Committee, 2012).

Επιπρόσθετα η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή επισημαίνει την ανάγκη της ενίσχυσης μιας ισχυρής Ευρωπαϊκής ταυτότητας βασισμένης σε κοινές αξίες και διάλογο. Για την επίτευξη αυτής της Ευρωπαϊκής ταυτότητας η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή δίνει έμφαση στη σημασία της μάθησης από την Ιστορία και στη διατήρηση της μνήμης του παρελθόντος (ο.π.).

Από την άλλη πλευρά προβάλλει επίσης μια σειρά από προτάσεις για να ενισχύσει την διεθνή δράση όπως είναι η Ευρωπαϊκή εθελοντική εργασία για νέους ανθρώπους. Επισημαίνει ότι η εθελοντική δραστηριότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ενεργό πολιτεϊότητα. Αλλά η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή έχει τονίσει επαναλαμβανόμενα ότι ο εθελοντισμός δεν πρέπει να αντικαθιστά την αμειβόμενη εργασία και να μην αποτελεί αντικείμενο εκμετάλλευσης. Η αμειβόμενη και η εθελοντική εργασία πρέπει να είναι αλληλοσυμπληρούμενες (ο.π.).

Να σημειωθεί ότι στις 7 Δεκεμβρίου 2016 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εγκαινιάζει το Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης, δύο μόλις μήνες αφότου το εξήγγειλε ο Πρόεδρος Γιούνκερ, ως πρώτο παραδοτέο των προτεραιοτήτων δράσης που ορίστηκαν στον οδικό χάρτη της Μπρατισλάβας. Το Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης θα παρέχει

⁷<https://europa.eu/eyd2015/el/eu-european-parliament/stories/events-european-parliament-during-year-2015-1> Προσπελάστηκε 15/12/2016

στους νέους, ηλικίας από 17 έως 30 χρονών, την ευκαιρία να αποκτήσουν ανεκτίμητη εμπειρία, να αναπτύξουν δεξιότητες και να συνεισφέρουν στην κοινωνία μέσω του εθελοντισμού σε πεδία όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η κοινωνική ένταξη, η υποδοχή και η ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων, η κατασκευή καταλύματος, η συνδρομή στην παροχή τροφίμων, η προστασία του περιβάλλοντος και η πρόληψη φυσικών καταστροφών.⁸

Είναι φανερό λοιπόν ότι η ΕΕ με πολιτικές και δράσεις προσπαθεί να συμβάλει στην ενεργή ιδιότητα του ευρωπαίου πολίτη έτσι ώστε να επιτευχθεί η οικοδόμηση μιας πιο δημοκρατικής Ευρώπης όπου οι ενημερωμένοι πολίτες της να έχουν τη δυνατότητα να συμβάλλουν στη διαμόρφωση των πολιτικών της ΕΕ.

1.6 Δείκτες για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη

Έχει ενδιαφέρον να εξεταστούν οι δύο σύνθετοι δείκτες, ο δείκτης της ενεργού ιδιότητας του πολίτη και ο δείκτης για τη νεανική ικανότητα του πολίτη, με τις διαστάσεις που τους χαρακτηρίζουν.

Στα συμπεράσματα του Συμβουλίου το 2005 σχετικά με νέους δείκτες για την εκπαίδευση και την κατάρτιση διαπιστώνεται η ανάγκη για τη δημιουργία δεικτών σε διάφορα πεδία εκπαίδευσης ανάμεσά τους και για την ενεργό άσκηση της ιδιότητας του πολίτη καθώς και την πρόθεση της δημιουργίας του CRELL (Center for Research on Lifelong Learning). Το κέντρο αυτό δημιουργήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο Κοινό Κέντρο Ερευνών (ISPRA) προκειμένου να αυξήσει σημαντικά τις ικανότητες έρευνας της Επιτροπής όσον αφορά την εκπόνηση νέων δεικτών (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2005).

Ένα από τα πρώτα έργα που αναπτύσσονται στη συνέχεια στο νέο Κέντρο Έρευνας για τη δια βίου μάθηση (CRELL) ήταν το έργο που είχε ως στόχο την ανάπτυξη δεικτών για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη και την εκμάθηση της ιδιότητας του ενεργού πολίτη που στην Ευρώπη αναφέρεται ως η ικανότητα του πολίτη (civic competence). Δημιουργήθηκαν δύο σύνθετοι δείκτες στο πλαίσιο αυτού του έργου

⁸http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4165_en.htm Προσπελάστηκε 16/12/2016

που θα συζητηθούν παρακάτω. Η διαδικασία της ανάπτυξης δεικτών για την ενεργή ιδιότητα του πολίτη ήταν μια κοινή προσπάθεια μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ξεκίνησε με τη δημιουργία ενός ερευνητικού δικτύου αποτελούμενου από 20 ερευνητές από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους (κοινωνιολογία, εκπαίδευση και πολιτική επιστήμη) από όλη την Ευρώπη (Hoskins, 2009).

Ο πρώτος δείκτης που παράγεται ήταν ένας δείκτης για τη μέτρηση της ενεργού ιδιότητας του πολίτη. Ο σύνθετος δείκτης για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη (Active Citizenship Composite Indicator) (Hoskins et al 2006; Hoskins & Mascherini, 2009 από Hoskins, 2009) είναι μια ένδειξη της δέσμευσης των ενηλίκων στην πολιτική ζωή, στην κοινωνία των πολιτών και στη ζωή της κοινότητας σε συνδυασμό με τις δημοκρατικές αξίες των πολιτών στους τομείς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της διαπολιτισμικής κατανόησης και των αξιών του πολίτη (Hoskins, 2009).

Ο σύνθετος δείκτης για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη χρησιμοποιεί 61 δείκτες από τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2002 η οποία διεξάγεται στα νοικοκυριά σε περίπου 2000 άτομα σε κάθε συμμετέχουσα ευρωπαϊκή χώρα κάθε δύο χρόνια (Hoskins, 2009).

Το μοντέλο μέτρησης αποτελείται από τέσσερις διαστάσεις: Διαμαρτυρία και Κοινωνική Αλλαγή, Κοινοτική ζωή, Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία και Δημοκρατικές Αξίες. Η *Διαμαρτυρία και Κοινωνική αλλαγή* αποτελείται από τέσσερις συνιστώσες. Η πρώτη συνιστώσα αφορά τις δραστηριότητες διαμαρτυρίας, που είναι ένας συνδυασμός των πέντε δεικτών: υπογραφή αναφοράς, συμμετοχή σε μια νόμιμη διαδήλωση, μποϊκοτάρισμα των προϊόντων, ηθική κατανάλωση και η επαφή μ'έναν πολιτικό. Οι επόμενες τρεις συνιστώσες αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα συνδικάτα και τις περιβαλλοντικές οργανώσεις. Κάθε μια από αυτές τις συνιστώσες αποτελείται από τέσσερις δείκτες σχετικά με την ιδιότητα του πολίτη ως μέλους, τις δραστηριότητες συμμετοχής, την προσφορά σε χρήματα και την εθελοντική εργασία (Hoskins, 2009).

Η δεύτερη διάσταση η *Κοινοτική ζωή* αποτελείται από έξι συνιστώσες: θρησκευτική, επιχειρηματική, πολιτιστική, κοινωνική, αθλητική και ενώσεις γονέων/καθηγητών. Αυτές οι έξι συνιστώσες περιέχουν τέσσερις δείκτες σχετικά με την ιδιότητα του

πολίτη ως μέλους, τις δραστηριότητες συμμετοχής, την προσφορά σε χρήματα και την εθελοντική εργασία (Hoskins, 2009).

Η τρίτη διάσταση *Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία* εμπεριέχει τρεις υπο-διαστάσεις: συμμετοχή στα πολιτικά κόμματα, προσέλευση των ψηφοφόρων στις εκλογές και συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική ζωή. Η υπο-διάσταση της συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα περιέχει τέσσερις δείκτες σχετικά με την ιδιότητα του πολίτη ως μέλους, τις δραστηριότητες συμμετοχής, την προσφορά σε χρήματα και την εθελοντική εργασία. Η υπο-διάσταση της προσέλευσης των ψηφοφόρων στις εκλογές περιέχει δύο δείκτες σχετικά με τη συμμετοχή των πολιτών στις εθνικές εκλογές και στις ευρωεκλογές. Η τρίτη υπο-διάσταση αποτελείται από ένα δείκτη για το ποσοστό των γυναικών στα εθνικά κοινοβούλια (Hoskins, 2009).

Η τέταρτη διάσταση *Δημοκρατικές αξίες* αποτελείται από τρεις επιμέρους τομείς: τη δημοκρατία, τη διαπολιτισμική κατανόηση και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η δημοκρατία αποτελείται από πέντε δείκτες που αφορούν αξίες σε σχέση με τις δραστηριότητες του πολίτη. Η διαπολιτισμική κατανόηση περιλαμβάνει τρεις δείκτες σχετικά με τη μετανάστευση ενώ η υπο-διάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελείται από τρεις δείκτες για τα ανθρώπινα δικαιώματα σε σχέση με το νόμο και τα δικαιώματα των μεταναστών (Hoskins, 2009).

Table 1 – The scores and ranking of countries for the Active Citizenship (Hoskins et al., 2006; European Commission, 2007; Hoskins, Mascherini, 2009)

<i>Country</i>	<i>Rank</i>	<i>Points</i>	<i>Country</i>	<i>Rank</i>	<i>Points</i>
Norway	1	766	Finland	11	452
Sweden	2	755	France	12	371
Denmark	3	641	Slovenia	13	347
Austria	4	632	Spain	14	298
Ireland	5	559	Portugal	15	266
Belgium	6	557	Italy	16	260
Netherlands	7	555	Poland	17	226
Luxemburg	8	543	Greece	18	205
Germany	9	533	Hungary	19	171
United Kingdom	10	483			

Πηγή: Monitoring Active Citizenship in the European Union: The Process, the Results and initial Explanations (Hoskins, 2009).

Τα αποτελέσματα του σύνθετου δείκτη για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη, όπως φαίνονται στον παραπάνω πίνακα, δείχνουν μια Ευρώπη δύο ταχυτήτων αφού οι χώρες της Βόρειας Ευρώπης συγκεντρώνουν τις υψηλότερες τιμές ακολουθούμενες από τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Από την άλλη πλευρά οι χώρες της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης συγκεντρώνουν χαμηλές τιμές για τον συγκεκριμένο δείκτη (Hoskins, 2009).

Συνάγεται επίσης ότι η Ελλάδα κατέχει την προτελευταία θέση (18^η σε σύνολο 19 χωρών) όσον αφορά τον σύνθετο δείκτη για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη με 205 βαθμούς ενώ η Νορβηγία, η πρώτη σε κατάταξη χώρα για τον συγκεκριμένο δείκτη, συγκεντρώνει 766 βαθμούς.

Τα αποτελέσματα όμως του δεύτερου σύνθετου δείκτη για τη νεανική ικανότητα του πολίτη (Hoskins et al., 2008) είναι πολύ διαφορετικά από τα παραπάνω. Κι αυτός ο δείκτης βασίστηκε σε τέσσερις διαστάσεις: στην *Ιδιότητα του πολίτη* (π.χ. δείκτες σχετικά με το θέμα της κατανόησης της σημασίας του εθελοντισμού, της ψήφου και της διαμαρτυρίας), *Αξίες για την Κοινωνική δικαιοσύνη και συμπεριφορές* (κυρίως δείκτες σχετικά με τη στάση απέναντι στις γυναίκες και με τα δικαιώματα της μειοψηφίας), *Στάσεις σε σχέση με τη συμμετοχή* (π.χ. οι δείκτες σχετικοί με το ενδιαφέρον για συμμετοχή και άσκηση επιρροής στην κοινότητα και στην πολιτική ζωή) και *Γνώσεις για τους δημοκρατικούς θεσμούς* (γνώσεις και δεξιότητες, όπως ερμηνεία πολιτικών μηνυμάτων μιας εκστρατείας) (Hoskins, 2009).

Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν από μια διεθνή μελέτη σχετικά με την ιδιότητα του πολίτη σε νέους ηλικίας 14 ετών που διεξήχθη το 1999 αναφορικά με τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους σε θέματα δημοκρατίας καθώς και στάσεις και αξίες που διατηρούν αναφορικά με την εμπλοκή τους στη δημοκρατική διαδικασία (Hoskins, 2009).

Σε αντίθεση με τον σύνθετο δείκτη για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα, ο σύνθετος δείκτης για τη νεανική ικανότητα του πολίτη δείχνει τις νοτιο-ευρωπαϊκές χώρες να είναι στην κορυφή της κατάταξης με την Ελλάδα στη 2^η θέση σε σύνολο 28 χωρών από όλο τον κόσμο με 623 βαθμούς ενώ την Κύπρο στην 1η θέση με 642 βαθμούς. Η Νορβηγία που στον σύνθετο δείκτη για την ενεργό ιδιότητα του πολίτη είχε την 1^η θέση, σ' αυτή την κατάταξη βρίσκεται

στην 8^η με 562 βαθμούς. Γενικά τα αποτελέσματα χαρακτηρίζονται από ένα μεικτό μοτίβο χωρών χωρίς ξεκάθαρες περιφερειακές τάσεις.

Table 2 – The scores and ranking of countries for the Civic Competence Composite Indicator (Hoskins et al. 2008; European Commission, 2008)

<i>Country</i>	<i>Rank</i>	<i>Points</i>	<i>Country</i>	<i>Rank</i>	<i>Points</i>
Cyprus	1	642	Denmark	15	535
Greece	2	623	Finland	16	533
Usa	3	598	England	17	533
Poland	4	594	Lithuania	18	533
Columbia	5	585	Slovenia	19	524
Slovakia	6	569	Hungary	20	523
Portugal	7	565	Germany	21	521
Norway	8	562	Switzerland	22	520
Italy	9	560	Bulgaria	23	519
Romania	10	558	Russia	24	519
Chile	11	557	Czech Republic	25	516
Hong Kong	12	550	Belgium (Fr)	26	512
Australia	13	547	Latvia	27	502
Sweden	14	541	Estonia	28	494

Πηγή: Monitoring Active Citizenship in the European Union: The Process, the Results and initial Explanations (Hoskins, 2009).

Κεφάλαιο Δεύτερο

2.1 Η έννοια του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας

Ύστερα από ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, οι ορισμοί συγκλίνουν σ' αυτό που και οι ηγέτες του κινήματος του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας στις Η.Π.Α. (Renee Hobbs, Elizabeth Thoman, Nancy Chase Garcia, Lisa Reisberg⁹) θέλησαν να υιοθετήσουν, στο Συνέδριο του Aspen το 1992, ως έναν ολοκληρωμένο ορισμό για το γραμματισμό στα μέσα: «τη δυνατότητα πρόσβασης, ανάλυσης, αξιολόγησης και παραγωγής σε μια ποικιλία μορφών – έντυπων και ηλεκτρονικών».¹⁰

Αν θελήσουμε να δούμε τους πιο εμπλουτισμένους ορισμούς για το γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας θα σταθούμε σε αυτούς που έχουν δοθεί από τους πρωτοπόρους του κινήματος αυτού.

Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας περιλαμβάνει την ανάγνωση και τη γραφή, την ομιλία και την ακρόαση, την πρόσβαση σε νέες τεχνολογίες, την κριτική οπτική, και την ικανότητα της δημιουργίας μηνυμάτων χρησιμοποιώντας ένα ευρύ φάσμα τεχνολογιών, συμπεριλαμβανομένων των φωτογραφικών μηχανών, βιντεοκάμερων και υπολογιστών. Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας δεν είναι μια νέα θεματική περιοχή και δεν είναι μόνο για την τηλεόραση: είναι παιδεία για την εποχή της πληροφορίας (Hobbs, 1998).

Ο Buckingham (2005) θέλοντας να αναλύσει περισσότερο τον ορισμό του Ofcom¹¹ (Office of Communications στη Μ. Βρετανία¹²) για τον γραμματισμό στα μέσα όπου τον οριοθετεί ως την «ικανότητα της πρόσβασης, της κατανόησης και της παραγωγής μέσων» προσθέτει τα παρακάτω: «ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας εδώ είναι

⁹Σύμφωνα με το NAMLE των Η.Π.Α. (National Association for Media Literacy Education) <https://namle.net/about-namle/namles-history/> Προσπελάστηκε 14/1/2017

¹⁰ <http://www.medialit.org/reading-room/aspen-media-literacy-conference-report-part-ii>
Προσπελάστηκε 14/1/2017

¹¹Το Ofcom έχει εκ νόμου το δικαίωμα για την προώθηση της παιδείας στα μέσα στη Μ. Βρετανία. Οι έρευνες που διενεργεί παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής. Παρέχει επίσης σε οργανισμούς και φορείς στοιχεία που χρειάζονται για να διαμορφώσουν τις πρωτοβουλίες τους στο πεδίο. <https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/media-literacy>
Προσπελάστηκε 14/1/2017

¹²Η Μεγάλη Βρετανία αποτελεί το πρώτο ευρωπαϊκό κράτος που εισήγαγε την παιδεία στα μέσα επικοινωνίας (Νίκα, 2007).

σε κάποιο βαθμό αναπόφευκτα συνδεδεμένος με το θέμα της αυτοπροστασίας, με το να είναι το κοινό ικανό να φιλτράρει ή να χειρίζεται πράγματα που μπορεί να χαρακτηρίσει ακατάλληλα ή ανεπιθύμητα. Ωστόσο, στην πράξη, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας ορίζεται ως ένα είδος πολιτισμικής επάρκειας, κατανόησης του έργου των μέσων ενημέρωσης, και δυνατότητας πρόσβασης και αξιολόγησης αυτού που βλέπει το κοινό προκειμένου να το συγκρίνει με τις ανάγκες του ως καταναλωτή».

Ο Buckingham (2009) σε άλλο άρθρο του δίνει έναν πιο φλύαρο ορισμό του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας στην προσπάθεια του να συμπεριλάβει τα πολλά και ποικίλα συστατικά του: «ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας όπως φαίνεται, είναι μια δεξιότητα ή μια μορφή ικανότητας και είναι συνδεδεμένος με την κριτική σκέψη, τις πολιτιστικές διαθέσεις ή τις προτιμήσεις. Πρόκειται για παλιά μέσα μαζικής ενημέρωσης αλλά και για νέα μέσα, για τα βιβλία και τα κινητά τηλέφωνα. Είναι για μικρούς και μεγάλους, για τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς, για τους ανθρώπους που εργάζονται στη βιομηχανία των μέσων ενημέρωσης και των ΜΚΟ. Συμβαίνει στα σχολεία και στα σπίτια, και μάλιστα στα ίδια τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία που προέρχεται από την κορυφή προς τα κάτω, αλλά και από κάτω προς τα πάνω. Πρόκειται για τη δημιουργικότητα, την ιδιότητα του πολίτη, την ενδυνάμωση, την ένταξη, την εξατομίκευση, την καινοτομία, την κριτική σκέψη ... και ο κατάλογος συνεχίζεται».

Μια αποσαφήνιση των τεσσάρων βασικών στοιχείων του γραμματισμού στα μέσα επιχειρεί να κάνει η Livingstone (2004). «Αυτά τα τέσσερα στοιχεία - πρόσβαση, ανάλυση, αξιολόγηση και δημιουργία περιεχομένου - μαζί αποτελούν μια προσέγγιση βασισμένη στις δεξιότητες για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας. Κάθε στοιχείο υποστηρίζει το άλλο ως μία μη-γραμμική, δυναμική διαδικασία μάθησης: η μάθηση για τη δημιουργία περιεχομένου βοηθά κάποιον να αναλύσει αυτό που παράγεται επαγγελματικά από τους άλλους. Οι δεξιότητες στην ανάλυση και αξιολόγηση ανοίγουν τις πόρτες σε νέες χρήσεις του διαδικτύου, διευρύνοντας την πρόσβαση, και ούτω καθεξής».

Ο ορισμός που υιοθετεί η ΕΕ στην ιστοσελίδα της, που αφορά θέματα γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, δεν απέχει αρκετά από τους παραπάνω: «Ο όρος γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας αναφέρεται σε όλες τις τεχνικές, γνωστικές,

κοινωνικές, πολιτικές και δημιουργικές ικανότητες που θα μας επιτρέψουν να έχουμε πρόσβαση και να κατανοούμε κριτικά αλλά και να αλληλεπιδρούμε με τα μέσα ενημέρωσης. Οι ικανότητες αυτές θα μας επιτρέψουν να ασκήσουμε κριτική σκέψη, να συμμετέχουμε στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές πτυχές της κοινωνίας διαδραματίζοντας ενεργό ρόλο στη δημοκρατική διαδικασία.

Η έννοια αυτή καλύπτει διάφορα μέσα: ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, τύπος όπως και διάφορους διαύλους: παραδοσιακά, διαδίκτυο, μέσα κοινωνικής δικτύωσης που απευθύνονται στις ανάγκες όλων των ηλικιών».¹³

Σ' αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητη η αποσαφήνιση των παρακάτω όρων που χρησιμοποιούνται στους ορισμούς που αναφέρθηκαν.

Η *πρόσβαση* έχει δύο διαστάσεις. Κατ' αρχάς αφορά τη φυσική πρόσβαση στον εξοπλισμό, δηλαδή πρόσβαση σε υποδομή και δίκτυο. Ωστόσο, είναι επίσης ένα θέμα της ικανότητας χειρισμού της τεχνολογίας (και των συναφών εργαλείων λογισμικού) προκειμένου να εντοπιστεί το περιεχόμενο ή οι πληροφορίες που απαιτούνται (Buckingham et al, 2005).

Οι προϋποθέσεις *πρόσβασης* εξαρτώνται από το φύλο και την ηλικία, την κοινωνική και πολιτιστική ομάδα, τα γεωγραφικά πλαίσια, αλλά και τα προβλήματα που σχετίζονται με αναπηρίες. Διαφορετικοί είναι οι όροι πρόσβασης μεταξύ των ηλεκτρονικών μέσων (ταινία, ραδιόφωνο, τηλεόραση, και τηλέφωνο) και των ψηφιακών, όπως το Διαδίκτυο (Tornero & Manuel et al, 2007).

Η *ανάλυση* και η *αξιολόγηση* αφορά α) την ικανότητα ανάγνωσης (αποκωδικοποίησης ενός μηνύματος), κατανόησης (σύνδεσης του αποκωδικοποιημένου μηνύματος μ' ένα συγκεκριμένο προσωπικό πλαίσιο) και αξιολόγησης του περιεχομένου των μέσων ενημέρωσης (ταξινόμησης και κατηγοριοποίησης του περιεχομένου του μηνύματος σε σχέση με προϋπάρχουσες αξίες) και β) την ικανότητα κατανόησης των συνθηκών και των δυνατοτήτων της χρήσης των μέσων επικοινωνίας ως εργαλεία. Η επίτευξη των παραπάνω γίνεται πάντα υπό το πρίσμα της κριτικής σκέψης και της προσωπικής αυτονομίας (Tornero & Manuel et al, 2007).

¹³ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/media-literacy> Προσπελάστηκε 20/12/2016

Η *επικοινωνιακή ικανότητα* είναι συνδεδεμένη με τις δεξιότητες δημιουργίας και διανομής μηνυμάτων, χρησιμοποιώντας τα διαθέσιμα μέσα επικοινωνίας. Επομένως, περιλαμβάνει δημιουργικές ικανότητες, τεχνικές και κοινωνικές δεξιότητες. Αυτή είναι και ικανότητα που επιτρέπει στους πολίτες να είναι ενεργοί και συμμετοχικοί στη δημόσια σφαίρα. Απ' αυτή την άποψη αυτή η ικανότητα θα πρέπει να θεωρηθεί ως προσόν για πολιτική επικοινωνία (Tornero & Manuel et al, 2007).

Επανερχόμενοι στους ορισμούς η έκθεση «Charting Media and Learning in Europe», το 2013, που είναι η τρίτη από τις τρεις ετήσιες εκθέσεις που γράφτηκαν από ένα δίκτυο συνεργατών 7 ευρωπαϊκών χωρών που δραστηριοποιούνταν στους τομείς της μάθησης με τη χρήση των μέσων επικοινωνίας και της εκπαίδευσης για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας και συνεργάζονταν στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα MEDEAnet της ΕΕ από το 2012 έως το 2014, αναφέρει τους ορισμούς για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας που υιοθετούν οι 7 χώρες (Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Γερμανία, Ελλάδα, Εσθονία, Ρουμανία) (Vos & Terryn, 2013).

Μέσω της επισκόπησης των ορισμών του Ευρωπαϊκού προγράμματος MEDEAnet της ΕΕ καταλήγουμε στα παρακάτω κοινά χαρακτηριστικά:

1. Ικανότητα: δεξιότητες για επαρκή χρήση των εργαλείων και των υπηρεσιών
2. Ευκαιρία: πρόσβαση στις απαραίτητες τεχνικές προϋποθέσεις
3. Στάση: κριτική σκέψη, στρατηγικές δεξιότητες και την ικανότητα της χρήσης των μέσων δημιουργικά και υπεύθυνα.

Ένας άλλος ορισμός από την μελέτη «Current trends and approaches to media literacy in Europe» που διενεργήθηκε από το UAB (Universidad Autonoma de Barcelona) για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εμπεριέχει και τη διάσταση της ιστορικής αναδρομής:

«Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας, είναι ένα μέρος της σημαντικής διαδικασίας της ανθρωπότητας για επικοινωνιακή ανάπτυξη, η οποία ξεκίνησε με την εισαγωγή του κλασικού γραπτού αλφαβήτου, και η οποία έχει επεκταθεί στην ανάπτυξη των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης και των ψηφιοποιημένων πληροφοριών» (Tornero & Manuel et al, 2007).

Τα πιο σημαντικά πρόσφατα τεχνολογικά και επικοινωνιακά επιτεύγματα είναι η εμφάνιση των ηλεκτρονικών μέσων (τηλέφωνο, κινηματογράφος, ραδιόφωνο και

τηλεόραση) και η μεταγενέστερη εμφάνιση των ψηφιακών μέσων, με κυρίαρχο το Διαδίκτυο από το 1980. Με το Διαδίκτυο σε κυρίαρχη θέση τα μέσα επικοινωνίας έχουν αλλάξει μορφή. Η τηλεόραση, το ραδιόφωνο όπως και η εφημερίδα είναι προσβάσιμα πλέον και απ' το διαδίκτυο. Επιπλέον η δυνατότητα που προσφέρει το διαδίκτυο σε εργαλεία WEB 2.0 έχει δημιουργήσει ριζικές αλλαγές αυξάνοντας την αλληλεπίδραση του χρήστη, τη συνεργατικότητα του με άλλους καθώς και το επίπεδο δημιουργικότητάς του. Ως εκ τούτου, οι χρήστες δημιουργούν ιστοσελίδες, ιστολόγια, βίντεο που τα αναρτούν σε πλατφόρμες κοινής πρόσβασης (Youtube, Vimeo), παράγουν και αναρτούν περιεχόμενο σε κοινωνικά δίκτυα (Facebook, Twitter, Google+, κα), δημιουργούν podcasts κα. Τα παραπάνω συνθέτουν τα «νέα μέσα» ή αυτό που ονομάζεται ψηφιακός γραμματισμός στα μέσα (digital media literacy).

2.2 Δεξιότητες που συνδέονται με τον γραμματισμό στα μέσα

Οι παραπάνω ικανότητες αφορούν πολίτες ψηφιακά εγγράμματους που διαθέτουν ικανότητα χρήσης των ψηφιακών εργαλείων και υπηρεσιών.

Αυτό θέλει να τονίσει και ο Buckingham (2003) όταν αναφέρει ότι ο ψηφιακός γραμματισμός των μέσων ενημέρωσης επεκτείνει την παραδοσιακή κατανόηση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας για να συμπεριλάβει νέες δεξιότητες που απαιτούνται για την περιήγηση στα σημερινά νέα μέσα ενημέρωσης (Kahne & Lee et al, 2012).

Οι ψηφιακές δεξιότητες, οι οποίες αναφέρονται στην Ψηφιακή Στρατηγική για την Ενιαία Αγορά αποτελούν ένα από τα συστατικά του γραμματισμού στα μέσα. Πιο συγκεκριμένα στο Ψηφιακό Πλαίσιο Ικανοτήτων για τους Πολίτες αναγνωρίζονται 21 ψηφιακές ικανότητες σε 5 βασικούς τομείς (Γραμματισμός στην Πληροφορία και στα δεδομένα, Επικοινωνία και Συνεργασία, Δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, Ασφάλεια, Επίλυση προβλημάτων) περιγράφοντας κατά αυτό τον τρόπο το τι σημαίνει να είναι ένας πολίτης ψηφιακά εγγράμματος. Οι άνθρωποι πρέπει να έχουν ικανότητες σε κάθε μία από αυτές τις περιοχές προκειμένου να επιτύχουν απασχολησιμότητα, μάθηση, ψυχαγωγία και συμμετοχή στην κοινωνία. Να σημειωθεί ότι μία από τις ψηφιακές αυτές ικανότητες και ειδικότερα στον τομέα

Επικοινωνία και Συνεργασία αφορά την ενδυνάμωση του ενεργού πολίτη μέσω ψηφιακών περιεχομένων (European Commission, 2016a).

Σύμφωνα με το European Charter of Media Literacy διακρίνονται 7 επίπεδα ικανοτήτων των πολιτών που συνδέονται με τον γραμματισμό στα μέσα (Tornero & Manuel et al, 2007).

1. Χρήση των τεχνολογιών των μέσων μαζικής επικοινωνίας αποτελεσματικά για την πρόσβαση, αποθήκευση, ανάκτηση και διαμοιρασμό περιεχομένου που να ανταποκρίνεται στις ατομικές ανάγκες και στα ενδιαφέροντά τους αλλά και αυτών της κοινότητας.
2. Πρόσβαση και συνειδητή επιλογή μεταξύ ενός ευρέος φάσματος μορφών και περιεχομένου μέσων ενημέρωσης.
3. Κατανόηση του πώς και γιατί παράγεται το περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης.
4. Κριτική ανάλυση των τεχνικών που χρησιμοποιούνται από τα μέσα ενημέρωσης, καθώς και των μηνυμάτων που μεταφέρουν.
5. Δημιουργική χρήση των μέσων ενημέρωσης για να εκφράσουν και να επικοινωνήσουν ιδέες, πληροφορίες και απόψεις.
6. Εντοπισμός και αποφυγή του περιεχομένου και των υπηρεσιών των μέσων ενημέρωσης που μπορεί να είναι προσβλητικό ή επιβλαβές.
7. Αποτελεσματική χρήση των μέσων ενημέρωσης κατά την άσκηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων τους και των αστικών τους ευθυνών (ο.π.)

2.3 Γραμματισμός στα μέσα και ενεργός πολίτης

Το άρθρο 19 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αναφέρει ότι ο καθένας έχει το δικαίωμα και την ελευθερία «να αναζητεί, να λαμβάνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες με οποιοδήποτε μέσο (media) και ανεξαρτήτως συνόρων» (UN, 1948). Κάτω από αυτό το πρίσμα η UNESCO υποστηρίζει ότι ο γραμματισμός στα μέσα και ο πληροφοριακός γραμματισμός (MIL - Media Information Literacy) είναι «απαραίτητος για την ενδυνάμωση των πολιτών σε όλο τον κόσμο για να έχουν τα πλήρη οφέλη από αυτό το θεμελιώδες δικαίωμα

προκειμένου να συμμετέχουν πλήρως στην κοινωνία και να πραγματοποιούν τους προσωπικούς και επαγγελματικούς τους στόχους» (UNESCO, 2013).

Η UNESCO από το 1982¹⁴ έχει κινητοποιηθεί στο πεδίο του γραμματισμού στα μέσα επειδή ένας από τους σκοπούς της είναι η προστασία των μαθητών και των νέων από τους κινδύνους που κρύβουν τα μέσα επικοινωνίας.

Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας έχει συνδεθεί, όπως θα δούμε στο τέταρτο Κεφάλαιο, και με τις πολιτικές της ΕΕ αναφορικά με την ενεργή ιδιότητα του πολίτη.

Αυτό υπογραμμίζεται και από το κείμενο του Mateo Zacchetti της Δ/σης Εκπαίδευσης και Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, *An European approach to media literacy*, που αναφέρει ότι σήμερα ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας θεωρείται ως ένα από τα βασικά προαπαιτούμενα για την ενεργό και πλήρη πολιτειότητα, προκειμένου να αποφευχθούν και να μειωθούν οι κίνδυνοι του αποκλεισμού από τη ζωή της κοινότητας (Zacchetti, 2011).

Πριν καταδειχθεί αυτή η σύνδεση μεταξύ γραμματισμού στα μέσα και ενεργού πολιτειότητας διαμέσου της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας, κρίνεται σημαντικό να παρατεθούν σκέψεις υψηλά ιστάμενων προσώπων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με το θέμα.

Η Viviane Reding, που υπήρξε Επίτροπος της Κοινωνίας της Πληροφορίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και Επίτροπος για τα Μέσα Επικοινωνίας από το 2004-2010, αναφέρει: «Σε μια ψηφιακή εποχή, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη της πλήρους και ενεργού συμμετοχής του πολίτη.. Η ικανότητα να διαβάζει και να γράφει - ή οι παραδοσιακές γνώσεις - δεν είναι πλέον επαρκείς σε αυτή την εποχή.. Ο καθένας (παλαιός και νέος) πρέπει να ασχοληθεί με το νέο ψηφιακό κόσμο στον οποίο ζει. Για το λόγο αυτό, η συνεχής ενημέρωση και εκπαίδευση είναι πιο σημαντική από μια ρύθμιση (regulation)» (EuroMeduc, 2009).

¹⁴Πρόκειται για τη Διακήρυξη του Grünwald η οποία αναγνωρίζει την ανάγκη των πολιτικών και εκπαιδευτικών συστημάτων για την προώθηση της κριτικής κατανόησης εκ μέρους των πολιτών «των φαινομένων της επικοινωνίας». <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/> Προσπελάστηκε 20/1/2017

Σ' αυτή τη δήλωση έχει ενδιαφέρον να υπογραμμίσουμε επίσης εκτός από τη συμβολή του γραμματισμού στα μέσα στη διαμόρφωση του ενεργού πολίτη, την εκπαίδευση ως εναλλακτική επιλογή σε σχέση με τη ρύθμιση.

Η ίδια επίτροπος δηλώνει: «Σήμερα, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας είναι κεντρικής σημασίας για την ενεργό και πλήρη ιδιότητα του πολίτη, όπως ο γραμματισμός ήταν στις αρχές του 19ου αιώνα (Tornero & Manuel et al, 2007).

Η Επίτροπος Εκπαίδευσης, Πολιτισμού, Πολυγλωσσίας και Νεολαίας της ΕΕ, Ανδρούλα Βασιλείου, το 2013 τονίζει ότι «χρειάζεται να γίνουν περισσότερα για την προώθηση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας μεταξύ των παιδιών... Μία από τις προτεραιότητές μας θα είναι να συμβάλουμε στη χρηματοδότηση της παραγωγής και της διανομής ταινιών που απευθύνονται στα παιδιά. Θα υποστηρίξουμε επίσης εξαιρετικά σχέδια γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας και κινηματογραφικού γραμματισμού. Τα διαδραστικά οπτικοακουστικά μέσα που αποτελούν μέρος της καθημερινής ζωής των παιδιών, όπως τα εκπαιδευτικά παιχνίδια βίντεο, θα συμπεριληφθούν στην πολιτική μας για υποστήριξη». Σε άλλο σημείο αναφέρει ότι «ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας στην ψηφιακή εποχή σημαίνει πολίτες ισχυρούς και συνειδητοποιημένους, δηλαδή κάτι σαν αυτό που σήμαινε ο αλφαριθμητισμός πριν από έναν αιώνα».¹⁵

Ο Tibor Navracsics, ο σημερινός Επίτροπος Εκπαίδευσης, Πολιτισμού, Νεολαίας και Αθλητισμού της ΕΕ, σε μια ομιλία του στο συνέδριο της Νεολαίας τον Απρίλιο του 2016, αναγνωρίζει τη σημασία του γραμματισμού στα μέσα για την καταπολέμηση του αποκλεισμού και της ριζοσπαστικοποίησης. Στην ίδια ομιλία του δηλώνει ότι επιθυμεί να έχει επικοινωνία με ένα εκατομμύριο νέους πριν τη λήξη της θητείας του. Ο ίδιος προτείνει τη χρήση ψηφιακών μέσων επικοινωνίας (Twitter chat #AskNavracsics, European Youth Portal κα).¹⁶

Ο ίδιος επίτροπος σε μια ομιλία του στην Επιτροπή Πολιτισμού και Παιδείας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αναφέρει ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα χρειάζεται

¹⁵ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-974_el.htm Προσπελάστηκε 21/12/2016

¹⁶ https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/navracsics/announcements/have-your-say-building-strong-open-europe_en Προσπελάστηκε 21/12/2016

μεταξύ άλλων να προβούν σε ενέργειες ενδυνάμωσης του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας.¹⁷

Η Mari Sol Pérez Guevara που είναι αυτή την περίοδο υπεύθυνη για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας στη Γενική Διεύθυνση «Δίκτυα Επικοινωνιών, Περιεχομένου και Τεχνολογίας» (CONNECT) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εκφράζει την άποψη ότι οι πολίτες ενημερώνονται διαμέσου των μέσων επικοινωνίας και η σχέση τους με τα μέσα πρέπει να λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της κριτικής σκέψης. Η δημοκρατία εξ ορισμού απαιτεί τη συμμετοχή σωστά πληροφορημένων πολιτών.¹⁸

Στη συνάντηση της Ομάδας εμπειρογνομώνων της ΕΕ για το γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας, τον Νοέμβριο του 2016, ο Harry Panagopoulos, της Γενικής Διεύθυνσης Δικαιοσύνης, τόνιζε ότι στο πλαίσιο της προώθησης της επιτυχούς συμμετοχής των Ευρωπαίων πολιτών στην πολιτική ζωή της χώρας τους, ο γραμματισμός στα μέσα αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στην ανάπτυξη μιας κριτικής προσέγγισης για την απόκτηση και τη χρήση των πληροφοριών. Πρόσθεσε ότι αναζητούνται δυνατότητες για τη στήριξη του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας που αποσκοπούν στην ενίσχυση των πολιτών της ΕΕ προκειμένου να έχουν ενημερωμένη συμμετοχή στην πολιτική συζήτηση.¹⁹

Όμως πέρα από τους ιθύνοντες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη χάραξη της ευρωπαϊκής πολιτικής αναφορικά με το γραμματισμό στα μέσα και την ενεργή ιδιότητα του πολίτη, αξίζει να παρουσιαστεί και η γνώμη των μελετητών σχετικά μ'αυτό.

Οι Thoman & Jolls (2004) μας δίνουν τον σκοπό του γραμματισμού στα μέσα που δεν είναι η απομνημόνευση γεγονότων σχετικά με τα μέσα επικοινωνίας ή απλά η δημιουργία ενός βίντεο ή μιας παρουσίασης αλλά σχετίζεται με δεξιότητες ανώτερης σκέψης όπως ο προσδιορισμός βασικών εννοιών, η σύνδεση ανάμεσα σε πολλαπλές

¹⁷https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/navraacsics/announcements/exchange-views-committee-culture-and-education-european-parliament_en Προσπελάστηκε 22/1/2017

¹⁸http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/Events/mil2016_lativa_forum_mari_sol.pdf Προσπελάστηκε 20/09/2016

¹⁹http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-47/summaries_of_presentations_19603.pdf Προσπελάστηκε 21/12/2016

ιδέες, η διατύπωση κατάλληλων ερωτήσεων, ο εντοπισμός πλανών και η διατύπωση μιας απάντησης. Οι ίδιες τονίζουν ότι αυτές οι δεξιότητες, περισσότερο από την πραγματική γνώση, αποτελούν το θεμέλιο της πνευματικής έρευνας και της παραγωγικότητας στο χώρο εργασίας και είναι απαραίτητες για την άσκηση της πλήρους ιδιότητας του πολίτη σε μια δημοκρατική κοινωνία και σε μια παγκόσμια οικονομία.

Την κριτική διάσταση του γραμματισμού στα μέσα έρχεται να τονίσει ο Karaduman (2014) που όπως υποστηρίζει συμβάλλει στο να αναπτύξουν τα άτομα την ηθική της υπεύθυνης ιδιότητας του πολίτη, στο να συμμετέχουν σε κάθε είδους μηχανισμούς αποφάσεων πολιτικών, πολιτιστικών, οικονομικών αλλά και να αναλαμβάνουν την ευθύνη των αποφάσεων που παίρνουν.

Σ' αυτή την εποχή όπου τα μέσα ενημέρωσης είναι η πιο βασική πηγή πληροφοριών, το πρόβλημα είναι πώς οι πολίτες θα αναγνωρίζουν τις ακριβείς πληροφορίες και θα απορρίπτουν αυτές που προέρχονται από λογοκρισία, παραπληροφόρηση, χειραγώγηση, προπαγάνδα, ψεύτικες ειδήσεις, κατασκευασμένες ειδήσεις, στερεότυπα και προκαταλήψεις (Karaduman, 2014). Γιατί είναι γεγονός ότι ο γνώμονας ενός πολίτη, που θα πρέπει να κάνει πολιτικές επιλογές με συνείδηση είναι η σωστή και η ακριβής πληροφορία, ενώ αντίθετα η παραπληροφόρηση υπονομεύει αυτή την προοπτική. Άλλωστε αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα του πολίτη, το δικαίωμα στην ορθή και αξιόπιστη είδηση.

Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί και η συμβολή του *ψηφιακού γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας* στην ενεργή πολιτειότητα. Τα ψηφιακά εργαλεία δίνουν τη δυνατότητα στα άτομα να ψάξουν πληροφορίες και να εμπλακούν σε διάλογο στο Διαδίκτυο σχετικά με θέματα κοινωνικού και πολιτικού ενδιαφέροντος, όπως επίσης να δημιουργήσουν αναρτήσεις (κείμενο ή βίντεο) με τέτοιου είδους θέματα τα οποία να κινητοποιήσουν το κοινό.

Βέβαια οι απόψεις των ερευνητών αναφορικά με το διαδίκτυο και τη συμβολή του στην ενεργοποίηση του ατόμου προκειμένου να συμμετέχει στα κοινά, δίστανται. Στο άρθρο της Park (2012) αναφέρεται ότι η εμπειρική έρευνα δείχνει ότι το διαδίκτυο είναι ένα αποτελεσματικό και αποδοτικό εργαλείο για εκείνους που ήδη ενδιαφέρονται για την πολιτική. Στο ίδιο άρθρο αναφέρεται επίσης η άποψη των Banaji και Buckingham, (2010) ότι το Διαδίκτυο είναι λιγότερο αποδοτικό στο να

κινητοποιήσει σε πολιτική συμμετοχή αυτούς που από την αρχή είναι αδιάφοροι. Όπως και η άποψη του (Boulianne, 2009) ότι το Διαδίκτυο δεν επηρεάζει ούτε θετικά ούτε αρνητικά τα άτομα στην ενεργό συμμετοχή τους ως πολίτες. Η Park (2012) καταλήγει όμως με μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε σε εθνικό επίπεδο στις Κάτω Χώρες η οποία επιβεβαιώνει ότι η χρήση των των online ειδήσεων, πληροφοριών και επικοινωνιών έχει θετική συσχέτιση με την πολιτική συμμετοχή.

Ο Jenkins (2006) υποστηρίζει ότι η αύξηση του ψηφιακού γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας μπορεί να κλείσει το «χάσμα συμμετοχής» μέσω των ψηφιακών μέσων μεταξύ των νέων παρέχοντάς τους τις δεξιότητες και τις ευκαιρίες για ενεργό συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα (Kahne & Lee et al, 2012).

Σύμφωνα με μελέτες, όταν οι νέοι και οι ενήλικες αναζητούν πληροφορίες και συμμετέχουν σε online συζητήσεις, υπάρχει μια αύξηση των συνολικών επιπέδων των πολιτικών πράξεών τους, όπως αύξηση των δωρεών σε φιλανθρωπικούς σκοπούς ή αύξηση του ποσοστού του εθελοντισμού, καθώς και μεγαλύτερη συμμετοχή σε πολιτικές πράξεις, όπως εργασία σε μια εκστρατεία, παρακολούθηση μιας πολιτικής ομιλίας ή άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος (McLeod, Kosicki, & McLeod, 2009, Mossberger, Tolbert, & McNeal, 2008, Shah, McLeod, & Lee, 2009 από Kahne & Lee et al, 2012).

Είναι γεγονός ότι τα ψηφιακά μέσα ενημέρωσης έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν στο κοινό τους μεγαλύτερη ποικιλία από διαφορετικές απόψεις. Αυτό μπορεί να έχει θετική επιρροή στην ενδυνάμωση του ατόμου ως πολίτη.

Μελέτες έχουν δείξει ότι, όταν τα άτομα που εκτίθενται σε αποκλίνουσες απόψεις, τους δίνεται η ευκαιρία να καλλιεργήσουν τη σκέψη τους, να κατανοήσουν καλύτερα πολύπλοκα ζητήματα και να εκτιμήσουν βαθύτερα τις απόψεις των άλλων (Arendt, 1968; Habermas, 1989; Mill, 1956 από Kahne & Lee et al, 2012). Ενισχύεται επίσης η γνώση τους για το τι πρεσβεύει η κοινή γνώμη, η ανοχή τους σε διαφορετικές απόψεις και η αίσθηση της νομιμότητας των δημοκρατικών αποτελεσμάτων (Brundidge & Rice, 2009, από Kahne & Lee et al, 2012).

Βέβαια υπάρχει και η άποψη ότι τα άτομα έχοντας στη διάθεσή τους μια πληθώρα μέσων ενημέρωσης τείνουν να επιλέγουν αυτά που είναι πιο κοντά στα δικά τους ιδεώδη.

Για το παραπάνω θέμα οι μελετητές συχνά επισημαίνουν τη διάκριση μεταξύ δύο θεμελιωδών κινήτρων που ασκούν επίδραση στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα επεξεργάζονται τις πληροφορίες: το κατευθυντήριο κίνητρο, το οποίο συνίσταται στην τάση των ατόμων να δικαιολογήσουν τα γεγονότα που έχουν συνάφεια με τις προηγούμενες πεποιθήσεις τους και το κίνητρο της ακρίβειας (Kunda, 1990; Taber & Lodge, 2006, από Kahne & Bowyer, 2016). Όταν τα άτομα καθοδηγούνται από το κατευθυντήριο κίνητρο, πληροφορίες που προσεγγίζουν προηγούμενες προτιμήσεις τους τείνουν να γίνουν δεκτές άκριτα και με θετικό τρόπο, ενώ πληροφορίες που έρχονται σε αντίθεση με τις πεποιθήσεις τους υπόκεινται σε λεπτομερή εξέταση και κρίνονται λιγότερο θετικά (Ditto, Scepansky, Munro, Arpanovitch, & Lockhart, 1998 από Kahne & Bowyer, 2016). Αντίθετα όταν τα άτομα υπόκεινται στο κίνητρο ακρίβειας καταβάλλουν μεγαλύτερη γνωστική προσπάθεια, επεξεργάζονται την πληροφορία με μεγαλύτερη προσοχή, εις βάθος και με πολύπλοκους κανόνες (Kunda, 1990, p. 481 από Kahne & Bowyer, 2016).

Σε σχέση με τις παραπάνω θεωρήσεις ο γραμματισμός στα μέσα όμως έχει θετική επίδραση στην κρίση των ατόμων, ακόμα και αν υποκινούνται από το κατευθυντήριο κίνητρο.

Αυτό επιβεβαιώνεται από μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε στις Η.Π.Α. αναφορικά με την κρίση των νέων, ηλικίας από 15 έως 27 ετών, για το τι είναι αληθές και τι όχι σε σχέση με δημόσια ζητήματα. Πιο συγκεκριμένα νέα άτομα που διακρίνονταν από υψηλού βαθμού γραμματισμού στα μέσα είχαν σημαντικά μεγαλύτερες πιθανότητες να αξιολογήσουν ως ακριβείς τεκμηριωμένες αναρτήσεις από το να αξιολογήσουν ως ακριβείς αναρτήσεις με περιεχόμενο παραπληροφόρησης ακόμα κι όταν και στις δύο περιπτώσεις η πληροφορία ήταν ευθυγραμμισμένη με τις δικές τους προγενέστερες πεποιθήσεις. Αντίθετα οι νέοι που δεν είχαν λάβει καμία εκπαίδευση στα μέσα είχαν λιγότερες πιθανότητες να αξιολογήσουν τεκμηριωμένες αναρτήσεις ως πιο ακριβείς από αναρτήσεις που περιείχαν παραπληροφόρηση (Kahne & Bowyer, 2016).

Συνεπώς ο γραμματισμός στα μέσα ενισχύει την κριτική στάση στην αξιολόγηση ενός γεγονότος ή επιχειρήματος ακόμα και αν αυτό συνάδει με τις πεποιθήσεις ενός ατόμου. Επίσης συμβάλλει στην ενδυνάμωση των πολιτών με κριτική σκέψη και με δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων, χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ενεργού πολίτη. Η *γνωστική* διάσταση της ιδιότητας του ενεργού πολίτη, που αναλύσαμε στο

κεφάλαιο του ενεργού πολίτη, ενδυναμώνεται με τον γραμματισμό στα μέσα, αφού παρέχει στον πολίτη την ακριβή πληροφόρηση. Ενδυναμώνει επίσης και την *πραγματιστική* διάσταση της ιδιότητας του ενεργού πολίτη αφού μέσα από την παραγωγή μηνυμάτων στα μέσα επικοινωνίας ο πολίτης αναλαμβάνει δράση σε κάποιον τομέα.

«Ένας δημοκρατικός πολιτισμός θα σωθεί μόνο αν μετατρέψει τη γλώσσα της εικόνας σε ένα ερέθισμα για κριτική σκέψη και όχι σε μια πρόσκληση για ύπνωση» (Eco, 1979 σελ. 15 από Hobbs, 1998). Είναι βέβαιο ότι υπό το πρίσμα των τεχνικών γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας οι πολίτες θα οδηγηθούν σε δημοκρατική επίλυση των προβλημάτων τους μέσω της κριτικής σκέψης, του αμοιβαίου σεβασμού και της ορθολογικής συζήτησης.

2.4 Παραδείγματα ψηφιακού γραμματισμού στα μέσα που στοχεύουν στην ενεργή ιδιότητα του πολίτη

Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός ιστοτόπων που παρέχει πληροφορίες για πολιτικά και κοινωνικά θέματα όπως και ιστοτόπων με ψηφιακά παιχνίδια προσομοίωσης της κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Άλλοι ιστότοποι ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των ατόμων στο να εκφέρουν τη γνώμη τους συμμετέχοντας σε fora – ομάδες συζητήσεων – στο να διατυπώσουν ερωτήματα, να παρακολουθήσουν online μια πολιτική ομιλία κα. Και στις δύο περιπτώσεις απαιτείται γραμματισμός στα μέσα προκειμένου να επιτευχθεί η ενεργός συμμετοχή του πολίτη στα κοινά. Παρατίθενται παρακάτω μερικά παραδείγματα.²⁰

Ο ιστότοπος της ΕΕ <http://europa.eu/citizens-2013/en> αφορά την ευρωπαϊκή πολιτική για την ενδυνάμωση της ιδιότητας του Ευρωπαίου πολίτη και είναι αφιερωμένος στο Ευρωπαϊκό Έτος 2013. Συνεχίζει να παρέχει πληροφορίες προετοιμάζοντας τους πολίτες για τις εκλογές του 2014. Πέρα όμως από αυτά τα δύο έτη, παρέχει πλούσιο υλικό (επίσημα έγγραφα, εκδόσεις, βίντεο, εφαρμογές για κινητές συσκευές) αναφορικά με τα δικαιώματα των Ευρωπαίων πολιτών, ευκαιρίες χρηματοδότησης κα. Στην πλατφόρμα «Join the debate» <http://europa.eu/citizens-2013/en/join-debate>

²⁰ Οι προσπελάσεις των παρακάτω ιστοτόπων αυτής της υποενότητας έγιναν μεταξύ 20-25 Δεκεμβρίου 2016.

ο πολίτης έχει δικαίωμα συμμετοχής μέσω τριών σημείων. Στο «Debate on the future of Europe» <https://ec.europa.eu/info/events/citizens-dialogues> μπορεί να παρακολουθήσει συζητήσεις που διεξάγονται από υψηλόβαθμα στελέχη της ΕΕ σε πραγματικό χρόνο ή και ασύγχρονα σε φλέγοντα θέματα καθώς και να θέσει ερωτήματα στο Twitter #EUdialogues. Στο «Your Voice in Europe» http://ec.europa.eu/yourvoice/index_en.htm ο πολίτης μπορεί επίσης να στείλει τις απόψεις του για αρχικές ιδέες για νέους νόμους ή για αξιολογήσεις επιμέρους νόμων προκειμένου να έχει ενεργή συμμετοχή στη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικών. Τέλος ο πολίτης μέσω του «European's citizen initiative» <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/welcome> μπορεί να συμμετέχει στην ανάπτυξη των πολιτικών της ΕΕ, καλώντας την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να υποβάλει νομοθετική πρόταση. Προκειμένου να επιτευχθεί το παραπάνω θα πρέπει να συγκεντρωθούν ένα εκατομμύριο πολίτες.

Η πύλη του Ευρωπαϊκού Σώματος Αλληλεγγύης https://europa.eu/youth/SOLiDARItY_el που είναι η νέα πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία δημιουργεί ευκαιρίες για όσους νέους επιθυμούν να κάνουν εθελοντισμό ή να εργαστούν σε προγράμματα, στη χώρα τους ή στο εξωτερικό, προς όφελος κοινοτήτων και ατόμων σε όλη την Ευρώπη, παρέχει πολύτιμες πληροφορίες στους νέους, αλλά και τη δυνατότητα εγγραφής τους στο Σώμα Αλληλεγγύης.

Η πλατφόρμα «Bricks against hate speech» <http://www.bricks-project.eu/wp/about-the-project/> που χρηματοδοτείται από την ΕΕ έχει ως γενικό στόχο την καταπολέμηση της διάδοσης της online ρητορικής του μίσους κατά των μεταναστών και των μειονοτήτων, μέσω του γραμματισμού στα μέσα και την ενεργό συμμετοχή των χρηστών του παγκόσμιου ιστού. Απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς, νέους, ειδικούς του παγκόσμιου ιστού, ακτιβιστές μέσω ενημέρωσης, ενώσεις μεταναστών, διαχειριστές των κοινωνικών μέσων ενημέρωσης μέσω δράσεων όπως έρευνα, συναντήσεις, εργαστήρια, εκπαιδευτικά εργαλεία πολυμέσων κα.

Πέρα όμως από τα παραπάνω παραδείγματα που αποτελούν ψηφιακές πλατφόρμες οι οποίες έχουν δημιουργηθεί στο πλαίσιο της ΕΕ για την ενδυνάμωση του ευρωπαϊού πολίτη, αλλά και του εθελοντισμού των νέων, παρατίθενται παραδείγματα καλών πρακτικών σε ευρωπαϊκό, διεθνές επίπεδο και εθνικό επίπεδο για την ενδυνάμωση

της ιδιότητας του πολίτη, που είτε απαιτούν ένα επίπεδο γραμματισμού στα ψηφιακά μέσα είτε παρέχουν παιδεία στα μέσα επικοινωνίας.

Το Hyde Park www.ceskatelevize.cz/porady/10252839638-hyde-park-ct24/ είναι ένα πλήρως διαδραστικό τηλεοπτικό σόου που παράγεται από τη Τσεχική τηλεόραση. Οι θεατές θέτουν ερωτήσεις στους επισκέπτες του στούντιο για την επικαιρότητα μέσω τηλεφώνου, μηνυμάτων SMS, του Facebook, Twitter ή ενός βίντεο με ερωτήματα στο YouTube.

Το εκπαιδευτικό τμήμα της France Télévisions μέσω της ψηφιακής πλατφόρμας www.curiosphere.tv/ παρέχει μεταξύ άλλων μαθημάτων, το μάθημα της αγωγής του πολίτη. Παρέχει πληροφορίες στους μαθητές για το πολιτικό και νομικό σύστημα της χώρας, ενημέρωση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών, για τη λειτουργία της δικαιοσύνης, όπως επίσης τους φέρνει σε επαφή με έννοιες που αποτελούν θεμέλια της δημοκρατίας: ελευθερία, ισότητα, αδελφοσύνη. Έχει αναπτύξει μεταξύ άλλων πρωτοβουλιών ένα διαδραστικό ντοκιμαντέρ στο διαδίκτυο σχετικά με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Παρέχει επίσης παιδεία στα μέσα με τη δημιουργία βίντεο που καλύπτουν θέματα πλουραλισμού, ελευθερίας της έκφρασης, προσωπικών δεδομένων κα.

Το <http://www.gamesforchange.org> είναι ένας ιστότοπος που μέσω παιχνιδιών ενημερώνει για κοινωνικά και πολιτικά θέματα το κοινό του, όπως θέματα πολιτειότητας, μετανάστευσης, πρόληψης καταστροφών, κλιματικής αλλαγής, αστικής ανάπτυξης.

Κατά τη διάρκεια του Παγκόσμιου Φόρουμ για τη Δημοκρατία που πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 2016 στο Στρασβούργο, βραβεύτηκε μια πρωτοβουλία με το όνομα Kiron που έχει όραμα την παροχή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε εκατομμύρια προσφύγων σε όλο τον κόσμο χωρίς χρέωση. Γεγονός μεγάλης σημασίας στη δημιουργία ενεργών πολιτών μέσω της εκπαίδευσης. Με τη χρήση της πλατφόρμας εκπαίδευσης <https://kiron.ngo/> οι φοιτητές αρχίζουν τις σπουδές τους online από οπουδήποτε στον κόσμο, επιτρέποντάς τους να σπουδάσουν για διάστημα από 1 έως 2 χρόνια σύμφωνα με το δικό τους πρόγραμμα. Οι φοιτητές μπορούν στη συνέχεια να συνεχίσουν τις σπουδές τους για τα υπόλοιπα 2 χρόνια σε ένα από τα πανεπιστήμια-εταίρους της πρωτοβουλίας Kiron. Αυτό σημαίνει ότι οι πρόσφυγες-φοιτητές δεν χάνουν χρόνο από τις σπουδές τους όταν βρίσκονται στη

χρονοβόρα διαδικασία της αίτησης για άσυλο και της οργάνωσης των σχετικών εγγράφων για την εισαγωγή τους σε ένα πανεπιστήμιο. Αξίζει να σημειωθεί ότι το όνομα δόθηκε στην πρωτοβουλία από τους εμπνευστές της ορμώμενοι από την Ελληνική μυθολογία, αφού η Ελλάδα είναι το λίκνο της δημοκρατίας, και συγκεκριμένα από τον Κένταυρο Χείρονα που διέθετε υψηλό επίπεδο μόρφωσης και ικανότητα μετάδοσής της.

Ο ιστότοπος <http://www.vouliwatch.gr/> είναι μια ελληνική ψηφιακή πλατφόρμα που φιλοδοξεί να φέρει κοντά τους Έλληνες πολίτες με τους εκλεγμένους αντιπροσώπους τους στο Ελληνικό και Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και να ενισχύσει τη συμμετοχή τους στη νομοθετική και πολιτική διαδικασία. Πρόκειται για μια ανεξάρτητη, μη κερδοσκοπική πρωτοβουλία, που λειτουργεί ήδη και σε άλλες χώρες εντός και εκτός Ευρώπης όπως Γαλλία, Αυστρία, Ιρλανδία, Γερμανία, Λουξεμβούργο, Τυνησία, Μαρόκο.

Αυτή η πλατφόρμα παρέχει πληροφορίες για το πολίτευμα της Ελλάδας, για το Ελληνικό και Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, όπως και για τις θέσεις/πολιτικές των ελληνικών κομμάτων σε μείζονα θέματα (εκπαίδευση, πολιτισμός και αειφορία, ενέργεια, μεταναστευτικό, πολιτισμός, κα). Παρέχει τη δυνατότητα στον πολίτη να θέσει ερωτήματα, προτάσεις ή να καταγγείλει ένα πρόβλημα σε βουλευτή. Επίσης ο πολίτης μπορεί να μοιραστεί την ιδέα του με την κοινότητα χρηστών την οποία αξιολογεί και την εμπλουτίζει, ενώ του δίνεται επίσης η δυνατότητα να διαβάσει και να αξιολογήσει τις προτάσεις άλλων χρηστών.

Η πλατφόρμα Πολιτικής Καινοτομίας <http://politicalinnovation.gr/> αποτελεί ένα έργο που στοχεύει στην ενίσχυση του θεσμικού ρόλου και της αποτελεσματικότητας της Κοινωνίας των Πολιτών στην Ελλάδα, εστιάζοντας στην επιτακτική ανάγκη μετάβασης της Πολιτικής προς νέες εφαρμογές.

Η πλατφόρμα έχει κυρίως ενημερωτικό χαρακτήρα. Δεν έχει μέχρι στιγμής προστεθεί δυνατότητα ανάρτησης σχολίων/απόψεων των πολιτών. Κεντρικός σκοπός του έργου είναι η διαμόρφωση συνθηκών και υποδομών για τη μετάβαση της Πολιτικής προς νέες εφαρμογές: τη διερεύνηση, ανάπτυξη και εφαρμογή πρότυπων εργαλείων και διαδικασιών συμμετοχικού σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων, σε φυσικό και διαδικτυακό χώρο, σε τοπική και εθνική κλίμακα. Στο πλαίσιο αυτό, το έργο σκοπεύει στην:

- 1) Έρευνα δράσης για τη δημιουργία νέας γνώσης, νέων βιωμάτων δημοκρατίας που ενισχύουν την κοινωνική συνοχή και την καταπολέμηση της ρητορικής μίσους.
- 2) Ενίσχυση ικανοτήτων ατόμων και κοινοτήτων για συλλογική διαχείριση αλλαγών.
- 3) Σύνδεση εργαλείων και μεθόδων φυσικού και διαδικτυακού χώρου για την συμμετοχική διακυβέρνηση και την ουσιαστική ενεργοποίηση των πολιτών, περιορίζοντας το ψηφιακό χάσμα.
- 4) Ανάπτυξη κοινωνικής διπλωματίας για την άρση του θεσμικού αποκλεισμού της Κοινωνίας Πολιτών στην Ελλάδα, την ανάδειξη του δημοκρατικού ελλείμματος και της αναγκαιότητας ενός Νέου Συντάγματος.
- 5) Συγκρότηση διακρατικής κοινότητας υποστηρικτών του έργου και της ευρύτερης αποστολής των εταίρων για τη δημιουργία Διεθνούς Κέντρου Έρευνας και Καινοτομίας σχετικά με τη Δημοκρατία και την Πολιτική Επιστήμη στην Αθήνα.

Κεφάλαιο Τρίτο

3.1 Η δημοκρατία σε κρίση

Είναι γεγονός ότι οι πολίτες τις τελευταίες δεκαετίες όλο και λιγότερο οδηγούνται στις κάλπες για να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα ως αποτέλεσμα της πεποίθησής τους ότι οι δυνατότητες επηρεασμού των αποφάσεων των πολιτικών που θα επηρεάσουν τη ζωή τους είναι μειωμένες.

Να σημειωθεί ότι στις Ελληνικές βουλευτικές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015 υπήρξε ιστορικό το ρεκόρ της αποχής, που έφτασε με γενικό δείκτη στο 43,8%.²¹ Αλλά και στις πρόσφατες εκλογές στην Αμερική το ποσοστό αποχής φτάνει περίπου το 45%.²²

Η μετεκλογική ανάλυση των Ευρωπαϊκών εκλογών του 2014, που διεξήχθη επί τόπου από την TNS opinion, καταδεικνύει τη μεγάλη αποχή των πολιτών σ' αυτές. Το ποσοστό συμμετοχής 42,54% έναντι του λίγο μεγαλύτερου (43%) του 2009 κρύβει σημαντικές διαφορές μεταξύ των 28 κρατών μελών, με μια ψαλίδα 76,5 ποσοστιαίων μονάδων μεταξύ Βελγίου (89,6%) και Σλοβακίας (13,1%). Παρατηρείται βέβαια μια σημαντική αύξηση της συμμετοχής σε επτά χώρες και μια μείωση της συμμετοχής σε 15 άλλες χώρες (κυρίως σ' αυτές που έγιναν μέλη της ΕΕ το 2004, το 2007 και το 2013) (Ευρωβαρόμετρο, 2014).

Οι λόγοι της αποχής συνδέονται κυρίως όχι τόσο με την αρνητική στάση έναντι της ΕΕ αλλά κυρίως με την έλλειψη ενδιαφέροντος για τις ευρωπαϊκές υποθέσεις, τη δυσαρέσκεια έναντι του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, την έλλειψη γνώσεων για την ΕΕ και την απουσία πολιτικού διαλόγου (ο.π.).

Η έρευνα αυτή επίσης διαπιστώνει ότι η απόλυτη πλειοψηφία των Ευρωπαίων εξακολουθεί να αισθάνεται «πολίτης της ΕΕ», παρ' όλο ότι το αίσθημα αυτό σημείωσε σημαντική πτώση στις χώρες που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση, όπως υπάρχει πτώση εμπιστοσύνης έναντι των ευρωπαϊκών θεσμών στις ίδιες χώρες,

²¹ [http://ekloges.ypes.gr/current/v/public/#{"cls":"main","params":{}}](http://ekloges.ypes.gr/current/v/public/#{) Προσπελάστηκε 15/11/2016

²² <http://edition.cnn.com/2016/11/11/politics/popular-vote-turnout-2016/> Προσπελάστηκε 15/11/2016

ανάμεσά τους και η Ελλάδα. Η αίσθηση του ανήκειν στην ΕΕ αντιμετωπίζεται ως «κάτι καλό» από την πλειονότητα των απαντησάντων ενώ οι περισσότεροι Ευρωπαίοι, είτε ψήφισαν είτε όχι, επιδεικνύουν προσήλωση στην ΕΕ (ο.π.).

Αντίθετα, διαπιστώνεται ανοδικό ποσοστό, σε σχέση με το 2009, στο ότι οι περισσότεροι Ευρωπαίοι εκτιμούν πως το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν λαμβάνει καλά υπόψη του τις ανησυχίες τους (ο.π.).

Η ψήφος των πολιτών που ψήφισαν στις ευρωεκλογές επηρεάστηκε κατά κύριο λόγο από την ανεργία, ύστερα από την οικονομική μεγέθυνση και τέλος από το θέμα της μετανάστευσης (ο.π.).

Επιπλέον τα βασικά ευρήματα σε παγκόσμιο επίπεδο για την ερευνητική εργασία του The Economist και του Intelligence Unit το 2015 έρχονται να υπογραμμίσουν τις παραπάνω διαπιστώσεις. Τα κόμματα τόσο της αριστερής όσο και της δεξιάς πτέρυγας, που κυριάρχησαν στην μεταπολεμική πολιτική σκηνή έχουν χάσει την επαφή τους με τους παραδοσιακούς υποστηρικτές τους. Παρατηρείται ένα χάσμα μεταξύ του «εμείς και αυτοί» όπως επίσης υπήρξε μια μακροπρόθεσμη τάση της μείωσης της εμπιστοσύνης στους πολιτικούς και στα κόμματα σε όλο τον δυτικό κόσμο από το 1970. Κατά συνέπεια τα πολιτικά κόμματα μετράνε τις απώλειές τους που εκφράζονται σε χαμένες ψήφους και σε επιρροή, ενώ είναι εμφανής η μείωση των πολιτών που ανήκουν σε πολιτικά κόμματα και η αυξανόμενη πολιτική απεμπλοκή του Ευρωπαϊκού εκλογικού σώματος (The Economist & Intelligence Unit, 2015).

Η έκθεση τονίζει ότι, αν υπάρχει κρίση της δημοκρατίας, αυτή δεν έχει δημιουργηθεί από τον λαϊκισμό, αλλά οφείλεται στη διάβρωση της εμπιστοσύνης των πολιτών στις κυβερνήσεις, στους θεσμούς και στα κόμματα (ο.π.).

Η αδιαφορία των πολιτών για τα κοινά προέρχεται από την έλλειψη εμπιστοσύνης στις κυβερνήσεις ως αποτέλεσμα της αδιαφορίας των πολιτικών για τα δικαιώματα των πολιτών (Γκίντενς, 2001 από Καραλής & Μπάλιας, 2007). Μια άλλη άποψη είναι ότι η αδιαφορία του πολίτη για τα κοινά οφείλεται στην επικράτηση του ατόμου – καταναλωτή σε βάρος του ατόμου - πολίτη (Taguieff, 2002 από Καραλής & Μπάλιας, 2007).

3.2 Δημοκρατία και μέσα ενημέρωσης

Η ελευθερία και η πολυφωνία στα μέσα είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για μια υγιή δημοκρατία. Η ελευθερία ή η πολυφωνία, μπορούν να περιοριστούν είτε μέσω πολιτικής επιρροής, είτε μέσω εμπορικών πιέσεων, ή αλλαγής του τοπίου των μέσων ενημέρωσης με νέα επιχειρηματικά μοντέλα, ή ακόμα με την άνοδο νέων μέσων (Vīķe-Freiberga & Däubler-Gmelin, 2013).

Αναφορικά με θέματα που άπτονται της πολυφωνίας στα μέσα ενημέρωσης, αλλά και της δημοκρατίας, τα αριθμητικά στοιχεία του Ευρωβαρομέτρου, τον Νοέμβριο του 2016, επισημαίνουν τα ακόλουθα ζητήματα:

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων (57 %) δεν πιστεύει ότι τα εθνικά τους μέσα ενημέρωσης είναι ελεύθερα από πολιτικές ή εμπορικές πιέσεις αλλά πιστεύουν ότι τους παρέχουν μια πολυμορφία απόψεων. Περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες (53%) πιστεύουν ότι τα εθνικά μέσα ενημέρωσης παρέχουν αξιόπιστες πληροφορίες. Το 75% των ερωτηθέντων οι οποίοι συμμετέχουν σε συζητήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν υπάρξει μάρτυρες ή έχουν υποστεί διαδικτυακή κακοποίηση, ρητορική μίσους ή απειλές και σχεδόν οι μισοί από αυτούς (48 %) δηλώνουν ότι, κατόπιν τούτου, αποθαρρύνονται από τη συμμετοχή σε συζητήσεις. Μόλις το 37 % των ερωτηθέντων πιστεύει ότι το όργανο που επιβλέπει τα οπτικοακουστικά μέσα στη χώρα τους είναι απαλλαγμένο από πιέσεις (European Commission, 2016b).

Αναφορικά με την Ελλάδα τα αποτελέσματα του Ευρωβαρόμετρου είναι διαφορετικά από τα παραπάνω αποτελέσματα. Το 52% των ερωτηθέντων πιστεύουν τα εθνικά μέσα ενημέρωσης δεν τους παρέχουν πολυμορφία απόψεων. Επίσης το 83% των Ελλήνων ερωτηθέντων πιστεύουν ότι η κρατική τηλεόραση είναι αναξιόπιστη. Επιπλέον η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα της ΕΕ που πάνω από το μισό (56%) των ερωτηθέντων της πιστεύει ότι το ραδιόφωνο είναι αναξιόπιστο, όπως περίπου σε αυτό το ποσοστό (59%) κυμαίνεται και η γνώμη τους για την αναξιοπιστία των εφημερίδων, εντύπων ή ψηφιακών. Η Ελλάδα επίσης δεν συμερίζεται την πίστη των άλλων χωρών ότι το όργανο που επιβλέπει τα οπτικοακουστικά μέσα στη χώρα τους είναι απαλλαγμένο από πιέσεις σε ποσοστό που αγγίζει το 80%. Επίσης υπάρχει

διαφοροποίηση στην εμπειρία των Ελλήνων ερωτηθέντων (40%) σχετικά με τη διαδικτυακή κακοποίηση, τη ρητορική του μίσους ή τις απειλές (ο.π.).

3.3 Η συμβολή της εκπαίδευσης στη δημιουργία ενεργών πολιτών

Αναλογιζόμενοι τα παραπάνω στοιχεία που συνηγορούν σε μια χαλαρή συμμετοχή των πολιτών στις δημοκρατικές διαδικασίες, η συμβολή της εκπαίδευσης για τη δημιουργία ενεργών πολιτών είναι πολύ σημαντική.

Στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισσαβώνας το 2000, όπου η στρατηγική του ήταν η ΕΕ να γίνει η πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή, δίνεται μεγάλη έμφαση στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση.²³

Η εκπαίδευση αποτελεί ένα σημαντικό πυλώνα και στην στρατηγική για την Ευρώπη 2020 που στοχεύει στη δημιουργία μιας κοινωνίας έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς.²⁴

Η εκπαίδευση αποτελεί τον πυρήνα των δημοκρατικών κοινωνιών. Κατά κύριο λόγο ισχύει το ότι όσο μεγαλύτερο το επίπεδο της εκπαίδευσης σε μια χώρα τόσο περισσότεροι ενεργοί πολίτες συμμετέχουν στις εκλογές και σε άλλες πτυχές της δημοκρατικής ζωής.²⁵

Η αντίληψη της εποχής μας για την εκπαίδευση την καθιστά ως μέσο θεμελίωσης και ανάπτυξης της δημοκρατικής κοινωνίας που προετοιμάζει τους νέους για να γίνουν πολίτες του αστικού κράτους-έθνους. Επίσης ο ρόλος της διά βίου εκπαίδευσης θεωρείται σημαντικός στη δημιουργία της ιδέας της νέας διευρυμένης ιδιότητας του πολίτη (Καραλής & Μπάλιας, 2007).

²³ http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm Προσπελάστηκε 20/11/2016

²⁴ http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework_el Προσπελάστηκε 20/11/2016

²⁵ <http://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/about2016wfd> Προσπελάστηκε 20/11/2016

Στην ανακοίνωση της επιτροπής «Για μια Ευρώπη της Γνώσης» (1997) δίνεται μεγάλη σημασία στον ορισμό της ιδιότητας του πολίτη σε συνάφεια με την ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει ότι «Ο εκπαιδευτικός χώρος θα καταστήσει δυνατή την ενίσχυση της ιδιότητας του πολίτη μέσα από την αποδοχή κοινών αξιών και την ανάπτυξη της αίσθησης συμμετοχής σε ένα κοινό κοινωνικοοικονομικό χώρο. Θα πρέπει επίσης να ευνοήσει την εμφάνιση της ιδιότητας του πολίτη με την ευρύτερη έννοια, με βάση την ενεργή αλληλεγγύη και την αμοιβαία κατανόηση των διαφορετικών πολιτισμών που συνιστούν τη μοναδικότητα και τον πλούτο της Ευρώπης» (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1997).

Παράλληλα, τα εκπαιδευτικά συστήματα θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην προώθηση πολιτικών αξιών και δεξιοτήτων που απαιτούνται όχι μόνο για τη βέλτιστη λειτουργία της δημοκρατίας, αλλά και για την εξέλιξή της προς μια πιο συμμετοχική και χωρίς αποκλεισμούς δημοκρατική λειτουργία. Κι αυτό γιατί η εκπαίδευση μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη γεφύρωση των πολιτιστικών διαφορών στην κοινωνία - εθνοτικές, θρησκευτικές, γλωσσικές διαφορές, - συμβάλλοντας στην οικοδόμηση μιας ταυτότητας που θα είναι ανοιχτή στην ποικιλομορφία της κοινωνίας του σήμερα.²⁶

Η τελική έκθεση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την εκπαίδευση και την ενεργή πολιτειότητα τονίζει ότι η διδασκαλία της πολιτειότητας δεν είναι αρκετή αλλά η εκμάθηση της ιδιότητας του πολίτη είναι ουσιώδης. Αυτό πρέπει να περιλαμβάνει όχι μόνο την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής κατανόησης (συναισθηματικό επίπεδο), αλλά και την απόκτηση της επιχειρησιακής ικανότητας (γνωστικό επίπεδο) καθώς και την άσκηση της ιδιότητας του πολίτη μέσω πρακτικών και εμπειριών (πραγματιστικό επίπεδο). Η μάθηση για την ενεργό πολιτειότητα περιλαμβάνει την απόκτηση δεξιοτήτων και ικανοτήτων προκειμένου οι νέοι να έχουν μια αποτελεσματική οικονομική συμμετοχή σε συνθήκες τεχνολογικού εκσυγχρονισμού, οικονομικής παγκοσμιοποίησης και διακρατικών ευρωπαϊκών αγορών εργασίας. Ταυτόχρονα, οι κοινωνικές και επικοινωνιακές ικανότητες που απαιτούνται είναι κρίσιμης σημασίας για τη ζωή σε πλουραλιστικά περιβάλλοντα πολιτισμικά, εθνικά και γλωσσικά. Αυτές

²⁶ <http://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/about2016wfd> Προσπελάστηκε 22/11/2016

οι ικανότητες δεν είναι μόνο επιθυμητές για ορισμένους αλλά καθίστανται απαραίτητες για όλους (European Communities, 1998).

Όμως έχουν διαπιστωθεί εμπόδια στην εκπαίδευση της πολιτειότητας τα οποία οφείλονται στο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο των μαθητών. Σύμφωνα με την έρευνα της Torney-Purta (2002) που διεξήχθη για λογαριασμό του IEA (Information Association for the Evaluation of Educational Achievement) σε 28 χώρες για το ρόλο του σχολείου στην ανάπτυξη πολιτικής συμμετοχής, οι μαθητές που προέρχονται από οικογένειες χαμηλού μορφωτικού επιπέδου παρουσιάζουν χαμηλότερο επίπεδο πολιτικών γνώσεων και μικρότερη πιθανότητα να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα. Επίσης το χαμηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο δεν ευνοεί την ύπαρξη διαλόγου (Καλογιάννης, 2016). Επιπροσθέτως η φτώχεια, το φύλο, η φυλή, ή ηλικία μπορεί να εμποδίσουν την ενεργό συμμετοχή (Benn, 2000 από Καλογιάννης, 2016).

Στα αποτελέσματα της έρευνας των Hoskins et al (2008) αναφορικά με την επίδραση της τυπικής μάθησης στην ενεργό ιδιότητα του πολίτη, διαπιστώνεται ότι τα χρόνια εκπαίδευσης ενός νέου είναι θετικά και σε σημαντικό βαθμό συσχετιζόμενα με την διάσταση Διαμαρτυρία και Κοινωνική ζωή που αναφέρεται στη συμμετοχή του σε ένα πολιτικό κόμμα και στην άσκηση του εκλογικού δικαιώματός του. Επίσης τονίζεται η συμβολή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην προώθηση της ενεργού πολιτειότητας.

Είναι φανερό, λοιπόν, ότι η εκπαίδευση παίζει καταλυτικό ρόλο όσον αφορά την ενεργή πολιτειότητα και επομένως την ενδυνάμωση μιας συμμετοχικής δημοκρατίας και πρέπει να παρέχει στους νέους τις δεξιότητες εκείνες, όπου θα τους καταστήσουν ικανούς για να συμμετέχουν στη δημόσια σφαίρα.

Προς αυτή την κατεύθυνση και σε συμπλήρωση των προαναφερθέντων έρχεται η παιδεία στα μέσα επικοινωνίας που εξετάζουμε παρακάτω και έχει ως αποτέλεσμα την εκμάθηση της ιδιότητας του πολίτη μέσω της άσκησης.

3.4 Η παιδεία στα μέσα επικοινωνίας

Η παιδεία στα μέσα συμβάλλει στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των πολιτών οι οποίοι δεν πιστεύουν άκριτα τα πάντα, αλλά θέτουν τα κατάλληλα ερωτήματα για να ανακαλύψουν την αλήθεια και την εγκυρότητα της πληροφορίας. Επιπλέον, όπως θα δούμε σ' αυτή την ενότητα, η παιδεία στα μέσα παρέχει στους νέους τις δεξιότητες και τα εργαλεία για την άσκηση της ιδιότητας του πολίτη, αφού δεν είναι μόνο «καταναλωτές» πληροφοριών αλλά και «παραγωγοί» που μπορούν να ενημερώσουν, να ευαισθητοποιήσουν και να κινητοποιήσουν το κοινό. Και αυτό δημιουργεί τις προϋποθέσεις για μια ποιοτική δημοκρατία όπου οι πολίτες συμμετέχουν σ' αυτή μέσω συνειδητών επιλογών.

Αλλά, αν ανατρέξουμε στον χρόνο, θα διαπιστώσουμε ότι όλα ξεκινούν, αναφορικά με την παιδεία, από τα γράμματα που σχηματίζουν λέξεις και οι λέξεις δημιουργούν νοήματα, ενώ ο στόχος της εκπαίδευσης μέσα στο πέρασμα των αιώνων είναι να διδάξει στους νέους την κατανόηση αυτών των σύνθετων ιδεών και νοημάτων.

Στις μέρες μας τα νοήματα και οι ιδέες δεν πηγάζουν μόνο από κείμενα αλλά και από εικόνες, βίντεο, ήχους, προερχόμενα από μια ποικιλία μέσων επικοινωνίας που μπορεί να είναι η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, ο έντυπος τύπος, το διαδίκτυο, τα βιντεοπαιχνίδια κα.

Ο γραμματισμός στα μέσα είναι το αποτέλεσμα της εκπαίδευσης στα μέσα, ενώ η παιδεία στα μέσα θεωρείται η διαδικασία (Tornero & Manuel et al, 2007) και φυσικά είναι έννοιες άρρηκτα δεμένες.

Η παιδεία στα μέσα έχει σήμερα τη μορφή πολλών ονομασιών τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση όπως εκπαίδευση στα μέσα, παιδαγωγικές στα μέσα, διδασκαλία στα μέσα, εκπαίδευση σε θέματα υπολογιστών, εκπαίδευση στο διαδίκτυο, ηλεκτρονική παιδεία (Inal, 2009 από Kurt, 2014).

Η σύνδεση μεταξύ μέσων και εκπαίδευσης έχει καθιερωθεί από το 1930 με την εκλαΐκευση των μέσων επικοινωνίας, όπως, η εφημερίδα, το τηλέφωνο, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση. Η ιδέα της ωφέλειας από αυτά τα μέσα ως εκπαιδευτικό υλικό έχει επεξεργαστεί από τις ΗΠΑ και την Ευρώπη τον περασμένο αιώνα ειδικά στην δεκαετία του '20 και του '30 (Inal, 2009 :13 από Kurt, 2014). Αν και η έννοια του γραμματισμού στα μέσα δεν χρησιμοποιούνταν τότε, σκέψεις για συνετή χρήση

των μέσων είχαν αναδυθεί από τη δεκαετία του '30. Η εκπαίδευση στα μέσα ξεκίνησε από το 1932 στις ΗΠΑ, έχοντας αντίκτυπο ειδικά στην Αγγλία και στις Σκανδιναβικές χώρες στη δεκαετία του '70 και τέθηκε ως θέμα προς συζήτηση στην ΕΕ από τις αρχές του 2000 (Kurt, 2014).

Στη σημερινή εποχή η πλειονότητα των χωρών έχει συνειδητοποιήσει την σπουδαιότητα του γραμματισμού στα μέσα και την έχει συμπεριλάβει στις πολιτικές της. Το μάθημα του γραμματισμού στα μέσα διδάσκεται με διαφορετικές ονομασίες ή τρόπους σε χώρες όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία, η Ελβετία, η Ιαπωνία, χώρες της ΕΕ αλλά και σε χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Αυστραλίας (Kurt, 2014). Υπάρχει βέβαια στο πρόγραμμα πολλών χωρών, αλλά η πρακτική χρήση του παραμένει ένα ζήτημα. Στις περισσότερες χώρες η παιδεία στα μέσα είναι μια δευτερεύουσα δραστηριότητα στα σχολεία. Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι η ανεπάρκεια σε κατάλληλους εκπαιδευτικούς και σε υλικό (Ρορονιέ, 2011 από Ivanoniέ, 2014).

Στην Ελλάδα η επιστημονική συζήτηση για το θέμα αυτό ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του 1990, προχωρά πολύ αργά και το κυριότερο, δεν έχει ακόμα φτάσει στην πιο άμεσα ενδιαφερόμενη μερίδα των πολιτών, τους εκπαιδευτικούς.²⁷

Είναι γεγονός ότι παρατηρούνται διαφορές μεταξύ των εκπαιδευτικών συστημάτων αλλά και διαφορές αναφορικά με τους σκοπούς και τους στόχους σχετικά με την παιδεία στα μέσα. Στη Γερμανία, οι μαθητές εκπαιδεύονται κατάλληλα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης μέσω κατάλληλων τηλεοπτικών προγραμμάτων διδάσκοντάς ηθικούς κανόνες, ενώ οι μαθητές στην Ελβετία, στο πλαίσιο του γραμματισμού στα μέσα, αποκτούν γνώσεις και δεξιότητες στη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας (Toliέ, 2009 από Ivanoniέ, 2014).

Κατά τη Renee Hobbs (1998) υπάρχουν τρεις τρόποι μέσω των οποίων ο γραμματισμός στα μέσα μπορεί να συμβάλλει στην ενδυνάμωση του μέλλοντος της δημοκρατίας. Ο πρώτος αφορά το γεγονός ότι ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας συμβάλλει στην ενίσχυση της πρόσβασης σε πληροφορίες, στην ενδυνάμωση των δεξιοτήτων ανάλυσης και επικοινωνίας των μαθητών καθώς και στην ενίσχυση της

²⁷ http://www2.media.uoa.gr/institute/pages/gr/zitimata_gr/sixthIssue_gr.html Προσπελάστηκε 30/11/2016

εκτίμησης ότι η παρακολούθηση των κοινών είναι σημαντική. Επίσης ο γραμματισμός στα μέσα μπορεί να πληροφορήσει τους μαθητές για το πώς λειτουργούν τα μέσα επικοινωνίας στο πλαίσιο της δημοκρατίας, γιατί είναι σημαντικό οι πολίτες να έχουν πρόσβαση σε ποικίλες πληροφορίες και απόψεις και οι πολίτες χρειάζεται να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων σε επίπεδο κοινότητας, πόλης ή και κράτους.

Αναφορικά με τον δεύτερο τρόπο, η Hobbs ισχυρίζεται ότι ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας μπορεί να υποστηρίξει και να ενισχύσει τα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα στα οποία οι μαθητές μπορούν να εξασκήσουν δεξιότητες ηγεσίας, ελεύθερης και υπεύθυνης έκφρασης, επίλυσης συγκρούσεων και οικοδόμησης συναίνεσης. Πρόκειται για δεξιότητες που μια δημοκρατική κοινωνία απαιτεί και χωρίς αυτές οι νέοι δεν θα είναι σε θέση να συνεργαστούν αποτελεσματικά στη συνεργατική επίλυση προβλημάτων (Hobbs, 1998).

Τέλος ο τρίτος λόγος είναι ότι οι δεξιότητες που αποκτούν οι νέοι μέσω του γραμματισμού στα μέσα αυξάνουν το ενδιαφέρον τους να έχουν πρόσβαση σε ολοένα και περισσότερες πληροφορίες (Hobbs, 1998). Γνωρίζουμε βέβαια ότι η άντληση πληροφοριών και η αξιολόγηση τους με κριτικό πνεύμα συμβάλλει στη διαμόρφωση του ενημερωμένου και κατά συνέπεια ενεργού πολίτη.

Κατά τις Thoman & Jolls (2004) η πλήρης κατανόηση του μηνύματος περιλαμβάνει όχι μόνο την αποδόμησή του αλλά και τη διατύπωση απόψεων και ιδεών με χρήση εργαλείων από το ευρύ φάσμα των εργαλείων πολυμέσων που είναι διαθέσιμα για τους μαθητές που μεγαλώνουν σε έναν ψηφιακό κόσμο. Επιπρόσθετα υποστηρίζουν ότι ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας χαρακτηρίζεται από την αρχή της έρευνας με την έννοια ότι πρέπει να τίθενται ερωτήματα, ενώ ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι να μην παρέχει απαντήσεις σ' αυτά τα ερωτήματα, αλλά να ενθαρρύνει τους μαθητές να θέτουν περισσότερα ερωτήματα.

Διερευνώντας τις αρχές που διέπουν την παιδεία στα μέσα εντοπίσαμε τις 18 βασικές αρχές του Masterman (1989) οι οποίες έχουν διατυπωθεί το 1989 και αποτελούν ένα Μανιφέστο για την εκπαίδευση του 21^{ου} αιώνα. Μερικές είναι οι εξής: ότι η παιδεία στα μέσα είναι ουσιαστικά ενεργή και συμμετοχική, προωθώντας την ανάπτυξη των πιο ανοικτών και δημοκρατικών παιδαγωγικών μεθόδων. Ενθαρρύνει τους μαθητές να αναλάβουν μεγαλύτερη ευθύνη για τον έλεγχο της δικής τους μάθησης και να

συμμετέχουν σε κοινό σχεδιασμό του αναλυτικού προγράμματος. Προωθείται επίσης η συνεργατική μάθηση, η αυτοαξιολόγηση και ενθαρρύνεται η δημιουργία σχέσεων με τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς (Jolls & Wilson, 2014).

Από την άλλη πλευρά ο Duncan ίδρυσε το AML (Association for Media Literacy) το 1978 όπου διατύπωσε 8 βασικές ιδέες για το γραμματισμό στα μέσα (Jolls & Wilson, 2014).

1. Όλα τα μέσα επικοινωνίας είναι κατασκευές.
2. Τα μέσα κατασκευάζουν την πραγματικότητα.
3. Το κοινό διαπραγματεύεται την έννοια στα μέσα ενημέρωσης.
4. Τα μέσα έχουν εμπορικές επιπτώσεις.
5. Τα μέσα περιέχουν ιδεολογικά μηνύματα.
6. Τα μέσα έχουν κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις.
7. Η μορφή και το περιεχόμενο είναι στενά συνδεδεμένα στα μέσα ενημέρωσης.
8. Κάθε μέσο έχει μια μοναδική αισθητική μορφή (ο.π.).

Ο Duncan και τα μέλη του AML ανέπτυξαν τον οδηγό για τον γραμματισμό στα μέσα που προτείνει ιδέες για το πώς θα ενσωματωθούν οι παραπάνω 8 βασικές ιδέες στο αναλυτικό πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτός ο οδηγός που ξεκίνησε από τον Καναδά, επεκτάθηκε με επιτυχία στις Η.Π.Α και κατόπιν στην Ευρώπη, ενώ μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες (ο.π.).

Η Thoman, η οποία ίδρυσε το Κέντρο για το Γραμματισμό στα Μέσα το 1989 στις Η.Π.Α. βασίστηκε στις παραπάνω ιδέες και διατύπωσε τις 5 έννοιες (Thoman, 1993 από Jolls & Wilson, 2014):

1. Όλα τα μέσα είναι κατασκευασμένα.
2. Τα μηνύματα των μέσων δημιουργούνται με δημιουργική γλώσσα που ακολουθεί τους δικούς της κανόνες
3. Διαφορετικοί άνθρωποι αντιλαμβάνονται διαφορετικά τα ίδια μηνύματα των μέσων.
4. Τα μέσα έχουν κατά κύριο λόγο το κίνητρο του κέρδους.
5. Τα μέσα έχουν ενσωματώσει αξίες και απόψεις.

3.4.1 Οι 5 βασικές ερωτήσεις που μπορεί να αλλάξουν τον κόσμο

Με βάση τις παραπάνω έννοιες η Thoman et al (2007) στο CML MediaLit Kit, το οποίο παρέχει ένα ολοκληρωμένο περίγραμμα των καθιερωμένων θεμελιωδών εννοιών και μοντέλων υλοποίησης που απαιτούνται για την οργάνωση και τη διδασκαλία δραστηριοτήτων υπό το πρίσμα του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, διατυπώνει τις «5 βασικές ερωτήσεις που μπορεί να αλλάξουν τον κόσμο».

Κρίθηκε χρήσιμη η ανάλυση αυτών των 5 βασικών ερωτήσεων όχι μόνο γιατί απαντώνται εκτεταμένα στη βιβλιογραφία αλλά και γιατί ο βασικός σκοπός του γραμματισμού στα μέσα είναι να τίθενται ερωτήματα με στόχο την ανάλυση και αξιολόγηση των μέσων. Τα ερωτήματα είναι τα εξής:

1. Ποιός είναι ο συγγραφέας και ποιός ο σκοπός του μηνύματος;
2. Τι τεχνικές χρησιμοποιούνται για την προσέλκυση του ενδιαφέροντός σου;
3. Πώς μπορούν διαφορετικοί άνθρωποι να ερμηνεύσουν διαφορετικά το μήνυμα;
4. Ποιες αξίες, τρόπος ζωής και απόψεις εκπροσωπούνται ή παραλείπονται από αυτό το μήνυμα;
5. Γιατί στέλνεται αυτό το μήνυμα; (Thoman et al, 2007)

Παρακάτω θίγονται τα κυριότερα σημεία του κάθε ερωτήματος έτσι όπως αναλύονται διεξοδικά στο CML MediaLit Kit.

Αναφορικά με το πρώτο ερώτημα «Ποιός είναι ο συγγραφέας και ποιο ο σκοπός του μηνύματος;» προκειμένου να ανακαλύψουμε την πατρότητα ενός κειμένου θα πρέπει να διερευνήσουμε περισσότερο από το να δούμε απλά ποιος είναι ο συγγραφέας ενός βιβλίου ή ποιοι είναι οι συντελεστές μιας ταινίας. Η πρώτη κατανόηση αφορά στο ότι τα κείμενα στα μέσα επικοινωνίας δεν είναι «φυσικά», αν και φαίνονται «πραγματικά». Τα μέσα επικοινωνίας όμως επηρεάζουν τους ανθρώπους με πραγματικό τρόπο. Είτε βλέπουμε ειδήσεις στην τηλεόραση, είτε διαβάζουμε ένα φυλλάδιο ενός πολιτικού, πρέπει να αντιληφθούμε ότι τα κείμενα έχουν γραφεί από κάποιον, οι φωτογραφίες έχουν τραβηχτεί και επεξεργαστεί από κάποιον άλλον, και βέβαια, ότι υπάρχει μια ομάδα που έχει ενώσει όλα αυτά. Σε δεύτερο επίπεδο πρέπει να κατανοήσουμε ότι έχουν γίνει κάποιες επιλογές. Η επιλογή μιας εικόνας σημαίνει

ότι κάποιες άλλες έχουν αποκλειστεί, όπως και η επιλογή για το τέλος μιας ιστορίας σημαίνει ότι κάποιες άλλες εκδοχές του δεν έχουν διερευνηθεί. Εν κατακλείδι, πρέπει να κατανοηθεί ότι όλα τα μηνύματα είναι κατασκευασμένα (ο.π.).

Το δεύτερο βασικό ερώτημα *«Τι τεχνικές χρησιμοποιούνται για την προσέλκυση του ενδιαφέροντός σου;»* διερευνά τη «μορφή» ενός μηνύματος πολυμέσων και εξετάζει τον τρόπο με το οποίο ένα μήνυμα κατασκευάζεται. Πιο συγκεκριμένα εξετάζει τα δημιουργικά συστατικά που χρησιμοποιούνται όπως κείμενο, μουσική, χρώμα, κίνηση, γωνία της κάμερας και πολλά άλλα. Μέσα από τις δραστηριότητες σε αυτή την ενότητα, οι μαθητές θα κατανοήσουν πως όλες οι μορφές επικοινωνίας, - είτε είναι περιοδικό διαφήμιση ή ταινία τρόμου - εξαρτώνται από ένα είδος «δημιουργικής γλώσσας». Η χρήση των χρωμάτων δημιουργεί διαφορετικά συναισθήματα, τα κοντινά πλάνα δημιουργούν οικειότητα, ενώ η τρομακτική μουσική αυξάνει τον φόβο. Η κατανόηση των τεχνικών των μέσων μαζικής ενημέρωσης, βοηθά τους μαθητές να είναι λιγότερο επιρρεπείς στη χειραγώγηση, αλλά επίσης αυξάνει την εκτίμησή τους για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ο καλύτερος τρόπος για να κατανοήσουμε τα μέσα ενημέρωσης είναι να δημιουργήσουμε σ'αυτά όπως π.χ. η δημιουργία ενός δικτυακού τόπου ή η ανάπτυξη μιας εκστρατείας μάρκετινγκ για μία σχολική δραστηριότητα (ο.π.).

Το τρίτο ερώτημα *«Πώς μπορούν διαφορετικοί άνθρωποι να ερμηνεύσουν διαφορετικά το μήνυμα;»* ενσωματώνει δύο βασικές ιδέες: ότι οι διαφορές μας διαμορφώνουν ποικίλες ερμηνείες αναφορικά με τα μηνύματα των μέσων ενημέρωσης και ότι οι ομοιότητες δημιουργούν κοινές αντιλήψεις. Οι διαφορετικές ερμηνείες των μηνυμάτων εξαρτώνται από την ηλικία, το φύλο, το μορφωτικό υπόβαθρο. Όσο περισσότερες ερωτήσεις θέτουμε για το πως αντιλαμβανόμαστε εμείς και οι γύρω μας τα μηνύματα των μέσων επικοινωνίας, τόσο πιο έτοιμοι είμαστε να αξιολογήσουμε το μήνυμα και να το αποδεχθούμε ή να το απορρίψουμε. Οι πολλαπλές ερμηνείες οδηγούν στον σεβασμό διαφορετικών πολιτισμών και στην εκτίμηση απόψεων που αποκλίνουν. Ο στόχος του ερωτήματος επίσης δεν είναι να εντοπιστεί η σωστή ερμηνεία που αποδίδει στο μήνυμα ο εκπαιδευτικός, αλλά να ενθαρρυνθούν οι μαθητές να διατυπώσουν τις δικές τους ερμηνείες με τεκμηριωμένα στοιχεία (ο.π.).

Με το τέταρτο ερώτημα *«Ποιες αξίες, τρόπος ζωής και απόψεις εκπροσωπούνται ή παραλείπονται από αυτό το μήνυμα;»* γίνεται κατανοητό ότι όλα τα μέσα ενημέρωσης

μεταφέρουν το μήνυμα του τι είναι και ποιος είναι σημαντικός. Για τη δημιουργία αυτών των μηνυμάτων πρέπει να γίνουν επιλογές από τους δημιουργούς τους οι οποίες αντικατροπτίζουν τις αξίες και τις απόψεις τους. Αυτό που τονίζεται εδώ είναι ότι τα μέσα επικοινωνίας συνήθως ενισχύουν και επιβεβαιώνουν το υπάρχον σύστημα. Αν έχουμε τις δεξιότητες της αμφισβήτησης και την ικανότητα του εντοπισμού των εμφανών αλλά και των κρυφών αξιών ενός μηνύματος είναι πολύ πιθανό να το δεχτούμε ή να το απορρίψουμε. Κι αυτό είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματική άσκηση της ιδιότητας του πολίτη σε μια δημοκρατική κοινωνία (ο.π.).

Στο τελευταίο ερώτημα «*Γιατί στέλνεται αυτό το μήνυμα;*» γίνεται μια προσπάθεια εντοπισμού του κινήτρου και του σκοπού. Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα πρέπει να ερευνήσουμε πέρα από τους σκοπούς της ενημέρωσης, της πειθούς και της ψυχαγωγίας. Τα περισσότερα μέσα ενημέρωσης είναι επιχειρήσεις. Ο πραγματικός σκοπός των προγραμμάτων στην τηλεόραση, ή των άρθρων σε ένα περιοδικό, είναι να δημιουργηθεί ένα κοινό έτσι ώστε το δίκτυο ή ο εκδότης να μπορεί να πουλήσει χρόνο ή χώρο για τους χορηγούς προκειμένου να διαφημίσει τα προϊόντα τους. Η είσοδος του Διαδικτύου, δημιούργησε τις προϋποθέσεις όπου ομάδες, οργανισμοί αλλά και άτομα έχουν πρόσβαση και να προσπαθούν να επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά το κοινό (ο.π.).

Το καθένα από αυτά τα ερωτήματα του CML MediaLit Kit σηματοδοτεί μια ολόκληρη σειρά από προτεινόμενες στοχευμένες δραστηριότητες που μπορούν να πραγματοποιήσουν οι μαθητές υπό την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών τους μέσα στο πλαίσιο των μαθημάτων τους καλύπτοντας πολλές θεματικές.

3.4.2 Ο ψηφιακός γραμματισμός στα μέσα και η εκπαίδευση

Αναφορικά με τον ψηφιακό γραμματισμό στα μέσα πρέπει επίσης να απαντηθούν τα παραπάνω ερωτήματα για να ελεγχθεί η αξιοπιστία ενός μηνύματος (Hobbs, 2010). Το ίδιο πιστεύει και ο Buckingham (2007), αν και δεν διατυπώνει τα παραπάνω ερωτήματα. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι ο ψηφιακός γραμματισμός στα μέσα όπως και τα συμβατικά χαρακτηρίζονται από τέσσερις βασικές συνιστώσες: την αναπαράσταση (ποιος είναι ο συγγραφέας, ποια είναι τα κίνητρα, ποια είναι η αξιοπιστία), τη γλώσσα

(πώς λειτουργεί η γλώσσα, τι κώδικες χρησιμοποιεί, πώς είναι σχεδιασμένες οι ιστοσελίδες), την παραγωγή (αναγνώριση της σημασίας των εμπορικών επιρροών, της διαφήμισης, της προώθησης και της χορηγίας) και το κοινό (πώς διαφορετικές ομάδες κάνουν χρήση και αντιδρούν στα ψηφιακά μέσα).

Στο ίδιο άρθρο ο Buckingham (2007) θεωρεί ότι ο ψηφιακός γραμματισμός των μέσων ενημέρωσης αποτελεί έναν πιο αυστηρό, αλλά και πιο ευχάριστο τρόπο για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προκλήσεων της ψηφιακής εποχής και ότι η ψηφιακή παραγωγή είναι μέρος μιας γενικότερης ενδυνάμωσης των χρηστών των μέσων ενημέρωσης.

Η πρόσβαση στα ψηφιακά μέσα επικοινωνίας απαιτούν ψηφιακές δεξιότητες αλλά και ψηφιακές ικανότητες. Σύμφωνα με τη Hobbs (2010) οι ικανότητες αυτές που συνιστούν την ψηφιακή πολιτειότητα έχουν σχέση με συνειδητές επιλογές του ατόμου στην πρόσβαση, κατανόηση και διαμοιρασμό της πληροφορίας, την ανάλυση των μηνυμάτων (αναγνώριση του συγγραφέα, του σκοπού και της αξιοπιστίας του περιεχομένου), τη δημιουργία περιεχομένου σε μια ποικιλία μορφών κάνοντας χρήση των ψηφιακών εργαλείων, όπως και την ανάληψη κοινωνικής δράσης ως μέλος της κοινότητας με άξονα πάντα την κοινωνική ευθύνη και τις ηθικές αρχές

Αναφορικά με την ψηφιακή πολιτειότητα οι Hobbs και Jensen (2009) την ορίζουν ως τις δεξιότητες και τις γνώσεις που απαιτούνται προκειμένου το άτομο να μπορεί να λειτουργεί αποτελεσματικά σε περιβάλλοντα κοινωνικής δικτύωσης όπου οι διακρίσεις είναι δυσδιάκριτες μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών ψηφιακού περιεχομένου, ενώ τα όρια μεταξύ του δημόσιου και ιδιωτικού χώρου είναι ασαφή και δημιουργούν προκλήσεις και ευκαιρίες για τα παιδιά, τους νέους και τους ενήλικες.

Οι παραπάνω ικανότητες δίνουν τη δυνατότητα στα άτομα να έχουν online πρόσβαση σε ποικίλο υλικό όπως εκπαιδευτικό, ιατρικό, πολιτιστικό αλλά και δυνατότητα αξιολόγησής του. Παρέχουν επίσης τη δυνατότητα πρόσβασης σε οργανισμούς και δημόσιες υπηρεσίες για άντληση πληροφοριών ή και για υποβολή αιτήσεων ή φορολογικών δηλώσεων, τη δυνατότητα σχολιασμού ψηφιακού περιεχομένου, τη συμμετοχή τους σε online δημοσκοπήσεις, όπως και την παραγωγή και ανάρτηση ψηφιακού περιεχομένου.

Ως εκ τούτου, οι μαθητές δημιουργούν τα δικά τους κείμενα πολυμέσων τα οποία αποθηκεύονται σε CD ή αναρτώνται σε ιστοσελίδες, ιστολόγια, wikis, με χρήση κειμένου, εικόνων, κινούμενων εικόνων, ήχου ή και βίντεο. Η παραγωγή αυτών των πολυμέσων μπορεί να επηρεαστεί από άλλα μέσα όπως είναι τα βιντεοπαιχνίδια, αλλά και η τηλεόραση που προβάλλει δημοφιλή σύμβολα, διαφημίσεις, σειρές, τηλεπαιχνίδια κα. Ένα ισχυρό στοιχείο αυτής της ψηφιακής παραγωγής είναι η αλληλεπίδραση με το κοινό. Οι παραγωγοί του περιεχομένου θα πρέπει να αναλογιστούν πώς οι καταναλωτές θα ερμηνεύσουν και θα χρησιμοποιήσουν αυτό που έχουν οι ίδιοι δημιουργήσει. Όλα τα κοινωνικά δίκτυα υποστηρίζουν αυτή τη δυνατότητα της αλληλεπίδρασης αφού δίνεται η δυνατότητα σχολιασμού.

Οι μελέτες δείχνουν ότι οι νέοι έχουν έλλειψη αυτών των ικανοτήτων στα μέσα επικοινωνίας (Hargittai, 2010 από από Kahne & Lee et al, 2012). Σημαντικός εδώ αναδεικνύεται ο ρόλος του σχολείου. Κατά συνέπεια το σχολείο είναι ο χώρος όπου θα προσφέρει ίσες ευκαιρίες σε όλους στην εκμάθηση των ψηφιακών εργαλείων μειώνοντας το ψηφιακό χάσμα που μπορεί να παρατηρηθεί εξαιτίας κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων καθώς και θα προωθήσει την υπεύθυνη ψηφιακή πολιτειότητα.

3.4.3 Μελέτες για την παιδεία στα μέσα

Σ' αυτό το σημείο έχει ενδιαφέρον να παρουσιάσουμε τα ευρήματα μιας έρευνας που διεξήχθη σε μαθητές ηλικίας 16 χρόνων στο Ηνωμένο Βασίλειο. Αρχικά μια online έρευνα κατέγραψε την ποικιλία των συμμετεχόντων που εμπλέκονται στα μέσα ενημέρωσης και τη μέτρηση της χρήσης των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της δημιουργίας σε αυτά. Οι μαθητές στη συνέχεια έλαβαν μέρος στο δεύτερο στάδιο, το οποίο αποτελούνταν από μια δραστηριότητα ανάλυσης κειμένου και ακολουθήθηκε από ημι-δομημένες συνεντεύξεις, με βάση τα θέματα από την αρχική έρευνα. Τέλος, οι μαθητές έπρεπε να ολοκληρώσουν μια δημιουργική εργασία που να συνδέεται με ένα πολιτικό θέμα, να την ανεβάσουν σε μια πλατφόρμα, να προσεγγίσουν το κοινό, και να δημιουργήσουν μια δράση με στόχο την εμπλοκή του κοινού στο θέμα αυτό (McDougall & Berger et al, 2015).

Τα ευρήματα της έρευνας αυτής είναι ότι οι μαθητές που παρακολουθούσαν μαθήματα γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας είναι πιο θετικοί στη δυνατότητα ενδυνάμωσής τους από τα μέσα συγκρινόμενοι με εκείνους τους μαθητές που δεν παρακολουθούσαν τα αντίστοιχα μαθήματα. Οι τελευταίοι αντιμετωπίζουν τα μέσα επικοινωνίας με μεγαλύτερη καχυποψία. Επιπλέον οι εγγράμματοι μαθητές στα μέσα επικοινωνίας χειρίζονται με μεγαλύτερη άνεση τα ψηφιακά εργαλεία, η δημιουργικότητά τους είναι τεχνικά συνεκτικότερη και η αφήγησή τους καλύτερη με την έννοια ότι χρησιμοποιούν πιο ανεπτυγμένο και ειδικό λεξιλόγιο για να εκφράσουν τις σκέψεις τους σε κείμενα των μέσων ενημέρωσης, καθώς επίσης ανταποκρίθηκαν καλύτερα στη δημιουργική εργασία για το πολιτικό θέμα (McDougall & Berger et al, 2015).

Τα παραπάνω συνάδουν με την εκπαιδευτική διαδικασία που αναπτύχθηκε στο Εθνικό Κέντρο για τη Διατήρηση της Δημοκρατίας για μαθητές στις Η.Π.Α. η οποία δίνει και άλλες προεκτάσεις στο θέμα. Πρόκειται για ένα μοντέλο γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας με χρήση κριτικής σκέψης που έχει ως στόχο να ενθαρρύνει την ικανότητα των μαθητών να εντοπίζουν, να αναλύουν, και να ενεργούν για ζητήματα της κοινότητά τους. Η εμπλοκή στις ανησυχίες της κοινότητας και η ανάδυση εναλλακτικών απόψεων συμβάλλει στο κοινό καλό και είναι μια σημαντική πράξη της δημοκρατίας. Πιο συγκεκριμένα το μοντέλο αυτό ξεκινάει με ένα πραγματικό πρόβλημα που άπτεται των ενδιαφερόντων των μαθητών και περιλαμβάνει τέσσερις βασικούς στόχους:

1. Η αρχική ανάλυση διεγείρει την κριτική έρευνα και οδηγεί στην διερεύνηση των πτυχών ενός ζητήματος που μπορεί να περιλαμβάνει την κοινωνική αδικία ή και την κατανομή της δημοκρατίας.
2. Οι μαθητές ασχολούνται με αντικείμενα σχετικά με κοινωνικά θέματα και αναλαμβάνουν δράση γι αυτά, με τη δημιουργία της δικής τους παραγωγής εναλλακτικών μέσων ενημέρωσης εκφράζοντας την άποψή τους.
3. Η δημιουργία ενός προϊόντος στα μέσα ενημέρωσης δίνει στους μαθητές τη δυνατότητα να ασκηθούν στην τέχνη του δημόσιου διαλόγου και στη διαμόρφωση ενός μηνύματος που παρακινεί και άλλους να δράσουν.

4. Παρουσιάζοντας την παραγωγή τους σε ένα πραγματικό παγκόσμιο κοινό αυξάνει την ικανότητα να βλέπουν τους εαυτούς τους ως υπεύθυνα μέλη της κοινωνίας που είναι σε θέση να διαμορφώνουν τη δημοκρατία.²⁸

Η επίτευξη των παραπάνω στόχων που ενδυναμώνει τους μαθητές με δεξιότητες γραμματισμού στα μέσα οδηγεί σε ενεργούς και αποτελεσματικούς πολίτες του 21^{ου} αιώνα.

Μια άλλη μελέτη που διεξήχθη στις Η.Π.Α. σε μαθητές Λυκείου και Κολλεγίου σε ευρύ και ποικίλο δείγμα νέων, εξέτασε τη σχέση μεταξύ του ψηφιακού γραμματισμού στα μέσα και της πολιτικής τους συμμετοχής. Η μελέτη έδειξε ότι μεταξύ του 40% και 57% των μαθητών λάμβαναν μέρος σε δραστηριότητες ψηφιακού γραμματισμού στα μέσα προκειμένου να έχουν πρόσβαση σε πολιτικές πληροφορίες. Επίσης τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι αυτές οι δραστηριότητες έδωσαν σημαντική ώθηση στην online συμμετοχή των νέων σε πολιτικής φύσεως θέματα αλλά και στην έκθεση τους σε διαφορετικές απόψεις (Kahne & Lee et al, 2012).

Η παιδεία στα μέσα έχει ως αποτέλεσμα οι μαθητές να μπορούν να αρθρώσουν τα προβλήματά τους, να κατανοήσουν, να εξηγήσουν και να αλλάξουν τις κοινωνίες προς το καλύτερο. Αυτού του είδους η προσέγγιση οδηγεί στην εκπαίδευση στη δημοκρατία και απαιτεί ριζικές αλλαγές στην πολιτική, στην οργάνωση, στα προγράμματα σπουδών και στην εκπαιδευτική τεχνολογία (Ivanonić, 2014).

Επιπλέον η παιδεία στα μέσα διαμορφώνει πολίτες ευαίσθητους στην αδικία και στην ανισότητα με βάση το φύλο, τη φυλή, την κοινωνική προέλευση. Επίσης τους ενδυναμώνει για να συμμετέχουν σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία και σε μια εύρωστη δημοκρατία.

²⁸ <http://www.medialit.org/teaching-democracy-media-literacy-approach> Προσπελάστηκε στις 3/1/2017

Κεφάλαιο Τέταρτο

4.1 Ο Γραμματισμός στα μέσα και οι πολιτικές της ΕΕ

Τα τελευταία χρόνια έχουν υπάρξει πολλές ενδείξεις ότι ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας γίνεται προτεραιότητα για τους υπεύθυνους χάραξης της Ευρωπαϊκής πολιτικής.

Κι αυτό οφείλεται στη στενή σύνδεση μεταξύ του γραμματισμού στα μέσα και της δημοκρατίας η οποία προσφέρει τη βάση για την εμπλοκή της ΕΕ σ' αυτόν τον τομέα. Το Άρθρο 2 της Συνθήκης για την ΕΕ υπογραμμίζει το ότι η ΕΕ βασίζεται στην αξία της δημοκρατίας (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2012β).

Ένας αριθμός εσωτερικών πολιτικών της ΕΕ έχει διασύνδεση με τον γραμματισμό στα μέσα. Στην παρούσα εργασία θα εξετάσουμε τις πολιτικές της ΕΕ, μέσω ψηφισμάτων, ανακοινώσεων, οδηγιών, διακηρύξεων, τροπολογιών, ερευνητικών έργων, ομάδων εργασιών, συνεδρίων που αφορούν το γραμματισμό στα μέσα σε σχέση με την ενεργή ιδιότητα του πολίτη.

Οι φορείς χάραξης πολιτικής πέρα από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ όπως το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, είναι οι Υπουργοί Παιδείας με τη Διακήρυξη του Παρισιού όπως επίσης και η Ομάδα Εμπειρογνομόνων για τον γραμματισμό στα μέσα. Το χρηματοδοτικό εργαλείο Connecting Europe Facility υποστηρίζει το δίκτυο Insafe των ευρωπαϊκών κέντρων Safer Internet τα οποία με τη σειρά τους υποστηρίζουν τον γραμματισμό στα μέσα.

Αν κάνουμε μια ανασκόπηση στο πρόσφατο παρελθόν, αναφορικά με τις πολιτικές της ΕΕ για τον γραμματισμό στα μέσα και σύμφωνα με τη μελέτη «Media literacy research and policy in Europe» το 2013 θα διαπιστώσουμε 3 φάσεις. Η πρώτη φάση (2002) αφορά τη χρηματοδότηση από την ΕΕ 30 μικρών έργων σε τρία χρόνια και τη διοργάνωση συνεδρίων και συναντήσεων που συνέβαλε στην ανάπτυξη μιας ομάδας εμπειρογνομόνων για τις μελλοντικές φάσεις. Κατά τη δεύτερη φάση (2006-2010) η ΕΕ εστίασε στην έρευνα, στη δημιουργία πολιτικών και στην επέκταση του δικτύου εμπειρογνομόνων. Παράλληλα συζητήθηκαν οι ορισμοί και τα μεθοδολογικά ζητήματα, ενώ οικοδομήθηκε η εμπειρογνομοσύνη. Κατά τη διάρκεια της 3^{ης} φάσης που διανύουμε (2010-) ο χειρισμός πολιτικής μεταφέρθηκε από τη Γενική

Διεύθυνση της Κοινωνίας της Πληροφορίας στη Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής εστιάζουν τώρα στην ένταξη του γραμματισμού στα μέσα στην τυπική, μη τυπική και άτυπη εκπαίδευση μέσω του αναλυτικού προγράμματος σπουδών καθώς και στην αξιολόγησή του η οποία επιτρέπει την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και διδαγμάτων από τα προβλήματα που έχουν αντιμετωπιστεί (Bulger et al, 2013).

4.2 Θεσμοί, φορείς και ενδιαφερόμενα μέρη

Ξεκινώντας αυτή την αναφορά στις ευρωπαϊκές πολιτικές σχετικά με το πεδίο θα πρέπει πρώτα απ' όλα να αναφερθούμε στα *συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου* σχετικά με την «ανάπτυξη του γραμματισμού στα μέσα και της κριτικής σκέψης μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης» που υιοθετήθηκαν στις 30 Μαΐου 2016. Πρόκειται για ένα πολιτικό έγγραφο που υπογραμμίζει τη σημασία του γραμματισμού στα μέσα στο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Επίσης ενθαρρύνει τη βελτίωση της ψηφιακής ικανότητας των μαθητών όλων των ηλικιών, σε μια προοπτική διά βίου μάθησης, ως σημαντική προϋπόθεση για την ενίσχυση της ικανότητάς τους να συμμετέχουν ενεργά στη δημοκρατική ζωή των σύγχρονων κοινωνιών μας, καθώς και για την ενίσχυση της απασχολησιμότητάς τους (Council of the European Union, 2016).

Καλεί τα κράτη μέλη να:

1. Να ενισχύσουν τον διάλογο, τη συνεργασία και τις εταιρικές σχέσεις μεταξύ των τομέων κατάρτισης και εκπαίδευσης και του τομέα των μέσων ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένων και των δημοσιογράφων (ο.π.).
2. Να εξασφαλίσουν τη συνοχή της πολιτικής στον τομέα του γραμματισμού στα μέσα ανάμεσα στους σχετικούς τομείς πολιτικής: την εκπαίδευση, τη νεολαία, τον πολιτισμό και την οπτικοακουστική πολιτική και πολιτική μέσων μαζικής ενημέρωσης, καθώς και στον τομέα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας (ο.π.).
3. Να ενθαρρύνουν τη χρήση των ευκαιριών χρηματοδότησης από όλους τους σχετικούς χρηματοδοτικούς πόρους της ΕΕ και των προγραμμάτων (Erasmus+, the Connecting Europe Facility, the European Structural and

Investment Funds, Horizon 2020, Creative Europe and Europe for Citizens) για το γραμματισμό στα μέσα (ο.π.).

Μετά την παραπάνω σημαντική αναφορά στα συμπεράσματα του Συμβουλίου, θα γίνει μια παρουσίαση των ευρωπαϊκών πολιτικών στο πεδίο κατά χρονολογική σειρά.

Σε ψήφισμα της 6ης Σεπτεμβρίου 2005, σχετικά με την «οδηγία για την τηλεόραση χωρίς σύνορα» (89/552/EEC), το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζητεί από το Συμβούλιο και την Επιτροπή «να αναπτύξουν και να εφαρμόσουν προγράμματα για τον γραμματισμό στα μέσα ενημέρωσης για την προώθηση του ενεργού και του ενημερωμένου πολίτη στην Ευρώπη».²⁹

Το πρώτο κείμενο πολιτικής που ορίζει με σαφήνεια το περιεχόμενο και τις βασικές πτυχές του γραμματισμού στα μέσα σε μια πανευρωπαϊκή επιτροπή (Ανδριοπούλου, 2013) είναι η *Ανακοίνωση της Επιτροπής για Ευρωπαϊκή Προσέγγιση σχετικά με το γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας στο ψηφιακό περιβάλλον* (2007/833) που ήταν το αποτέλεσμα των εργασιών του EU Media Literacy Expert Group (2006-2011).³⁰

Κατόπιν η *Σύσταση της επιτροπής της 20ής Αυγούστου 2009 σχετικά με τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας (παιδεία για τα Μέσα) στο ψηφιακό περιβάλλον για ανταγωνιστικότερο οπτικοακουστικό κλάδο και κλάδο περιεχομένου για μια κοινωνία της γνώσης χωρίς αποκλεισμούς*, (2009/625) καλεί τα κράτη-μέλη να αναπτύξουν πολιτικές και δράσεις. Αναφέρεται σε ένα σημείο ότι «τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται επίσης να εγκαινιάσουν διάλογο, στο πλαίσιο συνεδρίων και άλλων δημόσιων εκδηλώσεων, για την ένταξη του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας (παιδείας για τα Μέσα) στο διδακτικό πρόγραμμα και ως μέρος της διδασκαλίας των βασικών ικανοτήτων για τη δια βίου μάθηση».³¹

Λίγο αργότερα στο κείμενο της *Αναθεωρημένης Ευρωπαϊκής Οδηγίας για τις υπηρεσίες Οπτικοακουστικών Μέσων* γίνεται αναφορά στην παιδεία στα μέσα που τη

²⁹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2005-0322&language=GA&ring=A6-2005-0202> Προσπελάστηκε 20/1/2017

³⁰ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=URISERV:l24112&from=EL>
Προσπελάστηκε 20/1/2017

³¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=URISERV:am0004&from=EL>
Προσπελάστηκε 20/1/2017

συνδέει με τις κατάλληλες δεξιότητες για την αποτελεσματική και ασφαλή χρήση των οπτικοακουστικών μέσων, όπως επίσης ενθαρρύνει την προώθησή της σε όλα τα στρώματα της κοινωνίας και την παρακολούθηση της προόδου της (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2010).

Ο γραμματισμός στα μέσα αναφέρεται στην έκθεση της ΕΕ της Ομάδας Υψηλού Επιπέδου για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης και της πολυφωνίας το 2013 η οποία αναγνωρίζει ότι η ελευθερία και η πολυφωνία στα μέσα είναι πολύ σημαντική για την Ευρωπαϊκή δημοκρατία. «Αυτό που είναι απολύτως σαφές, ωστόσο, είναι ότι ένα καλά εκπαιδευμένο κοινό θα είναι πιο ανθεκτικό, ώστε να αντέξει τις αρνητικές επιδράσεις που μπορεί να αντιμετωπίσει. Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας και η ικανότητα επιλογής και κριτικής αξιολόγησης των πηγών πληροφόρησης είναι κάτι βασικό για τον πολίτη του αύριο, όπως επίσης και ο ψηφιακός γραμματισμός» (Vīķe-Freiberga et al, 2013).

Επίσης μία από τις συστάσεις της Ομάδας Υψηλού επιπέδου στη συγκεκριμένη έκθεση είναι ότι «ο γραμματισμός στα μέσα πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία αρχής γενομένης από το Γυμνάσιο. Ο ρόλος που παίζουν τα μέσα σε μια λειτουργούσα δημοκρατία θα πρέπει να προσεγγιστεί κριτικά ως μέρος του εθνικού προγράμματος σπουδών ενσωματωμένος είτε στην αγωγή του πολίτη είτε στις κοινωνικές σπουδές» (ο.π.).

Ο γραμματισμός στα μέσα είναι ένας από τους δείκτες παρακολούθησης της πολυφωνίας στα μέσα, ο οποίος σχεδιάστηκε για να αναγνωρίσει πιθανούς κινδύνους στην πολυφωνία των μέσων στις χώρες-μέλη της ΕΕ. Στην έκθεση «Παρακολούθηση της πολυφωνίας στα μέσα επικοινωνίας στην Ευρώπη» το 2014 αναφέρεται ότι ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας επιτρέπει την καθολική πρόσβαση σε πληροφορίες, αναπτύσσει την κριτική σκέψη και τη συνείδηση καθώς επίσης ενδυναμώνει αποτελεσματικά τον πολίτη σε μια δημοκρατική κοινωνία. Η έλλειψη πολιτικής γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας μπορεί να αξιολογηθεί ως κίνδυνος για την πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης (European University Institute, 2014).

Στο ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 23ης Νοεμβρίου 2016 για τη στρατηγική επικοινωνίας της ΕΕ για την αντιμετώπιση της προπαγάνδας κατά της ΕΕ από τρίτους, υπογραμμίζεται ο ρόλος των μέσων ενημέρωσης στην αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης:

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επισημαίνει ότι η παιδεία στα μέσα επικοινωνίας παρέχει γνώσεις και δεξιότητες, και δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες να ασκήσουν το δικαίωμά τους στην ελευθερία της έκφρασης, να αναλύσουν κριτικά το περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης και να αντιδράσουν στην παραπληροφόρηση. Τονίζει, ως εκ τούτου, την ανάγκη να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση έναντι των κινδύνων της παραπληροφόρησης μέσω δράσεων γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας σε όλα τα επίπεδα, μεταξύ άλλων και μέσω μιας ευρωπαϊκής ενημερωτικής εκστρατείας γύρω από τα μέσα ενημέρωσης. Τονίζει επίσης τη δημοσιογραφική και συντακτική ηθική, την προώθηση καλύτερης συνεργασίας με κοινωνικές πλατφόρμες, αλλά και την προώθηση κοινών πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση της ρητορικής του μίσους, της υποκίνησης σε βία και των online διακρίσεων (European Parliament, 2016a).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκίνησε μια μελέτη τον Αύγουστο του 2016, που θα ολοκληρωθεί σε 12 μήνες, για την επίδραση του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σχετικά με τη συμμετοχή και την απασχόληση των νέων. Αυτή η μελέτη θα εξετάσει το θέμα της κοινωνικής παιδείας και αγωγής του πολίτη στην απασχόληση των νέων, λαμβάνοντας υπόψη μη τυπικές μεθόδους μάθησης και εργαλεία που μπορούν να οδηγήσουν στην ανάπτυξη των σχετικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων. Ειδικότερα, θα εξεταστεί ο αντίκτυπος του διαδικτύου, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των νέων τεχνολογιών και θα αναλυθούν νέες, εναλλακτικές μορφές συμμετοχής των νέων σε συνδυασμό με νέους τρόπους πολιτικής συμμετοχής και αλληλεπίδρασης.

Στη μελέτη θα γίνει επίσης ανάλυση του ζητήματος της συνδημιουργίας, της ανοικτής χάραξης πολιτικής και των σχέσεων συνεργασίας στον τομέα της πολιτικής των νέων, με ιδιαίτερη προσοχή στον «διαρθρωμένο διάλογο» και στην εξέταση του τρόπου με τον οποίο θα μπορέσει να καταστεί αυτός περισσότερο καινοτόμος και χωρίς αποκλεισμούς. Η έρευνα αυτή θα επικεντρωθεί στην ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων και στον γραμματισμό στα νέα μέσα.³²

³² <http://ted.europa.eu/udl?uri=TED:NOTICE:202099-2016:TEXT:EL:HTML&tabId=0>

Προσπελάστηκε 20/9/2016

4.2.1 Εθνικά κέντρα Ασφαλούς διαδικτύου (Safer Internet)

Το πρόγραμμα «Καλύτερο διαδίκτυο για τα παιδιά» χρηματοδοτούμενο από το Connecting Europe Facility³³ υποστηρίζει τη σημασία του γραμματισμού στα μέσα μέσω του δικτύου Insafe των ευρωπαϊκών κέντρων Safer Internet. Θεωρεί απαραίτητη την ενδυνάμωση των παιδιών και των νέων προκειμένου να υιοθετήσουν καλές συνήθειες αναφορικά με τα μέσα ενημέρωσης, όπως και την καθοδήγηση των γονέων και των επαγγελματιών να στηρίζουν τα παιδιά και τους νέους στη χρήση των online μέσων και ψηφιακών τεχνολογιών. Ως εκ τούτου, το δίκτυο συλλέγει δραστηριότητες και βέλτιστες πρακτικές αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα και τον ψηφιακό εγγραμματισμό σε ολόκληρη την Ευρώπη, τονίζοντας ότι ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας είναι η προσέγγιση του 21ου αιώνα στην εκπαίδευση. Τα κέντρα ασφαλούς διαδικτύου (SICs- Safer Internet Centers) παρέχουν μια ποικιλία πληροφοριών, εκπαιδευτικών σεμιναρίων και πόρων για τον γραμματισμό στα μέσα για διάφορες ομάδες-στόχους, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών, των νέων, των γονέων, των δασκάλων, των εκπαιδευτών και των κοινωνικών λειτουργών.³⁴

Επιπλέον στις 14 Ιουνίου 2016, στην ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής παρουσιάστηκε μια λίστα με πρωτοβουλίες για τη στήριξη των κρατών μελών σε διάφορους τομείς πολιτικής, έτσι ώστε να μπορούν να αντιμετωπίσουν καλύτερα τη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση που οδηγεί στην τρομοκρατία. Μία από τις δράσεις είναι η προώθηση του γραμματισμού στα μέσα μέσω της υπηρεσίας ψηφιακής υποδομής Safer Internet. Πιο συγκεκριμένα ανάμεσα στους επτά τομείς ο πρώτος τομέας που προσδιόρισε ήταν ο εξής:

«Καταπολέμηση της τρομοκρατικής προπαγάνδας και της παράνομης ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο: συνεργασία με τον κλάδο ΤΠ για να σταματήσει η διάδοση παράνομου περιεχομένου που υποκινεί τη βία, υποστήριξη της ανάπτυξης θετικών αντεπιχειρημάτων από την κοινωνία των πολιτών και ανάπτυξη του γραμματισμού

³³ Αποτελεί βασικό χρηματοδοτικό μέσο της ΕΕ για την προώθηση της ανάπτυξης, της απασχόλησης και της ανταγωνιστικότητας, μέσω στοχευμένων επενδύσεων σε υποδομές σε ευρωπαϊκό επίπεδο. <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility> Προσπελάστηκε 20/9/2016

³⁴ <https://www.betterinternetforkids.eu/web/portal/practice/awareness/detail?articleId=998399> Προσπελάστηκε 21/9/2016

στα μέσα επικοινωνίας ώστε οι νέοι να μπορούν να αξιολογούν τις πληροφορίες με κριτικό πνεύμα».³⁵

Στην *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών για την πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης που οδηγεί σε βίαιο εξτρεμισμό* αναφέρεται ότι αυτή η υποδομή επιτρέπει στα εθνικά κέντρα Safer Internet να ευαισθητοποιήσουν τα παιδιά, τους γονείς και τους δασκάλους, αναφορικά με τους κινδύνους που τα παιδιά μπορεί να συναντήσουν στο διαδίκτυο. Ορισμένα κέντρα Safer Internet έχουν ανταποκριθεί στο αναδυόμενο ζήτημα της online ριζοσπαστικοποίησης, η οποία απαιτεί ειδική γνώση προκειμένου αυτό το θέμα να γίνει διαχειρίσιμο με τον κατάλληλο τρόπο. Για παράδειγμα, το κέντρο Safer Internet του Ηνωμένου Βασιλείου έχει δημιουργήσει οδηγίες για το πώς να προστατευτούν τα παιδιά από το online εξτρεμισμό. Στην Αυστρία, το Κέντρο Safer Internet εργάζεται πάνω σε μια στρατηγική χειρισμού της online ριζοσπαστικοποίησης, σε συνεργασία με εξειδικευμένους οργανισμούς. Το σουηδικό Κέντρο Safer Internet έχει αναπτύξει εκπαιδευτικό υλικό που αποσκοπεί στην ενίσχυση των ικανοτήτων των εφήβων να αντιλαμβάνονται την προπαγάνδα (European Commission, 2016c).

Ανάμεσα στις βασικές δράσεις είναι η δημιουργία ενός Κέντρου Αριστείας το οποίο θα παρέχει μια online πλατφόρμα για την ανταλλαγή εμπειριών και βέλτιστων πρακτικών για την ενίσχυση του γραμματισμού των μέσων και της κριτικής σκέψης στο διαδίκτυο με σκοπό την αντιμετώπιση της online ριζοσπαστικοποίησης (ο.π.).

4.2.2 Η Ομάδα Εμπειρογνομώνων

Η Ομάδα Εμπειρογνομώνων της ΕΕ στο γραμματισμό στα μέσα συνεδριάζει μία φορά το χρόνο. Η τελευταία συνεδρίασή της ήταν στις 15 Νοεμβρίου το 2016. Η ομάδα είναι πλέον παρούσα σε Twitter @EU_MedLit, καταγράφοντας σχεδόν 700

³⁵ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2177_el.htm Προσπελάστηκε 21/9/2016

οπαδούς σε μόλις λίγους μήνες. Επίσης διανέμει ένα ενημερωτικό δελτίο σε όλα τα κράτη μέλη μέσω e-mail και σε μεγάλο αριθμό ενδιαφερομένων.³⁶

Η αποστολή της Ομάδας Εμπειρογνομόνων της ΕΕ στον γραμματισμό στα μέσα είναι η παροχή τεχνογνωσίας και η εξασφάλιση του συντονισμού της πολιτικής στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε θέματα που σχετίζονται με το γραμματισμό στα μέσα στις διάφορες σχετικές πολιτικές της ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα επιδιώκει:

1. Να ανακαλύψει, και να φέρει στο φως, έγγραφα και να επεκτείνει τις καλές πρακτικές στον τομέα του γραμματισμού στα μέσα.
2. Να διευκολύνει την δικτύωση μεταξύ των διαφόρων ενδιαφερόμενων φορέων, με στόχο τον αμοιβαίο εμπλουτισμό.
3. Να εξερευνήσει τις συνέργειες μεταξύ των διαφόρων πολιτικών της ΕΕ και των πρωτοβουλιών γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας.³⁷

4.2.3 Η Διακήρυξη του Παρισιού και η υιοθέτηση πολιτικών στην εκπαίδευση

Στην Διακήρυξη σχετικά με την προαγωγή της ιδιότητας του πολίτη και των κοινών αξιών της ελευθερίας, της ανεκτικότητας και της μη διάκρισης μέσω της εκπαίδευσης που πραγματοποιήθηκε από τους Υπουργούς Παιδείας των κρατών-μελών στις 17 Μαρτίου του 2015 στο Παρίσι, υπάρχουν σημεία που αναφέρεται σαφώς ο γραμματισμός στα μέσα, η κριτική σκέψη και η ενδυνάμωση της ενεργού ιδιότητας του πολίτη. Σκοποί της Διακήρυξης είναι τα παιδιά και οι νέοι να αποκτήσουν κοινωνικές, πολιτικές και διαπολιτισμικές ικανότητες, προωθώντας τις δημοκρατικές αξίες και τα θεμελιώδη δικαιώματα, την κοινωνική ένταξη, τη μη διάκριση, τον διαπολιτισμικό διάλογο καθώς και την ενεργό ιδιότητα του πολίτη. Πιο συγκεκριμένα στον δεύτερο σκοπό της διακήρυξης αναφέρεται η ενίσχυση της κριτικής σκέψης και του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, ιδίως στο πλαίσιο του Διαδικτύου και των κοινωνικών μέσων προκειμένου να αναπτυχθεί η αντίσταση σε όλες τις μορφές της

³⁶<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/meetings-media-literacy-expert-group>

Προσπελάστηκε 20/9/2016

³⁷<http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetail&groupID=2541>

Προσπελάστηκε 20/9/2016

κατήχησης και της ρητορικής του μίσους. Στις αποφάσεις της Διακήρυξης αναφέρεται η ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών, ούτως ώστε να είναι σε θέση να αναλάβουν ενεργό ρόλο έναντι όλων των μορφών διακρίσεων και ρατσισμού και να εκπαιδεύσουν τα παιδιά και τους νέους στα μέσα επικοινωνίας. Επίσης αναφέρεται η ενδυνάμωση της κριτικής σκέψης των παιδιών και των νέων, έτσι ώστε, ιδίως στο πλαίσιο του Διαδικτύου και των κοινωνικών μέσων, να είναι σε θέση να κατανοήσουν την πραγματικότητα, να διακρίνουν το γεγονός από τη γνώμη, να αναγνωρίζουν την προπαγάνδα και να αντισταθούν σε όλες τις μορφές της κατήχησης και της ρητορικής του μίσους.³⁸

Σύμφωνα με την επισκόπηση των εξελίξεων της εκπαιδευτικής πολιτικής μετά τη Διακήρυξη του Παρισιού, αυτές έχουν πραγματοποιηθεί περίπου στα δύο τρίτα των ευρωπαϊκών χωρών, ενώ σε αρκετές χώρες βρίσκονται υπό συζήτηση. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι πολιτικές που συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων της Διακήρυξης του Παρισιού σε διάφορους βαθμούς ισχύουν σε όλες τις χώρες και ορισμένες χώρες έχουν θεσπίσει σημαντικά μέτρα πριν από την υιοθέτηση της Διακήρυξης (EACEA, 2016).

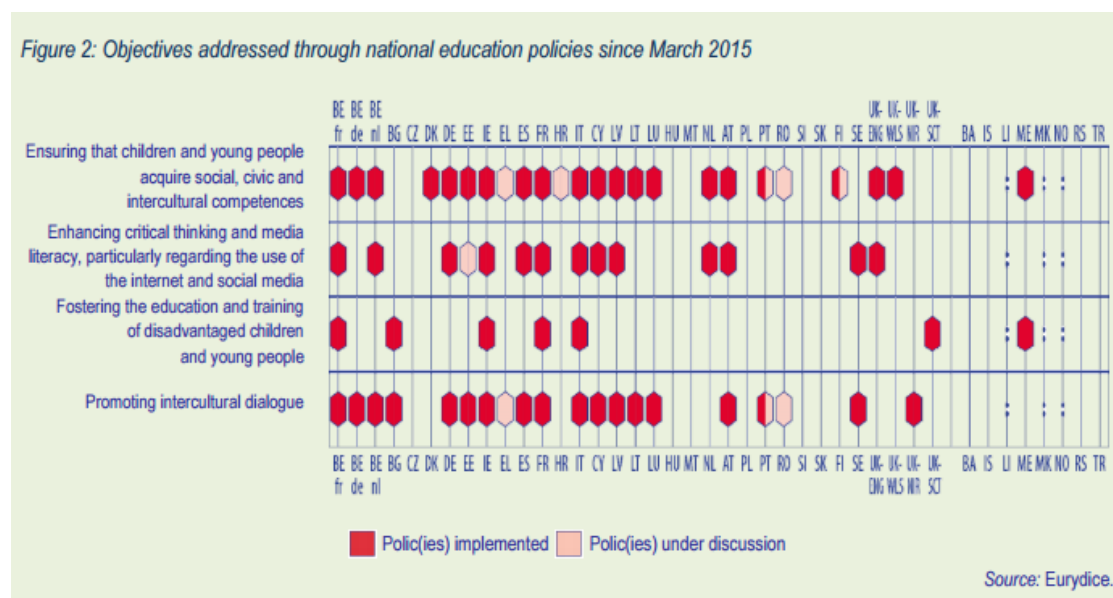
Οι πολιτικές στις χώρες-μέλη είναι ποικίλες και περιλαμβάνουν εθνικές στρατηγικές ή σχέδια δράσης, νέους κανονισμούς ή τροποποιήσεις σε υφιστάμενους κανονισμούς (π.χ. εθνικά προγράμματα σπουδών), προγράμματα μεγάλης κλίμακας ή έργα, καθώς και τη δημιουργία νέων ομάδων εμπειρογνομόνων ή εξειδικευμένων φορέων (ο.π.).

Πιο συγκεκριμένα η διασφάλιση ότι τα παιδιά και οι νέοι αποκτούν κοινωνικές, πολιτικές και διαπολιτισμικές ικανότητες αποτέλεσε το επίκεντρο της προσοχής σε 24 χώρες, η προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου σε 20 χώρες ενώ η ενίσχυση της κριτικής σκέψης και του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας αποτέλεσε το επίκεντρο της προσοχής σε 14 χώρες (ο.π.).

Σύμφωνα με το παρακάτω διάγραμμα μπορούμε να συνάγουμε ότι η Ελλάδα δεν έχει εφαρμόσει ακόμα καμία εκπαιδευτική πολιτική αναφορικά με τους στόχους της Διακήρυξης του Παρισιού αλλά συζητά πολιτικές αναφορικά μόνο με τη *διασφάλιση*

³⁸http://cache.media.education.gouv.fr/file/01_-_janvier/79/4/declaration_on_promoting_citizenship_527794.pdf Προσπελάστηκε 21/9/2016

ότι τα παιδιά και οι νέοι αποκτούν κοινωνικές, πολιτικές και διαπολιτισμικές ικανότητες και με την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου. Μέχρι στιγμής η Ελλάδα δεν συζητά πολιτικές σχετικές για την ενίσχυση της κριτικής σκέψης και του γραμματισμού στα μέσα.

Πηγή: Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education (EACEA, 2016).

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει μια σύντομη ανασκόπηση των πολιτικών στον τομέα της εκπαίδευσης που εφαρμόστηκαν μετά τη Διακήρυξη του Παρισιού και που συνδέονται με την ενίσχυση κοινωνικών, πολιτικών και διαπολιτισμικών ικανοτήτων σε συνδυασμό με την ιδιότητα του ενεργού πολίτη και την ενίσχυση της κριτικής σκέψης και του γραμματισμού στα μέσα (ο.π.).

Στο Βέλγιο ξεκίνησε η δημιουργία μιας διαδικτυακής πλατφόρμας για την εκπαίδευση του πολίτη, η οποία συγκεντρώνει τα εργαλεία παιδαγωγικής, πόρων και πληροφοριών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το διδακτικό προσωπικό. Οι μαθητές θα εκπαιδευτούν στο γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας και θα αναπτυχθεί η ικανότητά τους να συμμετέχουν σε συζήτηση. Στη Δανία οι κύριες δράσεις περιλαμβάνουν μια θεματική εβδομάδα σχετικά με την κοινότητα, τη δημοκρατία και την πολιτειότητα στο εκπαιδευτικό σύστημα της Δανίας κατά τη διάρκεια της οποίας οι μαθητές αποκτούν πρακτική εμπειρία στη δημοκρατία. Κατόπιν γίνεται ανάρτηση

των πληροφοριών στην κεντρική πύλη της εκπαίδευσης προκειμένου να προωθηθεί η πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού. Στη Γαλλία θα γίνεται μάθημα για τα μέσα ενημέρωσης και πληροφόρησης το οποίο θα βοηθήσει τους μαθητές να διαβάζουν και να αποκρυπτογραφούν πληροφορίες και εικόνες, συμβάλλοντας έτσι στην ενίσχυση της κριτικής τους σκέψης και στη διαμόρφωση των απόψεών τους ως ενημερωμένοι και υπεύθυνοι πολίτες σε μια δημοκρατία. Στη Λετονία λειτούργησε πιλοτικό πρόγραμμα το οποίο εστιάζει στην επιστήμη των υπολογιστών, στον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας, στη χρήση του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Για την Ελλάδα γίνεται αναφορά ότι υλοποιεί έργα eTwinning με στόχο την ευαισθητοποίηση και την προώθηση της ανοχής και του σεβασμού της διαφορετικότητας (ο.π.).

Επίσης μετά τη Διακήρυξη του Παρισιού, η ΕΕ έχει ξεκινήσει από τον Φεβρουάριο του 2016 μια ομάδα εργασίας για την προαγωγή του ενεργού πολίτη και των κοινών αξιών της ελευθερίας, της ανεκτικότητας και της μη διάκρισης μέσω της εκπαίδευσης καθώς και μια ομάδα εργασίας για τις ψηφιακές δεξιότητες και ικανότητες. Ένα από τα θέματα της συζήτησης για τις ομάδες αυτές είναι ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας.³⁹

4.2.4 Ερευνητικά έργα

Τα Ερευνητικά έργα της ΕΕ που χρηματοδοτούνται από το πρόγραμμα Horizon 2020 είναι το REVEAL και το In Video Veritas. Το REVEAL είναι ένα έργο που αναπτύσσει ΤΠΕ εργαλεία επαλήθευσης για τους δημοσιογράφους που χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως ειδησιογραφικές πηγές.⁴⁰

Μέσω του έργου In Video Veritas θα δημιουργηθεί μια πλατφόρμα παροχής υπηρεσιών για τον εντοπισμό, τον έλεγχο ταυτότητας και τον έλεγχο της αξιοπιστίας

³⁹ http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/strategic-framework/expert-groups/documents/et2020-mandates_en.pdf Προσπελάστηκε 25/9/2016

⁴⁰ <http://revealproject.eu/> Προσπελάστηκε 25/9/2016

και της ακρίβειας των αρχείων βίντεο ειδησιογραφικού περιεχομένου και περιεχομένου βίντεο τα οποία έχουν εξαπλωθεί μέσω των κοινωνικών μέσων.⁴¹

Ένα άλλο πρόγραμμα «Δικαιώματα, Ισότητα και Ενεργός Πολίτης 2014-2020» της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνει την προώθηση της μη διακριτικής μεταχείρισης και της καταπολέμησης του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, της ομοφοβίας και άλλων μορφών μισαλλοδοξίας.⁴²

Μερικά προγράμματα που χρηματοδοτούνται από το παραπάνω πρόγραμμα περιλαμβάνουν ενέργειες που αφορούν τον γραμματισμό των μέσων όπως για παράδειγμα το πρόγραμμα «Bricks against hate speech». Ο γενικός στόχος αυτού του προγράμματος είναι η καταπολέμηση της διάδοσης της online ρητορικής του μίσους κατά των μεταναστών και των μειονοτήτων, μέσω του γραμματισμού στα μέσα και η ενεργός συμμετοχή των χρηστών του διαδικτύου και αυτών που παράγουν περιεχόμενο στο διαδίκτυο.⁴³

4.2.5 Τροπολογίες

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΕΚ) ετοιμάζει τροπολογίες για την πρόταση της Επιτροπής για αναθεώρηση της οδηγίας (Directive 2010/13/EU) για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων. Η Επιτροπή CULT του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, που είναι η αρμόδια Κοινοβουλευτική Επιτροπή, έχει παράξει 1044 τροποποιήσεις προς ψήφιση. Ορισμένες από αυτές τις τροπολογίες⁴⁴ αφορούν τον γραμματισμό στα μέσα, όπως να συμπεριληφθεί μια νέα αιτιολογική σκέψη η οποία να εξηγεί τη σημασία του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, ο νομικός ορισμός του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας και η νομική υποχρέωση να διενεργείται έκθεση σχετικά με τις

⁴¹ <http://www.invid-project.eu/description/> Προσπελάστηκε 25/9/2016

⁴² http://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/rec/index_en.htm Προσπελάστηκε 25/9/2016

⁴³ <http://www.bricks-project.eu/wp/about-the-project/> Προσπελάστηκε 25/9/2016

⁴⁴ Τροπολογία 132 Silvia Costa, Τροπολογία 397 - Curzio Maltese, Nikolaos Chountis, Martina Michels, Τροπολογία 1040 - Petra Kammerevert, Sabine Verheyen

πολιτικές και τις πρακτικές του γραμματισμού στα μέσα (European Parliament, 2016b).

4.2.6 Πρόσκληση υποβολής προτάσεων

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε πρόσκληση υποβολής προτάσεων για ένα πιλοτικό πρόγραμμα με θέμα «Γραμματισμός στα μέσα για όλους» στις 30 Αυγούστου το 2016. Ο στόχος του πιλοτικού έργου είναι η ανάπτυξη δράσεων που αποσκοπούν στην αύξηση της κριτικής σκέψης προς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μεταξύ των πολιτών όλων των ηλικιών και ο έλεγχος της σκοπιμότητας καθώς και η χρησιμότητα αυτών των ενεργειών.⁴⁵

Επιπρόσθετα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δημοσίευσε πρόσκληση υποβολής προτάσεων για ένα πιλοτικό έργο για τον «Γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας για όλους» το 2016, με προϋπολογισμό που διατίθεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο των 250.000 ευρώ (European Parliament, 2016c).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχεδιάζει να επεκτείνει το πιλοτικό σχέδιο για ένα ακόμη έτος. Ο στόχος του πιλοτικού προγράμματος είναι να πειραματιστεί με δράσεις που στοχεύουν στην αύξηση της κριτικής σκέψης προς τα μέσα επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών όλων των ηλικιών και να ελεγχθεί η σκοπιμότητα και η χρησιμότητα αυτών των ενεργειών. Στόχος είναι οι πολίτες γενικότερα όλων των ηλικιών. Ωστόσο, ορισμένες από τις δράσεις θα πρέπει να αφορούν μειονότητες, άτομα με χαμηλή ειδίκευση και τα άτομα που κινδυνεύουν να περιθωριοποιηθούν κοινωνικά. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναμένει ότι τα έργα θα καλύψουν ένα ευρύ φάσμα των κρατών μελών της ΕΕ.⁴⁶

⁴⁵<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/pilot-project-media-literacy-all> Προσπελάστηκε 26/9/2016

⁴⁶http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/Events/mil2016_lativa_forum_mari_sol.pdf Προσπελάστηκε 26/9/2016

4.2.7 Συνέδρια

Αναφορικά με τα συνέδρια το 2015, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συγχρηματοδότησε το συνέδριο «Media meets Literacy» στις 21-22 Μαΐου στη Βαρσοβία. Το συνέδριο απευθυνόταν σε 200 επαγγελματίες που ασχολούνται με το γραμματισμό στα μέσα και την πληροφορία (Media Information Literacy) από όλη την Ευρώπη - από αυτούς που χαράζουν πολιτική μέχρι τους ερευνητές σε πανεπιστήμια και, ειδικότερα, τους επαγγελματίες.⁴⁷

Τον Μάρτιο του 2016, συγχρηματοδοτήθηκε και συνδιοργανώθηκε το Συνέδριο «Media and Learning» στις Βρυξέλλες. Το συνέδριο αυτό έθεσε τις βάσεις για το Media & Learning 2016. Κατ' αρχάς, ανέδειξε την αξία και τον αντίκτυπο των μέσων για τον εμπλουτισμό της μάθησης και έδωσε την ευκαιρία σε επιστήμονες και ανώτερους κυβερνητικούς αλλά και σε ομιλητές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να μοιραστούν τις σκέψεις τους σχετικά με το μεταβαλλόμενο τοπίο στην εκπαίδευση.⁴⁸

Δεύτερον, πέρα από την τυπική μάθηση, υπήρξε προβληματισμός σχετικά με το πώς οι πολίτες κάθε ηλικίας μπορούν να αναπτύξουν κριτική κατανόηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης, καθώς και τις δεξιότητες για να αλληλεπιδρούν με αυτά με επίγνωση.

Τέλος τον Ιούνιο του 2016 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συγχρηματοδότησε και συνδιοργάνωσε το «Second European Media and Information Literacy Forum» στη Ρίγα, όπου εξέταζε το τοπίο του γραμματισμού στα μέσα και στην πληροφορία (Media Information Literacy) υπό το πρίσμα της σημασίας του για ένα ανοικτό, ασαφές, διαφανές και χωρίς αποκλεισμούς πληροφοριακό περιβάλλον.⁴⁹

⁴⁷ <http://mediameetsliteracy.eu/> Προσπελάστηκε 28/9/2016

⁴⁸ <http://media-and-learning.eu/programme> Προσπελάστηκε 28/9/2016

⁴⁹ <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/global-alliance-for-partnerships-on-media-and-information-literacy/second-european-media-and-information-literacy-forum/> Προσπελάστηκε 28/9/2016

4.2.8 Ευρυζωνικότητα

Αναλογιζόμενοι τη διάσταση της πρόσβασης σε δίκτυα που εμπεριέχει η έννοια του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, κρίνεται αναγκαία μια αναφορά στις πρόσφατες πολιτικές της ΕΕ στο θέμα της ευρυζωνικότητας.

Στην *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Περιφερειών* με θέμα «Συνδεσιμότητα για μια ανταγωνιστική ψηφιακή ενιαία αγορά - Προς μια Ευρωπαϊκή Κοινωνία Gigabit», τον Σεπτέμβριο του 2016, επιβεβαιώνεται η σημασία της σύνδεσης στο Διαδίκτυο για την Ψηφιακή Ενιαία Αγορά και καθορίζει το όραμα για μια ευρωπαϊκή κοινωνία Gigabit, όπου η διαθεσιμότητα πολύ υψηλής δυναμικότητας δικτύων θα καταστήσει δυνατή την ευρεία χρήση των προϊόντων, υπηρεσιών και εφαρμογών στην Ψηφιακή Ενιαία Αγορά. Οι τρεις στρατηγικοί στόχοι που τίθενται είναι:

1. Για την ανάπτυξη και την απασχόληση στην Ευρώπη, η συνδεσιμότητα Gigabit για περιοχές που οδηγούν σε κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις.
2. Για την ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης, κάλυψη 5G⁵⁰ για όλες τις αστικές περιοχές και όλες τις μεγάλες χερσαίες διαδρομές μεταφοράς.
3. Για τη συνοχή της Ευρώπης, την πρόσβαση όλων των ευρωπαϊκών νοικοκυριών στο Διαδίκτυο με συνδεσιμότητα τουλάχιστον 100 Mbps (European Commission, 2016d).

Η ανακοίνωση καλεί το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να εγκρίνουν τους στρατηγικούς στόχους για την συνδεσιμότητα στο διαδίκτυο στην Ενιαία Ψηφιακή Αγορά καθώς επίσης να προχωρήσει γρήγορα με τη νομοθετική συζήτηση σχετικά με την συνοδευτική πρόταση για ένα Ευρωπαϊκό Κώδικα Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών με στόχο την επίτευξη πολιτικής συμφωνίας μέχρι το τέλος του 2017 και την εφαρμογή του στα κράτη μέλη πριν από το 2020 (ο.π.).

⁵⁰ Η κάλυψη 5G αναφέρεται στην επόμενη γενιά τεχνολογιών δικτύου που προσφέρει προοπτικές για την νέα ψηφιακή οικονομία και τα νέα επιχειρηματικά μοντέλα.

4.2.9 Λόγοι ύπαρξης πολιτικών της ΕΕ για τον γραμματισμό στα μέσα

Από την αναφορά των παραπάνω πολιτικών αντιλαμβανόμαστε ότι πάνω από 10 χρόνια η ΕΕ αναγνωρίζει έμπρακτα την σημασία του γραμματισμού στα μέσα και βρίσκεται σε μια συνεχή προσπάθεια για να τον στηρίξει δημιουργώντας πολιτικές. Αυτό οφείλεται στην ταχεία ανάπτυξη της ψηφιακής τεχνολογίας που έχει αλλάξει το καθεστώς χρήσης και κατανάλωσης των μέσων, μιας και όλα τα συμβατικά μέσα, τηλεόραση, ραδιόφωνο, τύπος έχουν και διαδικτυακή παρουσία καθώς επίσης έχει δημιουργηθεί μια ποικιλία νέων μέσων, όπως κοινωνικά δίκτυα, ιστότοποι, κα. που προωθούν την πληροφορία. Στην online εποχή των μέσων ενημέρωσης όπου τα περιθώρια ελέγχου του περιεχομένου της πληροφορίας μειώνονται, μιας και όλοι έχουν δυνατότητα στη δημιουργία και ανάρτηση περιεχομένου, οι πολίτες πρέπει να γνωρίζουν τις ευκαιρίες αλλά και τους κινδύνους. Η ΕΕ επιδιώκει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις εκείνες, έτσι ώστε να παρέχει στους πολίτες της τις κατάλληλες δεξιότητες προκειμένου να κατανοούν τα μέσα ενημέρωσης, να αναγνωρίζουν την εγκυρότητα των πληροφοριών, να αμφισβητούν εξτρεμιστικές απόψεις και να προβαίνουν σε ενημερωμένες επιλογές. Κι αυτό είναι ζωτικής σημασίας όχι μόνο για την ενίσχυση της συμμετοχικής δημοκρατίας αλλά και για την οικονομική ανάπτυξη, μέσω ενημερωμένων πολιτών-καταναλωτών, όπως και για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, αφού οι ψηφιακές τεχνολογίες αποτελούν καθοριστικό παράγοντα της ανταγωνιστικότητας και της καινοτομίας στους τομείς των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Έτσι η ΕΕ έχει ξεκινήσει μια πορεία θεσμοθέτησης πολιτικών, λίγων ίσως προς το παρόν, αλλά δείχνει την πρόθεσή της για θεσμοθέτηση περισσότερων μελλοντικά.

Επίσης η ΕΕ προσπαθεί να εντάξει τον γραμματισμό στα μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία των κρατών-μελών. Η επίτευξη αυτού είναι δύσκολη γιατί ο ρόλος της ΕΕ σ' αυτό το επίπεδο είναι συντονιστικός. Η ΕΕ έχει τη δυνατότητα μόνο να παροτρύνει τα κράτη-μέλη και όχι να τα δεσμεύσει νομοθετικά προς αυτή την κατεύθυνση μιας και οι εκπαιδευτικές πολιτικές διαμορφώνονται σε επίπεδο κράτους-μέλους και όχι σε επίπεδο ΕΕ.

Τα κράτη-μέλη συναινούν στην ύπαρξη τέτοιων πολιτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο και προσπαθούν να τις υλοποιήσουν σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό. Οι λόγοι αυτής της συναίνεσης μπορεί να ποικίλουν και να οφείλονται στο ότι αναγνωρίζοντας

την ανάγκη του γραμματισμού στα μέσα, ειδικά στην ψηφιακή εποχή που διανύουμε, τα κράτη-μέλη επιζητούν κατευθυντήριες γραμμές σε επίπεδο ΕΕ καθώς και ανταλλαγή καλών πρακτικών και εργαλείων αξιολόγησης. Από την άλλη πλευρά θα ήταν θεμιτό να υπολογίζουν και σε ενδεχόμενη χρηματοδότηση εκ μέρους της ΕΕ για τη στήριξη αυτών των πολιτικών τους σε επίπεδο κράτους-μέλους.

Βέβαια, σύμφωνα με τη μελέτη «Media literacy research and policy in Europe» 2013 υπάρχει μια σειρά από εμπόδια που αντιμετωπίζει η εφαρμογή του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας σε επίπεδο ΕΕ όπως είναι οι ανταγωνιστικές πολιτικές προτεραιότητες και η έλλειψη καναλιών επικοινωνίας σε επίπεδο κράτους και σε επίπεδο ΕΕ τα οποία θα διευκόλυναν τον διαμοιρασμό καλών πρακτικών (Bulger et al, 2013).

Ένας άλλος λόγος γι' αυτή τη συναίνεση θα μπορούσε να είναι ότι τα κράτη-μέλη αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα του να διαμορφώσουν πολίτες εγγράμματους στα μέσα ενημέρωσης μιας και σύμφωνα με τη μελέτη «A comparative analysis of media freedom and pluralism in the EU member states», που διενεργήθηκε σε 19 κράτη της ΕΕ το 2016, μετά από αίτημα της Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τις ατομικές ελευθερίες, διαπιστώνεται πίεση των μέσων επικοινωνίας από πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις με αποτέλεσμα αυτά να χάσουν την ανεξαρτησία τους και να εξυπηρετούν συγκεκριμένα οικονομικά ή πολιτικά συμφέροντα ή και τα δύο (Bard & Bayer, 2016). Σ'αυτή την περίπτωση ένας κανονισμός από την ΕΕ που να αφορά τη συγκέντρωση εξουσίας ή τη ρύθμιση του πλουραλισμού στα μέσα θα ήταν πιθανά επιθυμητός από τα κράτη-μέλη.

4.3 Ελλάδα και φορείς

Σε εθνικό επίπεδο, το Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων ήταν ο ελληνικός οργανισμός εφαρμοσμένης έρευνας για την οπτικοακουστική επικοινωνία. Δημιουργήθηκε το 1994 ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ) και εποπτευόταν από τον Υπουργό Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (Ν.3839/2010). Στόχος του ήταν η ενασχόλησή του με τη συστηματική έρευνα αναφορικά με το ραδιόφωνο, την τηλεόραση, τον κινηματογράφο, τα πολυμέσα και τις νέες τεχνολογίες, ενώ παράλληλα

παρακολουθούσε τις εξελίξεις στην οπτικοακουστική βιομηχανία, σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο. Υπήρξε ο μοναδικός φορέας για την Παιδεία στα Μέσα με αποδέκτες παιδιά, νέους, εκπαιδευτικούς αλλά και πολίτες (Π.Δ. αρθ. 15, παρ.1, Ν. 3444/2006). Το Ινστιτούτο ήταν ο εθνικός εκπρόσωπος στο Media Literacy & Education Expert Group της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, την Ομάδα Εμπειρογνομώνων για την Παιδεία στα Μέσα με διακρατική συμμετοχή εκπροσώπων από το ευρύ φάσμα του οπτικοακουστικού χώρου. Επίσης εκπροσωπούσε τη χώρα μας στον πανευρωπαϊκό οργανισμό *Ευρωπαϊκό Οπτικοακουστικό Παρατηρητήριο* (35 κράτη μέλη και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή) με έδρα το Στρασβούργο, υπαγόμενο στο Συμβούλιο της Ευρώπης με αποστολή του την ενημέρωση των ευρωπαίων επαγγελματιών των ΜΜΕ.⁵¹

Όμως τον Δεκέμβριο του 2011 το Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων καταργήθηκε αυτοτελώς ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου και οι αρμοδιότητές του μεταφέρθηκαν στην ΕΡΤ ΑΕ (παρά τις αντιδράσεις περί της ασυμβατότητας των δύο φορέων) με την αιτιολογία ότι η ΕΡΤ μπορεί να υλοποιήσει τους στόχους του «αποτελεσματικότερα» (Ανδριοπούλου, 2013).

4.4 Μελέτες αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα στην ΕΕ

Παρακάτω γίνεται αναφορά σε μελέτες όπου αφορούν τα επίπεδα γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας στο σύνολο των κρατών-μελών της ΕΕ αλλά και σε επιλεγμένες χώρες. Οι χώρες που επιλέχθηκαν να παρουσιαστούν με μεγαλύτερη λεπτομέρεια είναι η Ελλάδα και η Φινλανδία.

4.4.1 Μελέτη σχετικά με τα κριτήρια αξιολόγησης για τα επίπεδα γραμματισμού στα μέσα στην ΕΕ (Study on assessment criteria for media literacy levels)

Η μελέτη έχει ως στόχο να αποσαφηνίσει και να διευκρινίσει το εννοιολογικό πλέγμα του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, ενώ παράλληλα επιδιώκει να χαράξει ένα εργαλείο για τη μέτρηση του σε ολόκληρη την Ευρώπη. Μετά την ανάπτυξη του

⁵¹ <http://www.iom.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=139> Προσπελάστηκε 28/9/2016

εργαλείου η κοινοπραξία της μελέτης μπόρεσε να το εφαρμόσει πιλοτικά σε χώρες-μέλη της ΕΕ. Η μελέτη διενεργήθηκε για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και συγκεκριμένα του τμήματος Γραμματισμού στα Μέσα της Διεύθυνσης Γενικών Πληροφοριών (EAVI, 2009).

Σύμφωνα με τη μελέτη είναι φυσικό η Ευρώπη να πρέπει να αναλάβει ηγετικό ρόλο στην ανάπτυξη του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας ως μια κοινωνική και επιστημονική επιταγή, αφού υπήρξε το λίκνο του πολιτισμού των μέσων και έχει βρεθεί στο κέντρο της εξέλιξής τους (ο.π.).

Οι προκαταρκτικές εκτιμήσεις σχετικά με την αξιολόγηση αναφέρουν ότι δεν υπάρχει ένα ενιαίο επίπεδο γραμματισμού στα μέσα σε ολόκληρη την Ευρώπη. Αυτό που διαπιστώθηκε είναι ότι οι σκανδιναβικές χώρες με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και χαμηλό πληθυσμό κατατάσσονται πρώτες. Από την άλλη πλευρά οι κεντρικές χώρες της Ευρώπης με τον μεγαλύτερο πληθυσμό βρίσκονται σε ένα μέσο επίπεδο ενώ οι χώρες του νότου αγγίζουν το βασικό επίπεδο (ο.π.).

Διαπιστώθηκε ότι υπάρχει συσχετισμός μεταξύ του επιπέδου του γραμματισμού στα μέσα και στις πολιτικές στα μέσα που υλοποιούνται από διάφορους φορείς. Επίσης υπάρχει ένας γενικευμένος συσχετισμός μεταξύ των ατομικών ικανοτήτων (individual competences) και των περιβαλλοντικών παραγόντων (environmental factors) (ο.π.).

Με τον όρο ατομικές ικανότητες ορίζονται οι ικανότητες του ατόμου να εκτελεί ορισμένες δεξιότητες όπως μεταξύ άλλων γνωστική επεξεργασία, ανάλυση και επικοινωνία. Αυτές οι ικανότητες σχετίζονται με τα αυξημένα επίπεδα ευαισθητοποίησης, την ικανότητα για κριτική σκέψη καθώς και την ικανότητα να παράγουν και να διαχέουν ένα μήνυμα (ο.π.).

Με τον όρο περιβαλλοντικοί παράγοντες εννοείται ένα σύνολο παραγόντων που επηρεάζουν τις ατομικές ικανότητες και έχουν επίδραση σε ένα ευρύ φάσμα του γραμματισμού στα μέσα όπως πολιτικές για τα μέσα, εκπαίδευση και αρμοδιότητες όλων των ενδιαφερόμενων σε μια κοινωνία των μέσων (ο.π.).

Ως εκ τούτου η Φινλανδία και η Αγγλία έχουν ένα υψηλό επίπεδο σε τεχνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες, ενώ χώρες όπως η Κύπρος, η Πολωνία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα βρίσκονται στο βασικό επίπεδο, τόσο στις ατομικές ικανότητες, όσο και στους περιβαλλοντικούς παράγοντες (ο.π.).

Αυτό που συνάγεται από την μελέτη είναι ότι, αν δεν υπάρχει επίσημη στρατηγική για την προώθηση του γραμματισμού στα μέσα, τότε δεν είναι πολύ πιθανό να υπάρξουν υψηλού επιπέδου εγγράμματοι στα μέσα πολίτες. Έτσι μια πολιτική που στοχεύει στη βελτίωση των επιπέδων γραμματισμού στα μέσα σε όλον τον πληθυσμό θα επηρεάσει τα άτομα που τη χρειάζονται περισσότερο. Διατυπώνεται επίσης η πεποίθηση ότι οι χώρες με υψηλά επίπεδα γραμματισμού στα μέσα μπορούν να γίνουν παραδείγματα για τις χώρες που βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα (ο.π.).

Ανάμεσα στις συστάσεις που αναφέρει η μελέτη είναι η ενσωμάτωση της παιδείας στα μέσα στο πρόγραμμα σπουδών και η αναγνώριση της κριτικής κατανόησης ως βασικού παράγοντα για την ανάπτυξη των πολιτικών σχετικά με την προώθηση του γραμματισμού στα μέσα. Πιο συγκεκριμένα για την παιδεία στα μέσα αναφέρει ότι ο αυξανόμενος ρόλος των μέσων στη ζωή των νέων και των ενηλίκων είναι ένας σημαντικός λόγος για την προώθηση του γραμματισμού στα μέσα. Η παιδεία στα μέσα στοχεύει στο να δώσει τη δυνατότητα πρόσβασης στα άτομα, ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας, θέσης και κουλτούρας, σε εργαλεία μέσω των οποίων θα κατανοήσουν τον κόσμο και θα έχουν δημοκρατική συμμετοχή στα κοινά (ο.π.).

Επιπλέον η κοινωνία της γνώσης που προωθεί η Ευρώπη απαιτεί τον γραμματισμό στα μέσα να βρίσκεται στο επίκεντρο της εκπαίδευσης. Η προώθηση επίσης του γραμματισμού στα μέσα στοχεύει στη διαμόρφωση ενός δημιουργικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος. Για τους παραπάνω λόγους η έκθεση συνιστά την εισαγωγή ειδικού προγράμματος σπουδών για την ανάπτυξη των ικανοτήτων στα μέσα καθώς και εργαλεία αξιολόγησης των ικανοτήτων των εκπαιδευόμενων τους σε αυτά. Επίσης προτείνεται η εκπαίδευση των εκπαιδευτών στον γραμματισμό στα μέσα και η αξιολόγησή τους στην επιτεύξη ενός επιπέδου ικανοτήτων. Τέλος προτείνεται μια γενικευμένη αξιολόγηση και ένα νέο σύστημα διαπίστευσης στον γραμματισμό στα μέσα σε όλα τα επίπεδα καθώς επίσης η εισαγωγή της παιδείας στα μέσα και στην τεχνική εκπαίδευση (ο.π.).

4.4.2 Η Έκθεση του EMEDUS (European Media Education Study)

Σε αναγνώριση της ανάγκης να αποκτήσουν οι Ευρωπαίοι πολίτες δεξιότητες γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, το σημείο εκκίνησης της μελέτης είναι τα

ευρήματα της πιο πρόσφατης έρευνας στο πεδίο. Η μελέτη αυτή εκπονήθηκε από εμπειρογνώμονες οι οποίοι έχουν να επιδείξουν την πιο σημαντική έρευνα σε ευρωπαϊκό επίπεδο για το θέμα αυτό τα τελευταία χρόνια. Υποστηρίζεται επίσης από τα Ηνωμένα Έθνη και την UNESCO, ως συνεργαζόμενους φορείς.

Η μελέτη επιδιώκει να κάνει μια συγκριτική ανάλυση της ένταξης της παιδείας στα μέσα επικοινωνίας στα εθνικά προγράμματα σπουδών των κρατών-μελών της ΕΕ καθώς και της ανάλυσης των πόρων, των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων των εκπαιδευτικών της παιδείας στα μέσα επικοινωνίας. Επίσης προσπαθεί να εντοπίσει τα κατάλληλα μέσα για τη μέτρηση των δεξιοτήτων μαθητών και καθηγητών στο γραμματισμό στα μέσα καθώς επίσης να συστήσει εκπαιδευτικές πολιτικές σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.⁵²

Παρακάτω παρουσιάζονται δύο χώρες: η Ελλάδα και η Φινλανδία. Ο λόγος που εξετάστηκαν οι συγκεκριμένες χώρες στην παρούσα εργασία, είναι γιατί σύμφωνα με τη μελέτη που παρουσιάστηκε παραπάνω - *«Μελέτη σχετικά με τα κριτήρια αξιολόγησης για τα επίπεδα γραμματισμού στα μέσα»* - ανήκουν σε δύο διαφορετικές ομάδες χωρών αναφορικά με τα επίπεδα γραμματισμού στα μέσα. Από τη μια πλευρά, η Ελλάδα βρίσκεται στο βασικό επίπεδο ενώ από την άλλη η Φινλανδία κατατάσσεται στο υψηλότερο επίπεδο αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα.

4.4.3 Ελλάδα

Πολιτικές στο γραμματισμό στα μέσα

Η μεταρρύθμιση του «Νέου Σχολείου» το 2010 είχε ως στόχο τη βελτίωση της ποιότητας της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Ανάμεσα στις πρωτοβουλίες αυτής της μεταρρύθμισης ήταν το Ψηφιακό Σχολείο, σκοπός του οποίου είναι η ενσωμάτωση των ΤΠΕ και των ανοικτών εκπαιδευτικών πόρων (ΑΕΠ) στην εκπαίδευση. Παραδείγματα έργων του Ψηφιακού Σχολείου είναι το Φωτόδεντρο που αποτελεί τον Εθνικό Συσσωρευτή Εκπαιδευτικού Περιεχομένου για την Πρωτοβάθμια και τη

⁵²<http://www.gabinetecomunicacionyeducacion.com/en/research/european-media-literacy-education-study-emedus> Προσπελάστηκε στις 18/1/2017

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς και η πλατφόρμα Edutv που παρέχει εργαλεία για την καλύτερη κατανόηση και αξιοποίηση των ψηφιακών και οπτικοακουστικών περιβαλλόντων (UAB, 2014).

Μια άλλη πρωτοβουλία ήταν η Αριστεία και Καινοτομία στην Εκπαίδευση 2010, η οποία αποτελούσε ένα αποθετήριο καλών πρακτικών προκειμένου να αναδειχθούν οι καλές πρακτικές που σχετίζονται με την καινοτομία και τη δημιουργικότητα στα σχολεία. Τέλος δύο καινοτόμα σχέδια σε εθνικό επίπεδο που χρησιμοποιούσαν τα μέσα ήταν το School lab και το Κλικ.. στην Ιστορία (ο.π.).

Οι δρώντες

Η Εκπαιδευτική Ραδιοτηλεόραση που ιδρύθηκε το 1977 ως τμήμα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων παράγει και προβάλλει τηλεοπτικά προγράμματα με στόχο την υποστήριξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση καθώς και στη δια βίου μάθηση. Η ιστοσελίδα edutv.gr που έχει δημιουργηθεί από την Εκπαιδευτική Ραδιοτηλεόραση, διαθέτει περιεχόμενο online και διαφορετικές παραγωγές που μπορούν να μεταδοθούν ζωντανά. Λειτουργεί ως γέφυρα μεταξύ των παλαιών και των νέων μέσων επικοινωνίας και των ΤΠΕ. Ενθαρρύνει επίσης πρωτοβουλίες των μέσων ενημέρωσης και συμβάλλει στην ανάπτυξη του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, επιτρέποντας τη δημιουργία εκπαιδευτικού περιεχομένου από την εκπαιδευτική κοινότητα (ο.π.).

Ένας άλλος δρων στην Ελλάδα είναι το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων (ITYE) – Διόφαντος με ερευνητικό έργο που στοχεύει στην αποτελεσματική χρήση των ΤΠΕ ειδικά στα σχολεία και στη γενική παιδεία. Δίνει ιδιαίτερη σημασία στη δια βίου μάθηση δεδομένου ότι τα ψηφιακά μέσα θεωρούνται ως εργαλεία που παρέχουν εκπαιδευτικό υλικό (ο.π.).

Ο γραμματισμός στα μέσα και το αναλυτικό πρόγραμμα

Στην Ελλάδα, η έννοια του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας έχει συνδεθεί με τον ορισμό της «Οπτικοακουστικής έκφρασης» που αποτελεί μια προαιρετική ενότητα στις Εικαστικές Τέχνες. Κύριος στόχος της είναι η εξοικείωση των μαθητών με τις οπτικές τεχνικές και τη γλώσσα επικοινωνίας των μέσων ενημέρωσης (ο.π.).

Η παιδεία στα μέσα είναι ενσωματωμένη στο αναλυτικό πρόγραμμα του διαθεματικού ενιαίου πλαισίου σπουδών χάρη στη μεταρρύθμιση του Νέου Σχολείου και στη δημιουργία της Ζώνης Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας⁵³ για την ανάπτυξη έργων που σχετίζονται με τα μέσα ενημέρωσης. Τα έργα αυτά είναι προαιρετικά στο δημοτικό σχολείο, ανάλογα με τον δάσκαλο, και υποχρεωτικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ σκοπό έχουν να εξοικειώσουν τους μαθητές με τα πολυμέσα και με εργαλεία όπως το βίντεο. Θέματα σχετικά με την παιδεία στα μέσα μπορούμε να εντοπίσουμε σε μαθήματα όπως οι Εικαστικές τέχνες, η Αγωγή του Πολίτη, οι Κοινωνικές Σπουδές, η Αγωγή Υγείας (στην πρωτοβάθμια) και σε μαθήματα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης. Θέματα επίσης παιδείας στα μέσα θίγονται στο πλαίσιο του μαθήματος Πληροφορικής στο Γυμνάσιο με αναφορές σε πολυμεσικές εφαρμογές, Web2.0 εργαλεία, δίκτυα και διαδίκτυο, εικονικός κόσμος κα. (ο.π.).

Εργαλεία αξιολόγησης

Αναφορικά με την αξιολόγηση των μαθητών θα πρέπει να αναφερθεί ότι δεν υπάρχουν εργαλεία αξιολόγησής τους σε θέματα παιδείας στα μέσα. Υπάρχει όμως αξιολόγηση στο μάθημα της Πληροφορικής. Το ίδιο ισχύει και για την αξιολόγηση των καθηγητών στον γραμματισμό στα μέσα όπου εστιάζει στο πεδίο των ΤΠΕ (ο.π.).

Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών

Η διδασκαλία του προαιρετικού αντικειμένου της «Οπτικοακουστικής έκφρασης» αλλά και του υποχρεωτικού μαθήματος της Πληροφορικής υποστηρίζεται με οδηγίες, παραδείγματα, διδακτικό υλικό και προτάσεις για τους εκπαιδευτικούς. Υπάρχει και μια σειρά από εργαστήρια και προγράμματα κατάρτισης για εκπαιδευτικούς που επιθυμούν να εμπλακούν με την παιδεία στα μέσα, όπως από τη μη κερδοσκοπική οργάνωση Καρπός (ο.π.).

⁵³Σύμφωνα με το Νόμο 3879/2010 - ΦΕΚ 163/Α/21-9-2010 ορίζονται Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (Ζ.Ε.Π.), στις οποίες εντάσσονται σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που λειτουργούν σε περιοχές με χαμηλό συνολικό εκπαιδευτικό δείκτη, υψηλή σχολική διαρροή και χαμηλή πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και χαμηλούς κοινωνικοοικονομικούς δείκτες, όπως χαμηλό συνθετικό δείκτη ευημερίας και ανάπτυξης και υψηλό δείκτη κινδύνου φτώχειας. Στόχος των Ζ.Ε.Π. είναι η ισότιμη ένταξη όλων των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα μέσω της λειτουργίας υποστηρικτικών δράσεων για τη βελτίωση της μαθησιακής επίδοσης, όπως ιδίως η λειτουργία τάξεων υποδοχής, τμημάτων ενισχυτικής διδασκαλίας, θερινών τμημάτων και τμημάτων διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας της χώρας προέλευσης των μαθητών. <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3879-2010.html> Προσπελάστηκε 22/2/2017

Ένα μεγάλο μέρος των εκπαιδευτικών έχουν παρακολουθήσει μαθήματα για την ενσωμάτωση των ΤΠΕ στα αντικείμενά τους. Έχουν επίσης συμμετάσχει σε πολλά εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως το eTwinning, το Teachers4Europe, το MEDEAnet ή το School-Lab. Το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων έχει δημιουργήσει την πλατφόρμα eYliko προκειμένου να παρέχει πόρους, συνδέσμους και υλικό αναφορικά με ΤΠΕ σε εκπαιδευτικούς που επιθυμούν να χρησιμοποιούν καινοτόμες μεθόδους διδασκαλίας (ο.π.).

Η Πληροφορική στα σχολεία

Το μάθημα της Πληροφορικής στην Πρωτοβάθμια και στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι ένα ξεχωριστό μάθημα αλλά μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως εργαλείο για άλλα μαθήματα (ο.π.).

4.4.4 Φινλανδία

Πολιτικές στο γραμματισμό στα μέσα

Οι εθνικές πολιτικές στη Φινλανδία υπογραμμίζουν την έμφαση που δίνουν στον γραμματισμό στα μέσα. Από το 2003 η φινλανδική κυβέρνηση έχει ξεκινήσει πολλά προγράμματα που αποσκοπούν στην προώθηση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας μεταξύ των παιδιών και των εκπαιδευτικών και της εδραίωσης της εκπαίδευσης στα μέσα ενημέρωσης στο σύνολο της κοινωνίας (UAB, 2014).

Το τελευταίο στρατηγικό σχέδιο είναι το Σχέδιο 2011-2016 που προωθεί τη δημιουργία υλικού για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα με στόχο την ενίσχυση του γραμματισμού στα μέσα. Οι εθνικοί στόχοι για την παιδεία στα μέσα επανετέθηκαν το 2013. Το σχέδιο Good Media Literacy 2013-2016 που περιλαμβάνει τις εθνικές πολιτικές στοχεύει στην ενδυνάμωση των νέων στο πλαίσιο του περιβάλλοντος των μέσων επικοινωνίας (ο.π.).

Οι δράντες

Η Φινλανδία είναι μια από τις λίγες χώρες που έχουν δημιουργήσει έναν κυβερνητικό φορέα για την παιδεία στα μέσα που είναι το Εθνικό Φινλανδικό Οπτικοακουστικό Ινστιτούτο - KAVI, το οποίο διαχειρίζεται το τμήμα Παιδείας στα Μέσα και

Οπτικοακουστικών Μέσων - MEKU. Η Φινλανδική Εταιρεία στην Παιδεία στα Μέσα είναι μια άλλη βασική οργάνωση (μεταξύ άλλων ΜΚΟ) στον τομέα της εκπαίδευσης στα μέσα επικοινωνίας που έχει κύριο στόχο τη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ έρευνας και πρακτικών δραστηριοτήτων (ο.π.).

Αν και η παιδεία στα μέσα είναι παρούσα στην εκπαιδευτική διαδικασία της Φινλανδίας από το 1970, δεν αποτελούσε όμως ένα ξεχωριστό μάθημα αλλά είχε τον χαρακτήρα της διαθεματικότητας. Στο τωρινό πρόγραμμα σπουδών, η παιδεία στα μέσα ενημέρωσης, εμφανίζεται με τον τίτλο «Δεξιότητες στα Μέσα και Επικοινωνία» στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και «Επικοινωνία και Ικανότητα στα Μέσα» στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επίσης εντοπίζεται στα μαθήματα της Γλώσσας και της Λογοτεχνίας, στις Εικαστικές Τέχνες, στην Ιστορία και στις Κοινωνικές Σπουδές (ο.π.).

Εργαλεία αξιολόγησης

Όσον αφορά τα εργαλεία για τη μέτρηση των επιπέδων γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, το φινλανδικό Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας παρέχει διπλώματα, οκτώ επιπέδων, στη ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με τα οποία πιστοποιείται ο γραμματισμός στα μέσα των μαθητών. Αυτά τα διπλώματα είναι συμπληρωματικά του Απολυτηρίου (ο.π.).

Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις ΤΠΕ στην Φινλανδία χαρακτηρίζεται από υψηλή ποιότητα, και η παιδεία στα μέσα διδάσκεται σαν ανεξάρτητο μάθημα. Τα περισσότερα μαθήματα στα μέσα ενημέρωσης προσφέρονται σε μεταπτυχιακό επίπεδο και είναι σχεδόν πάντα με βάση το πώς να χρησιμοποιούν την τεχνολογία στην τάξη. Ωστόσο, σύμφωνα με τη νομοθεσία, η κατάρτιση των εκπαιδευτικών θα πρέπει να αποτελείται από όλες τις βασικές διαθεματικές, οι οποίες περιλαμβάνουν ικανότητες στην επικοινωνία και στα μέσα ενημέρωσης. Επίσης δύο πανεπιστήμια στη Φινλανδία προσφέρουν διπλώματα μεταπτυχιακού επιπέδου στη παιδεία στα μέσα (ο.π.).

Η πληροφορική στα σχολεία

Εθνικές στρατηγικές έχουν εφαρμοστεί για τα έργα κατάρτισης και έρευνας σχετικά με τις ΤΠΕ στα σχολεία όπως για την ανάπτυξη του e-learning, την ηλεκτρονική ένταξη, τον ψηφιακό γραμματισμό και τον γραμματισμό στα μέσα. Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών φοιτούν σε σχολεία με εξαιρετικό ψηφιακό εξοπλισμό, με ευρυζωνικές υπηρεσίες υψηλής ταχύτητας και υψηλής συνδεσιμότητας. Έχουν συναφθεί συμφωνίες μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα που επιτρέπουν τη χρηματοδότηση για την αγορά ηλεκτρονικού εξοπλισμού στα σχολεία, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και των μαθητών στις ΤΠΕ. Στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι ΤΠΕ θεωρούνται ένα γενικό εργαλείο για άλλα μαθήματα. Οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να χρησιμοποιούν τις ΤΠΕ σε όλα τα μαθήματα, αν και δεν υπάρχουν συστάσεις για την αξιολόγηση των μαθητών (ο.π.).

4.4.5 Αποτελέσματα σύγκρισης των δύο χωρών σε επίπεδο γραμματισμού στα μέσα

Από την παραπάνω μελέτη και συγκρίνοντας τις δύο χώρες μπορούμε να εξάγουμε ορισμένα σημαντικά συμπεράσματα που δικαιολογούν τη διαφορά επιπέδου του γραμματισμού στα μέσα ανάμεσα στις δύο χώρες. Στην Ελλάδα έχουν γίνει ενέργειες για την παιδεία στα μέσα κυρίως με τη μεταρρύθμιση του «Νέου Σχολείου» που είχε ως αποτέλεσμα το Ψηφιακό Σχολείο, το οποίο δημιούργησε ψηφιακές πλατφόρμες παρέχοντας εκπαιδευτικούς πόρους. Το παραπάνω όμως δεν μπορεί να συγκριθεί με τις φινλανδικές πολιτικές και τους στρατηγικούς σχεδιασμούς που έχουν εκπονηθεί για την παιδεία στα μέσα.

Πιο συγκεκριμένα η Φινλανδία έχει εκπονήσει στρατηγικό σχέδιο για την ενίσχυση του γραμματισμού στα μέσα όπως επίσης έχει δημιουργήσει κυβερνητικό φορέα για την παιδεία στα μέσα.

Είναι γεγονός ότι η παιδεία στα μέσα δεν υπάρχει ως αυτόνομο μάθημα στο ελληνικό αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών όπως στη Φινλανδία που το συναντάμε στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον στην Ελλάδα δεν υπάρχουν εργαλεία αξιολόγησης των επιπέδων γραμματισμού των μαθητών.

Αντίθετα στη Φινλανδία έχει καθιερωθεί σύστημα διπλωμάτων οκτώ επιπέδων που πιστοποιεί τον βαθμό του γραμματισμού στα μέσα των μαθητών. Από την άλλη πλευρά στην Ελλάδα παρατηρείται ανυπαρξία κάποιας συστηματικής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στο πεδίο πέρα από ορισμένα εργαστήρια που πραγματοποιούνται περιστασιακά από ιδιωτική εταιρεία. Βέβαια επιμόρφωση έχει πραγματοποιηθεί σε ένα μεγάλο μέρος Ελλήνων εκπαιδευτικών για την ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στη Φινλανδία αναφορικά με την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, η παιδεία στα μέσα παρέχεται σαν αυτόνομο μάθημα, ενώ προσφέρεται και σε μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών.

Προτάσεις

Σε επίπεδο ΕΕ θα μπορούσε να υπάρξει ένας κοινός φορέας για τον γραμματισμό στα μέσα όπου θα ανταλλάσσονται απόψεις, εμπειρίες, πρακτικές περιεχόμενο και αξιολογήσεις. Ο κοινός φορέας θα μπορούσε να δικτυώσει τους εθνικούς φορείς γραμματισμού των μέσων σε κάθε κράτος-μέλος. Απαραίτητη η ύπαρξη ψηφιακής πλατφόρμας για την καλύτερη προβολή του φορέα. Σε μελλοντικό επίπεδο ο φορέας αυτός θα μπορούσε να διαμορφώσει δείκτες αξιολόγησης για να μπορεί να έχει ένα κοινό μέτρο σύγκρισης για τα επίπεδα γραμματισμού στα μέσα σε όλα τα κράτη-μέλη.

Από την άλλη πλευρά προκειμένου η Ελλάδα να βελτιώσει το επίπεδό της – θυμίζουμε ότι βρίσκεται σε βασικό επίπεδο – αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα θα πρέπει να εντάξει την παιδεία στα μέσα στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και στο πλαίσιο της δια βίου μάθησης προκειμένου να ενδυναμώνει συνεχώς τους πολίτες με δεξιότητες κριτικής ανάλυσης και ισχυρής δημοκρατικής ταυτότητας. Η ένταξη αυτή άλλωστε είναι σύμφωνη και με την έρευνα του IOM (Ινστιτούτου Οπτικοακουστικών Μέσων) που διενεργήθηκε το 2011 και αποτελεί την πρώτη εθνική καταγραφή για την παιδεία στα μέσα στην τυπική εκπαίδευση, όπου ποσοστό μεγαλύτερο του 80% των εκπαιδευτικών της προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης τάσσεται υπέρ της εισαγωγής μιας διδακτικής ενότητας για την Παιδεία στα Μέσα στην ατζέντα των μαθημάτων, είτε διαθεματικά είτε ως αυτόνομο αντικείμενο διδασκαλίας.⁵⁴

Μέσω του υποχρεωτικού μαθήματος της παιδείας στα μέσα είναι βέβαιο ότι θα υπάρξει παραγωγή πλούσιου σχολικού υλικού σε επίπεδο μέσων επικοινωνίας όπως, εφημερίδες και περιοδικά, έντυπα ή ψηφιακά, σχολικό ραδιόφωνο, τηλεοπτικές εκπομπές, ιστοσελίδες και ιστολόγια κα. Κατά συνέπεια οι μαθητές θα αποκτήσουν δεξιότητες στην παραγωγή περιεχομένου των μέσων επικοινωνίας και θα συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή του άμεσου περιβάλλοντός τους. Η διάχυση αυτού του υλικού μπορεί να πραγματοποιηθεί όχι μόνο σε επίπεδο σχολείου, αλλά ευρύτερα

⁵⁴ <http://www.iom.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=145&studyid=37> Προσπελάστηκε 25/1/2017

και σε πλατφόρμες που έχουν δημιουργηθεί ήδη και υποστηρίζονται από το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων⁵⁵.

Η ύπαρξη υποχρεωτικού μαθήματος προϋποθέτει την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού, έντυπου και ψηφιακού, επιμορφώσεις, σεμινάρια και «καλοκαιρινά σχολεία» με αποδέκτες εκπαιδευτικούς και όχι μόνο. Θα ήταν χρήσιμη και μια ενημέρωση της κοινής γνώμης μέσω επιμορφωτικών δράσεων για την ευαισθητοποίησή της. Απαραίτητη κρίνεται και η δημιουργία δικτύων εκπαιδευτικών με τη συγκεκριμένη θεματική για ανταλλαγή καλών πρακτικών σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά και τη διάδοση παραδειγμάτων γραμματισμού στα μέσα με αποδέκτες παιδιά, νέους, φοιτητές, γονείς. Επίσης χρήσιμη προς αυτή την κατεύθυνση είναι και η εκμετάλλευση ευρωπαϊκών προγραμμάτων από Έλληνες εκπαιδευτικούς όπως το ERASMUS+ KA1, που παρέχει τη δυνατότητα «job shadowing» (παρακολούθηση εν ώρα εργασίας) σε εκπαιδευτικούς από κράτη-μέλη με υψηλό επίπεδο γραμματισμού στα μέσα που διδάσκουν το μάθημα.

Επιπλέον θα μπορούσε να θεσπιστεί ένα πλαίσιο μέτρησης και αξιολόγησης των επιπέδων γραμματισμού στα μέσα σε εθνικό επίπεδο – όπως τα κρατικά πιστοποιητικά γλωσσομάθειας – που να οδηγεί στην απόκτηση διπλωμάτων διαφορετικού επιπέδου έτσι ώστε να υπάρχει και το κίνητρο της βελτίωσης. Σε επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα μπορούσαν να ενταχθούν μαθήματα γραμματισμού στα μέσα για την προετοιμασία των εκπαιδευτικών.

Σε επίπεδο ΕΕ αλλά και σε εθνικό, χρήσιμη θα ήταν η συνεργασία όλων των επιπέδων εκπαίδευσης με εταιρείες/οργανισμούς μέσων επικοινωνίας. Η προώθηση της έρευνας στο γραμματισμό στα μέσα αλλά και η δημοσίευση μελετών θα ενίσχυε τον δημόσιο διάλογο για το θέμα. Η διοργάνωση εκδηλώσεων, συμποσίων, σεμιναρίων, ημερίδων, διαγωνισμών με θεματική τον γραμματισμό στα μέσα θα συνέβαλλε στην προβολή του, όπως επίσης η θέσπιση βραβείων σε επίπεδο μαθητών και εκπαιδευτικών. Η παραγωγή προγραμμάτων με αυτή τη θεματική σε δημόσια ή ιδιωτικά κανάλια θα ενίσχυε την ευαισθητοποίηση του κοινού.

⁵⁵ e-me.gr, i-create.gr

Επιπλέον, επειδή ο γραμματισμός στα μέσα στη ψηφιακή εποχή που διανύουμε έχει άμεση σχέση με την Πληροφορική, κρίνεται αναγκαίο να αναβαθμιστεί η διδασκαλία μαθημάτων Πληροφορικής στο επίσημο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αναλογιζόμενοι και το δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας για το 2016 (DESI – Digital Economy and Society Index) όπου δείχνει την Ελλάδα στην 26^η θέση σε σύνολο 28 κρατών-μελών.⁵⁶

Η αναβάθμιση μπορεί να ξεκινήσει καταρχάς από την αύξηση των ωρών διδασκαλίας στο ωρολόγιο πρόγραμμα και να επεκταθεί στην αναγκαία αναβάθμιση της υλικοτεχνικής υποδομής των εργαστηρίων πληροφορικής των σχολείων. Το μάθημα της Πληροφορικής είναι ένα μονόωρο μάθημα – διδάσκεται 25 περίπου ώρες σε ολόκληρο διδακτικό έτος – στο Δημοτικό, στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο, με εξαίρεση τη Γ' Λυκείου που είναι μάθημα κατεύθυνσης. Στην Α' Λυκείου είναι μάθημα επιλογής που σημαίνει ότι μια μερίδα μαθητών δεν το διδάσκεται καθόλου⁵⁷.

⁵⁶ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/download-scoreboard-reports> Προσπελάστηκε 25/1/2017

⁵⁷ Αναλυτικά και Ωρολόγια Προγράμματα:
Δημοτικό: Υπουργική Απόφαση Αριθμ. Φ12/657/70691/Δ1/26-4-2016
Γυμνάσιο: Υπουργική Απόφαση Αριθμ. 9338/Δ2/7-6-2016
Λύκειο: Υπουργική Απόφαση Αριθ. Φ 82443/Δ2/22-5-2015

Συμπεράσματα

Σχετικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα *Ποιες πολιτικές θεσπίστηκαν στην ΕΕ αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα για τη δημιουργία ενεργών ευρωπαίων πολιτών* διαπιστώνουμε ότι η ΕΕ βρίσκεται σε μια συνεχή προσπάθεια να δημιουργήσει πολιτικές από το 2002 αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα αναγνωρίζοντας τη συμβολή του στη δημιουργία ενεργών πολιτών που θα προβούν σε συνειδητές επιλογές, θα έχουν συμμετοχή στα κοινά αλλά θα συμβάλλουν επίσης και στην οικονομική ανάπτυξη. Κι αυτό οφείλεται στην εξέλιξη της ψηφιακής τεχνολογίας με τη δημιουργία νέων μέσων ή με την διαμόρφωση των παλαιών στο διαδικτυακό πλαίσιο αλλά και στην ύπαρξη πληθώρας δυνατοτήτων δημιουργίας και ανάρτησης περιεχομένου που αυτό δημιουργεί ευκαιρίες αλλά ελοχεύει και κινδύνους. Επομένως οι πολιτικές για ενίσχυση του γραμματισμού στα μέσα στοχεύουν στην ενδυνάμωση των πολιτών με εκείνα τα εφόδια που είναι απαραίτητα για την ανάλυση και κατανόηση της εγκυρότητας της πληροφορίας και της αναγνώρισης της παραπληροφόρησης και του εξτρεμισμού. Οι πολιτικές αυτές έχουν ως στόχο την ενίσχυση της κριτικής έρευνας, την ικανότητα επιλογής και κριτικής αξιολόγησης των πηγών πληροφόρησης, του σεβασμού και της μη ύπαρξης βίας που αποτελούν και χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ενεργού πολίτη.

Η υπόθεση που διατυπώθηκε αρχικά όσον αφορά την ύπαρξη πληθώρας πολιτικών της ΕΕ αναφορικά με τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας δεν επαληθεύεται ακόμα στη δεδομένη χρονική στιγμή. Οι πολιτικές της ΕΕ δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα αλλά βρίσκονται σε συντονιστικό επίπεδο ειδικά στο πεδίο της εκπαίδευσης όπου αυτές διαμορφώνονται σε επίπεδο κράτους-μέλους. Όμως η μελέτη της πορείας των πολιτικών της ΕΕ, η αύξηση της πληροφορίας μέσω της ύπαρξης όλο και περισσότερων νέων μέσων επικοινωνίας αλλά και η ύπαρξη πιέσεων των μέσων επικοινωνίας από πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις μας δίνει τη δυνατότητα να εκτιμήσουμε ότι στο εγγύς μέλλον θα υπάρξουν περισσότερες πολιτικές από πλευράς ΕΕ και ενδεχομένως να είναι και δεσμευτικού χαρακτήρα.

Διαμέσου ψηφισμάτων, ανακοινώσεων, οδηγιών, διακηρύξεων, τροπολογιών, ερευνητικών έργων, ομάδων εργασιών, συνεδρίων διακρίνουμε την προσπάθεια της

ΕΕ για ενδυνάμωση του γραμματισμού στα μέσα σε σχέση με την ενεργή ιδιότητα του πολίτη. Ένα πρόσφατο σημαντικό πολιτικό έγγραφο που υπογραμμίζει τη σημασία του γραμματισμού στα μέσα στο εκπαιδευτικό πλαίσιο είναι τα *συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου* σχετικά με την «ανάπτυξη του γραμματισμού στα μέσα και της κριτικής σκέψης μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης» που υιοθετήθηκαν το 2016. Το ίδιο έγγραφο ενθαρρύνει την βελτίωση της ψηφιακής ικανότητας των μαθητών όλων των ηλικιών, σε μια προοπτική διά βίου μάθησης, ως σημαντική προϋπόθεση για την ενίσχυση της ικανότητάς τους να συμμετέχουν ενεργά στη δημοκρατική ζωή των σύγχρονων κοινωνιών μας, καθώς και για την ενίσχυση της απασχολησιμότητάς τους.

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα *Ποια η επίδραση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας στη δημιουργία ενεργών πολιτών* απαντάται αν αναλογιστούμε ότι ο γραμματισμός στα μέσα συνδέεται με τη διατύπωση ερωτημάτων, με ερευνητικές δεξιότητες και δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων που απαιτούν κριτική σκέψη. Τα παραπάνω είναι απαραίτητα στοιχεία για την άσκηση της πλήρους και ενεργού ιδιότητας του πολίτη. Ειδικά η κριτική διάσταση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας οδηγεί στην υπεύθυνη ιδιότητα του πολίτη που αναλαμβάνει την ευθύνη των αποφάσεών του. Ο γραμματισμός στα μέσα δίνει τη δυνατότητα πρόσβασης, ανάλυσης, αξιολόγησης και παραγωγής περιεχομένου και επομένως τη δυνατότητα για ενεργό συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα. Η *γνωστική* διάσταση της ιδιότητας του ενεργού πολίτη ενδυναμώνεται με τον γραμματισμό στα μέσα, αφού παρέχει στον πολίτη την ακριβή πληροφόρηση. Ενδυναμώνει επίσης και την *πραγματιστική* διάσταση της ιδιότητας του ενεργού πολίτη αφού ο πολίτης δεν είναι μόνο καταναλωτής αλλά και παραγωγός περιεχομένου αναλαμβάνοντας ενεργή δράση στα κοινά.

Ο ρόλος της παιδείας στα μέσα επικοινωνίας στη δημιουργία ενεργών πολιτών, που αποτελεί και το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, είναι πολύ σημαντικός, γιατί μέσω αυτού οι μαθητές από πολύ μικρή ηλικία μαθαίνουν να θέτουν κρίσιμα ερωτήματα και να μην ενστερνίζονται και αναπαράγουν πληροφορίες με άκριτο τρόπο. Τα πέντε βασικά ερωτήματα που πρέπει να τίθενται και αποτελούν τα βασικά εργαλεία της παιδείας στα μέσα επικοινωνίας αφορούν την προέλευση του συγγραφέα και τον σκοπό του μηνύματος, τις τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν για την προσέλκυση του ενδιαφέροντος, το πώς διαφορετικοί άνθρωποι μπορούν να ερμηνεύσουν διαφορετικά

το μήνυμα, ποιες αξίες, τρόπος ζωής και απόψεις εκπροσωπούνται ή παραλείπονται από το μήνυμα και, τέλος, για ποιο λόγο στέλνεται το μήνυμα. Η παιδεία στα μέσα μαθαίνει τους νέους να εκτίθενται σε μια ποικιλία από διαφορετικές απόψεις, τις οποίες μαθαίνουν να εκτιμούν, αν και διαφορετικές, και επομένως να καλλιεργούν την ανεκτικότητα που είναι απαραίτητο στοιχείο μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Από την άλλη πλευρά ενισχύει τα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα στα οποία οι μαθητές μπορούν να εξασκήσουν δεξιότητες ηγεσίας, ελεύθερης και υπεύθυνης έκφρασης, επίλυσης συγκρούσεων και οικοδόμησης συναίνεσης, απαιτούμενες δεξιότητες για μια δημοκρατική κοινωνία. Μελέτη έδειξε ότι οι εγγράμματοι στα μέσα μαθητές έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να αξιολογήσουν ως ακριβείς τεκμηριωμένες αναρτήσεις από το να αξιολογήσουν ως ακριβείς αναρτήσεις με περιεχόμενο παραπληρόρησης ακόμα και αν η πληροφορία συνέκλινε με τις δικές τους προγενέστερες πεποιθήσεις.

Επομένως επαληθεύτηκε η υπόθεση του δεύτερου και του τρίτου ερευνητικού ερωτήματος. Είχε γίνει η υπόθεση ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας και ενεργών πολιτών, όπως και η υπόθεση ότι η παιδεία στα μέσα διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ενεργών πολιτών.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Arendt, H. (1968). *Between past and future: Eight exercises in political thought*. New York: Viking.

Audigier, F. (2000). *Basic Concepts and Core Competencies for Education for Democratic Citizenship* (Strasbourg, Council of Europe publishing).

Balibar, E. (2008). *Historical Dilemmas of Democracy and Their Contemporary Relevance of Citizenship. Rethinking Marxism*, 20, 522–538.

Banaji, S. and Buckingham, D. (2010). ‘Young People, the Internet, and Civic Participation: An Overview of Key Findings from the CivicWeb Project’, *International Journal of Learning and Media*, vol. 2, no. 1, pp. 15–24.

Bard, P., Bayer, J. (2016). *A comparative analysis of media freedom and pluralism in the EU member states. Study for the LIBE Committee*. Policy Department C - Citizens' Rights and Constitutional Affairs European Parliament.

Benn, R. (2000). The genesis of active citizenship in the learning society. *Studies in the Education of Adults*, 32(2), 241-256.

Besson, S. and Utzinger, A. (2008). Toward European Citizenship, *Journal of Social Philosophy*, Vol. 39 No. 2, Summer 2008, 185–208.

Biesta, G. (2009). What Kind of Citizenship for European Higher Education? Beyond the Competent Active Citizen. *European Educational Research Journal Volume 8 Number 2 2009*.

Boulianne, S. (2009). “Does Internet Use Affect Engagement? A Meta-Analysis of Research”, *Political Communication*, vol. 26, no. 2, pp. 193–211.

Brundidge, J. S., & Rice, R. E. (2009). Political engagement online: Do the information rich get richer and the like-minded more similar? In A. Chadwick & N. H. Howard (Eds.), *Routledge handbook of Internet politics* (pp. 144–156). New York: Routledge.

Buckingham, D. (2003). *Media education: Literacy, learning and contemporary culture*. Cambridge, UK: Polity Press.

Buckingham, D. (2005). *Constructing the <Media Competent> Child: Media Literacy and Regulatory Policy in the UK*.

Buckingham, D., Banaji, S., Burn, A., Carr, D., Cranmer, S. and Willett, R. (2005). *The Media Literacy of Children and Young People*. A review of the research literature on behalf of Ofcom. Centre for the Study of Children Youth and Media Institute of Education University of London Knowledge Lab.

Buckingham, D. (2007). Digital Media Literacies: rethinking media education in the age of the Internet. *Research in Comparative and International Education, Volume 2, Number 1, 2007*.

Buckingham, D. (2009). The future of media literacy in the digital age: some challenges for policy and practice. *Media Education Journal*.

Bulger, M., Livingstone S., Zaborowski, R. (2013). *Media literacy research and policy in Europe. A review of recent, current and planned activities*. Report of a meeting of the COST Action, Transforming Audiences, Transforming Societies, held on 12 September 2013.

Cogan, J. and Derricott, R. (2000). *Citizenship for the 21st Century. An International Perspective on Education*. London: Kogan Page.

Commission of the European Communities (2001). *Communication from the Commission Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*. COM (2001) 678 final.

Council of the European Union (2016). *Council conclusions on developing media literacy and critical thinking through education and training*. 9641/16.

Crick, B. (1998). *Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools. Final report of the advisory group on citizenship*. London, Qualifications and Curriculum Authority.

De Weerd, M., Gemmeke, M., Rigter, J.A.E. & Van Rij, C. (2005). *Indicators and Options for Monitoring Active Citizenship and Citizenship Education: executive summary*. Amsterdam: Regioplan.

Ditto, P. H., Scepanky, J. A., Munro, G. D., Apanovitch, A. M., & Lockhart, L. K. (1998). Motivated sensitivity to preference-inconsistent information. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(1), 53.

Eco, U. (1979). "Can television teach?" *Screen education* 31, 12- 19.

EACEA (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency) (2016). *Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education*. Overview of education policy developments in Europe following the Paris Declaration of 17 March 2015.

Ennis, R. (2011). "The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities". Sixth International Conference on Thinking at MIT, Cambridge, MA, July, 1994.

EuroMeduc (2009). *Media literacy in Europe Controversies, challenges and perspectives*. 2009/34 62/3 – Bruxelles 2009.

EAVI (European Association for Viewers' Interests) (2009). *Study on Assessment criteria for media literacy levels. A comprehensive view of the concept of media literacy and an understanding of how media literacy levels in Europe should be assessed*. Final Report. For the European Commission, Directorate General Information Society and Media and Media Literacy Unit.

European Commission (1999). *Treaty of Amsterdam: what has changed in Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission (2016a). *The European Framework Digital Competence for Citizens*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016.

European Commission (2016b). Special Eurobarometer 452. *Media pluralism and democracy*. Survey conducted by TNS opinion & social at the request of the European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers.

European Commission (2016c). *Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions supporting the prevention of radicalisation leading to violent extremism*. COM (2016) 379 final.

European Commission (2016d). *Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Connectivity for a Competitive Digital Single Market - Towards a European Gigabit Society*. COM (2016) 587 final.

European Communities (1998). *Education and active citizenship in the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1998.

European Economic and Social Committee (2012). *Active Citizenship for a Better European Society*.

European Parliament (2016a). *EU strategic communication to counteract anti-EU propaganda by third parties. European Parliament resolution of 23 November 2016 on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties (2016/2030(INI))*.

European Parliament (2016b). *Amendments 95-348, 349-599, 879-1044. 2016/0151(COD).*

European Parliament (2016c). *Working Document on Pilot projects and Preparatory actions in budget 2016 and 2017.*

European University Institute (2014). *Monitoring Media Pluralism in Europe - Testing and Implementation of the Media Pluralism Monitor 2014* (Policy Report-December 2014). Project for the update and the pilot test implementation of the “Media Pluralism Monitor” (MPM), within the Centre for Media Pluralism and Media Freedom (CMPF), Grant Decision number 30-CE-0586359/00-21.

Frau-Meigs, D. and Torrent, J. (2009). *Mapping Media Education Policies in the World Visions, Programmes and Challenges*. New York: The United Nations Alliance of Civilizations in co-operation with Grupo Comunicar.

Gamson, W. (1992). *Talking Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Habermas, J. (1989). *The structural transformation of the public sphere*. Cambridge, MA: MIT Press.

Hargittai, E. (2010). Digital natives? Variation in Internet skills and uses among members of the —Net Generation. *Sociological Inquiry*, 80(1), 92–113.

Hobbs, R. (1998). Building citizenship skills through media literacy education. In M. Salvador and P. Sias, (Eds.) *The Public Voice in a Democracy at Risk*. Westport, CT: Praeger Press, pps. 57 -76.

Hobbs, R. (2010). *Digital and Media Literacy: A Plan of Action*. A White Paper on the Digital and Media Literacy Recommendations of the Knight Commission on the Information Needs of Communities in a Democracy. Published in the United States of America in 2010 by The Aspen Institute.

Hobbs, R. and Jensen, A. (2010). The Past, Present and Future of Media Literacy Education. *The National Association for Media Literacy Education's Journal of Media Literacy Education* 1 (2009) 1-11.

Hoskins, B. (2006a). *A framework for the creation of indicators on active citizenship and education and training for active citizenship*. Ispra, Joint Research Centre.

Hoskins, B. (2006b). *Draft framework on Indicators for Active Citizenship*. European Commission, DG JRC-CRELL.

Hoskins, B., Jesinghaus, J., Mascherini, M., Munda, G., Nardo, M., Saisana, M., Van Nijlen, D., Vidoni, D., Villalba, E. (2006). Measuring Active Citizenship in Europe (Crell research paper, Eur 22530 En). *Luxembourg: Official publications of the European Communities*.

Hoskins, B., d'Hombres, B. & Campbell, J. (2008). Does Formal Education Have an Impact on Active Citizenship Behaviour? *European Educational Research Journal*, 7(3), 386-402.

Hoskins, B. (2009). *Monitoring Active Citizenship in the European Union: The Process, the Results and initial Explanations*. Institute for the Protection and Security of the Citizen. CRELL Research Paper 4. EUR 22530 EN.

Hoskins, B., Mascherini, M. (2009). "Measuring Active Citizenship through the Development of a Composite Indicator", *Journal of Social Indicator Research*, vol. 90, pp. 459-488.

Hoskins, B., Crick, R. (2010). Competences for Learning to Learn and Active Citizenship: different currencies or two sides of the same coin? *European Journal of Education*, Vol. 45, No. 1, 2010, Part II.

İnal, K. (2009). *Medya Okuryazarlığı Elkitabı*, Ütopya, Ankara.

Ivanović, M. (2014). Development of Media Literacy – an Important Aspect of Modern Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 149 (2014) 438 – 442.

Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. New York: New York University Press.

Jolls, T. & Wilson, C. (2014). The Core Concepts: Fundamental to Media Literacy Yesterday, Today and Tomorrow. *Journal of Media Literacy Education* 6(2), 68 – 78.

Kahne, J., Bowyer, B. (2016). Educating for Democracy in a Partisan Age: Confronting the Challenges of Motivated Reasoning and Misinformation Riverside Santa Clara University. *American Educational Research Journal* February 2017, Vol. 54, No. 1, pp. 3–34.

Kahne, J., Lee, N., Feezel, J. (2012). Digital Media Literacy Education and Online Civic and Political Participation. *International Journal of Communication* 6 (2012), 1–24.

Karaduman, S. (2014). The role of critical media literacy in further development of consciousness of citizenship. *Procedia- Socila and Behavioral Sciences* 174(2015) 3039-3043.

Keating, A. (2014). *Education for citizenship in Europe: European policies, national adaptations and young people's attitudes*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Kunda, Z. (1990). The case for motivated reasoning. *Psychological Bulletin*, 108(3), 480. doi:10.1037/0033-2909.108.3.480.

Kurt, H. (2014). A critical review to the media which constructed in media literary course in secondary education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 174 (2015) 711 – 719.

Lawson, H. (2001). Active citizenship in schools and the community. *The Curriculum Journal Vol. 12 No. 2 Summer 2002* 163-178.

Martiniello, M. (1994). Citizenship of the European Union. A critical View.

Marshall, T. (1992). *Citizenship and Social Class* (London: Pluto, 1992 [1950]), 8.

Masterman, L. (1989). "Media Awareness Education: Eighteen Basic Principles."

McDougall, J., Berger, R., Fraser, P., Zezulkova, M. (2015). Media Literacy, Education & (Civic) Capability: A Transferable Methodology. *The National Association for Media Literacy Education's Journal of Media Literacy Education* 7(1), 4 – 17.

McLeod, D. M., Kosicki, G. M., & McLeod, J. M. (2009). Political communication effects. In J. Bryant & M. Oliver (Eds.), *Media effects: Advances in theory and research* (pp. 228–251). New York: Routledge.

Mill, J. S. (1956). *On liberty*. Indianapolis, IN: Bobbs-Merrill.

Mossberger, K., Tolbert, C. J., & McNeal, R. S. (2008). *Digital citizenship: The Internet, society and participation*. Cambridge, MA: MIT Press.

Oberdorff, H. (2009). Le principe démocratique dans l'Union européenne in Brosset E., Chevallier-Govers C., Edjaharian V. & Schneider C. (επιμ.), *Le traité de Lisbonne : Reconfiguration ou déconstitutionnalisation de l'Union européenne*, Bruylant, Βρυξέλλες, σελ. 181επ.

O'Neill, B. (2010). "Current Policy Developments in European Media Literacy". Dublin Institute of Technology.

Park, S. (2012). Dimensions of digital media literacy and the relationship to social exclusion. *Media International Australia*, 142(1). 87-100.

Popović, D. (2011). Mediji i medijsko obrazovanje. *Vaspitanje i obrazovanje, br. 1*, 35-61.

Risse, T. (2003). «An Emerging European Public Sphere? Theoretical Clarifications and Empirical Indicators», *Annual Meeting of the European Union Studies Association (EUSA)*, Nashville TN, March 27-30.

Shah, D. V., McLeod, J. M., & Lee, N. (2009). Communication competence as a foundation for civic competence: Processes of socialization into citizenship. *Political Communication*, 26, 102–117.

Livingstone, S. (2004). Media literacy and the challenge of new information and communication technologies. Published in *Communication review*, 1 (7). Pp. 3-14 © 2004 Taylor & Francis Group.

Steeg, M. (2002) “Rethinking the Conditions for a Public Sphere in the European Union”, *European Journal of Social Theory* 5(4): 499–519.

Taber, C. S., & Lodge, M. (2006) Motivated skepticism in the evaluation of political beliefs. *American Journal of Political Science*, 50(3), 755–769.

The Economist & Intelligence Unit (2015). *Democracy on the edge. Populism and protest*. A research paper for the BBC’s Democracy day, January 20th 2015.

Thoman, E., Jolls, T. (2004). Media Literacy: A National Priority for a Changing World By, Founder and, President/CEO Center for Media Literacy. March, 2004 / *Center for Media Literacy*: www.medialit.org.

Thoman, E., Jolls, T., Share, J. (2007). Five Key Questions That Can Change the World. Lesson Plans for Media Literacy. Part II: Practice CML MediaLit Kit™. A Framework for Learning and Teaching in a Media Age. *Center for Media Literacy*.

Thoman, E. (1993). *Skills and Strategies for Media Education*.

Tornero, P., Manuel, J., Celot., P., Varis, T. (2007). *Current trends and approaches to Media Literacy in Europe.*

Torney-Purta, J. (2002). The school's role in developing civic engagement: A study of adolescents in twenty-eight countries. *Applied Developmental Science*, 6(4), 203-212.

UNESCO (2013). *Media and Information Literacy for Knowledge Societies.* – Moscow: Interregional Library Cooperation Centre, 2013. – 432 p.

UAB (Universitat Autònoma de Barcelona) (2014). EMEDUS *European Media Literacy Education Study FINLAND.*

UAB (Universitat Autònoma de Barcelona) (2014). EMEDUS *European Media Literacy Education Study GREECE.*

United Nations Human Rights Declaration (1948). Article 19.

Veldhuis, R. (1997.) *Education for Democratic Citizenship: dimensions of citizenship, core competences, variables and international activities* (Strasbourg, Council of Europe).

Vīķe-Freiberga, V., Däubler-Gmelin, H., Hammersley, B. Maduro, L. (2013). *A free and pluralistic media to sustain European democracy.* The Report of the High Level Group on Media Freedom and Pluralism.

Vos, I., Terry, D. (2013). *Charting Media and Learning in Europe.*

Zacchetti, M. (2011). "An European approach to media literacy". Sara Pereira (Org.) (2011) Congresso Nacional "Literacia, Media e Cidadania" 25-26 Março 2011, Braga, Universidade do Minho: Centro de Estudos de Comunicação e Sociedade.

Μεταφρασμένη

Marshall, T. H., & Bottomore, T. (1995). *Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη*, Gutenberg, Αθήνα, 1995.

Taguieff, P. (2002). *Παγκοσμιοποίηση και Δημοκρατία*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 2002.

Ελληνική

Ανδριοπούλου, Ε. (2013). *Παιδεία στα Μέσα και Ελληνική Κρίση: Ρυθμιστικά Πρότυπα και Προτάσεις Εθνικής Πολιτικής*. *Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)*.

Αριστοτέλης (2006). *Ηθικά Νικομάχεια*, εισαγωγή – μετάφραση Δ. Λυπουρλής, Θεσσαλονίκη 2006.

Γκίντενς, Α. (2001). *Ο κόσμος των ραγδαίων αλλαγών*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2001.

Γρηγορίου, Π. (2015). *Παγκόσμια Διακυβέρνηση και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*. Εκτελεστικός Οργανισμός Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού, (2013). *Ευρώπη για τους πολίτες*. Οδηγός προγράμματος.

Ελμάτζογλου, Ι. (2007). «*Ευρωπαϊκή Πολιτική Επικοινωνίας. Δημιουργώντας την Ευρωπαϊκή Δημόσια Σφαίρα*».

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2000). *Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (2000/C 364/01).

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2005). *Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 24ης Μαΐου 2005 σχετικά με νέους δείκτες για την εκπαίδευση και την κατάρτιση* (2005/C 141/04).

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2006). *Σύσταση του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες της δια βίου μάθησης* (2006/962/EK).

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2010). *Οδηγία 2010/13/ΕΕ Του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 10ης Μαρτίου 2010 για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παροχή υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων (οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων)*. L 95/1.

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012α). *Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση*. C 326/13.

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012β). *Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*.

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2002). *Λεπτομερές πρόγραμμα των επακολουθών εργασιών σχετικά με τους στόχους των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ευρώπη*. (2002/C 142/01).

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1997). *Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών. Για μια Ευρώπη της Γνώσης*. Βρυξέλλες, 12.11.1997 COM(97) 563 τελικό.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2004). *Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Η οικοδόμηση του κοινού μας μέλλοντος. Προκλήσεις πολιτικής και δημοσιονομικά μέσα της διευρυμένης Ένωσης 2007-2013*. COM(2004) 101 τελικό/2.

Ευρωβαρόμετρο (2014). *Μετεκλογική ανάλυση 2014 Ευρωπαϊκές Εκλογές 2014. Συνοπτική Ανάλυση*. Directorate-General for Communication Public Opinion Monitoring Unit, TNS Opinion. Brussels, October 2014.

Ευρωπαϊκή Ένωση (1997). Συνθήκη του Άμστερνταμ. Λουξεμβούργο. *Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, 1997.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2000). *2000-2005: Διάπλαση της νέας Ευρώπης. Παρουσίαση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από τον πρόεδρο Romano Prodi. Στρατηγικοί στόχοι 2000-2005*. Συμπλήρωμα 1/2000.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2006). *Λευκή Βίβλος για μια Ευρωπαϊκή Πολιτική Επικοινωνίας*. COM (2006), 35 τελικό.

Καλογιάννης, Δ. (2013). Η ιδιότητα του πολίτη από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη ευρωπαϊκή εκδοχή της: Ιστορική εξέλιξη, χωροχρονικές εκφάνσεις και συνοδευτικές αξίες. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 41, 140-164.

Καλογιάννης, Δ. (2016). Ευρωπαϊκή πολιτειότητα και Εκπαίδευση: Δύο στρατηγικοί μηχανισμοί ευρωπαϊκής εμβάθυνσης σε δυνητική ασυμβατότητα (:). Στο Κ. Φασούλης, Γ. Ρουσσάκης, Α. Σαμαρά, Ε. Φυριπής & Γ. Πασάς, (Επιμ.). *Ανιχνεύοντας το εκπαιδευτικό τοπίο. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Δημήτρη Μ. Ματθαίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 121-140.

Κάλφας, Β. (2014). «Ο Αριστοτέλης πίσω από τον φιλόσοφο», *Η Καθημερινή*.

Καραλής, Θ., Μπάλιας, Στ. (2007). “Ιδιότητα του πολίτη και διά βίου εκπαίδευση στις σύγχρονες κοινωνίες”. *Το Βήμα των κοινωνικών επιστημών*, τόμος 50, αρ. , σελ. 143-161.

Κοντογιώργης, Γ. (2003). Πολίτης και Πόλις. Έννοια και τυπολογία της 'πολιτειότητας'. Αθήνα: Παπαζήση.

Νίκα, Β. (2007). Οπτικοακουστικός αλφαριθμητισμός στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. *Ζητήματα Επικοινωνίας*, σσ. 43-58.

Νούλα, Ι. (2014). *Η Έννοια της Πολιτειότητας στην Ελληνική Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Η «Κατασκευή» της έννοιας του Πολίτη στο πλαίσιο των εφαρμοζόμενων Παιδαγωγικών Πρακτικών*. Διδακτορική Διατριβή, Βόλος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων & Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Λουξεμβούργο: *Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, 1992.

Χαρζηαργύρου, Σ. (2015). “*Η έννοια του πολίτη στον Αριστοτέλη και στον T.H. Marshall*”. Διπλωματική εργασία. Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Ιστογραφία ενδιαφέροντος (με τη σειρά που αναφέρεται στην εργασία):

http://users.uoa.gr/~nektar/history/1antiquity/pericles_epitafios_logos.htm

Προσπελάστηκε 25/10/2016

<http://www.athensvoice.gr/politiki/mia-omilia-ymnos-stis-arhes-toy-dytikoy-politismoy>

Προσπελάστηκε 21/11/2016

http://www.consilium.europa.eu/hu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/05980.en1.html

Προσπελάστηκε 15/12/2016

<https://europa.eu/eyd2015/el/eu-european-parliament/stories/events-european-parliament-during-year-2015-1>

Προσπελάστηκε 15/12/2016

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4165_en.htm

Προσπελάστηκε 16/12/2016

<https://namle.net/about-namle/namles-history/>

Προσπελάστηκε 14/1/2017

<http://www.medialit.org/reading-room/aspen-media-literacy-conference-report-part-ii>

Προσπελάστηκε 14/1/2017

<https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/media-literacy>

Προσπελάστηκε 14/1/2017

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/media-literacy>

Προσπελάστηκε 20/12/2016

<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/>

Προσπελάστηκε 20/1/2017

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-974_el.htm Προσπελάστηκε 21/12/2016

https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/navracsics/announcements/have-your-say-building-strong-open-europe_en Προσπελάστηκε 21/12/2016

https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/navracsics/announcements/exchange-views-committee-culture-and-education-european-parliament_en Προσπελάστηκε 22/1/2017

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/Events/mil2016_lativa_forum_mari_sol.pdf Προσπελάστηκε 20/09/2016

http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-47/summaries_of_presentations_19603.pdf Προσπελάστηκε 21/12/2016

<http://europa.eu/citizens-2013/en> Προσπελάστηκε 20/12/2016

<http://europa.eu/citizens-2013/en/join-debate> Προσπελάστηκε 21/12/2016

<https://ec.europa.eu/info/events/citizens-dialogues> Προσπελάστηκε 21/12/2016

http://ec.europa.eu/yourvoice/index_en.htm Προσπελάστηκε 21/12/2016

<http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/welcome> Προσπελάστηκε 21/12/2016

https://europa.eu/youth/SOLiDARiTy_el Προσπελάστηκε 21/12/2016

<http://www.bricks-project.eu/wp/about-the-project/> Προσπελάστηκε 22/12/2016

www.ceskatelevize.cz/porady/10252839638-hyde-park-ct24/ Προσπελάστηκε 22/12/2016

www.curiosphere.tv/ Προσπελάστηκε 22/12/2016

<http://www.gamesforchange.org> Προσπελάστηκε 22/12/2016

<https://kiron.ngo/> Προσπελάστηκε 23/12/2016

<http://www.vouliwatch.gr/> Προσπελάστηκε 25/12/2016

<http://politicalinnovation.gr/> Προσπελάστηκε 25/12/2016

[http://ekloges.ypes.gr/current/v/public/#{"cls":"main","params":{}}](http://ekloges.ypes.gr/current/v/public/#{) Προσπελάστηκε 15/11/2016

<http://edition.cnn.com/2016/11/11/politics/popular-vote-turnout-2016/> Προσπελάστηκε 15/11/2016

http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm Προσπελάστηκε 20/11/2016

http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework_el Προσπελάστηκε 20/11/2016

<http://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/about2016wfd> Προσπελάστηκε 20/11/2016

<http://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/about2016wfd> Προσπελάστηκε 22/11/2016

http://www2.media.uoa.gr/institute/pages/gr/zitimata_gr/sixthIssue_gr.html Προσπελάστηκε 30/11/2016

<http://www.medialit.org/teaching-democracy-media-literacy-approach>

Προσπελάστηκε στις 3/1/2017

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2005-0322&language=GA&ring=A6-2005-0202> Προσπελάστηκε 20/1/2017

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=URISERV:124112&from=EL> Προσπελάστηκε 20/1/2017

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=URISERV:am0004&from=EL> Προσπελάστηκε 20/1/2017

<http://ted.europa.eu/udl?uri=TED:NOTICE:202099-2016:TEXT:EL:HTML&tabId=0> Προσπελάστηκε 20/9/2016

<https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility> Προσπελάστηκε 20/9/2016

<https://www.betterinternetforkids.eu/web/portal/practice/awareness/detail?articleId=998399> Προσπελάστηκε 21/9/2016

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2177_el.htm Προσπελάστηκε 21/9/2016

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/meetings-media-literacy-expert-group> Προσπελάστηκε 20/9/2016

<http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetail&groupID=2541> Προσπελάστηκε 20/9/2016

http://cache.media.education.gouv.fr/file/01_-_janvier/79/4/declaration_on_promoting_citizenship_527794.pdf Προσπελάστηκε 21/9/2016

http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/strategic-framework/expert-groups/documents/et2020-mandates_en.pdf Προσπελάστηκε 25/9/2016

<http://revealproject.eu/> Προσπελάστηκε 25/9/2016

<http://www.invid-project.eu/description/> Προσπελάστηκε 25/9/2016

http://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/rec/index_en.htm Προσπελάστηκε 25/9/2016

<http://www.bricks-project.eu/wp/about-the-project/> Προσπελάστηκε 25/9/2016

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/pilot-project-media-literacy-all> Προσπελάστηκε 26/9/2016

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/Events/mil2016_lativa_forum_mari_sol.pdf Προσπελάστηκε 26/9/2016

<http://mediameetsliteracy.eu/> Προσπελάστηκε 28/9/2016

<http://media-and-learning.eu/programme> Προσπελάστηκε 28/9/2016

<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/global-alliance-for-partnerships-on-media-and-information-literacy/second-european-media-and-information-literacy-forum/> Προσπελάστηκε 28/9/2016

<http://www.iom.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=139> Προσπελάστηκε 28/9/2016

<http://www.gabinetecomunicacionyeducacion.com/en/research/european-media-literacy-education-study-emedus> Προσπελάστηκε στις 18/1/2017

<http://www.iom.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=145&studyid=37> Προσπελάστηκε 25/1/2017

<https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3879-2010.html> Προσπελάστηκε 22/2/2017

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/download-scoreboard-reports> Προσπελάστηκε 25/1/2017